ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ

1. ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ

ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੋ ।

ਜਾਂ

'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ । *(Pbi. Uni. 2014)*

ਉੱਤਰ–ਸੁਰਜੀਤ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਹਾਣਾ ਸੀ । ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਦੀਪੋ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੋ ਕੇ ਦੀਪੋ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਲੈ ਆਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਜਨਮਿਆ, ਜੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ । ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੀਪੋ ਨੇ ਝੁੱਗੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਦਫਨਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਭੈਣ ਲਾਜੋ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਆ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਦੀਪੋ ਨੇ ਵੀ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਸੁਖੀ ਵਸਦੇ ਸਨ ਪਰ ਦੀਪੋ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਲਈ ਪਿਆਰ ਵੀ ਸੀ । ਸੁੰਦਰ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ । ਸੁੰਦਰ, ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਸੁਨੱਖਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪੱਥਰ ਵਰਗੇ ਡੌਲੇ ਦੀਪੋ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ । ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਸੂਕਦੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਦੀਪੋ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ । ਦੀਪੋ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਸੁੰਦਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਾਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਧੜਕਦੀ ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਉੱਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਿਆ, ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ, ਚੀਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੁੜਿਆ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਲੱਭਾ । ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਪੱਗ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਤਰਦੀ ਹੋਈ ਮਿਲੀ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਟਰੰਕ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਿਆ ।

ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਗਿਆਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ । ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਆਇਆ । ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਸੀ, ਦਰਿਆ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀਪੋ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਭੈਣ ਲਾਜੋ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭੂਆ ਤਿੰਨੇ ਜਣੀਆਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਸੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਭੂਆ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਤੇ ਲਾਜੋ ਤੇ ਦੀਪੋ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਕੋਈ ਓਹੜ-ਪੋਹੜ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਲਾਜੋ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨਹੂਸ ਝੁੱਗੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਤੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਚਲੇ ਚਲਣ । ਇਸ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਝੁੱਗੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵੀਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਖਾ ਲਿਆ । ਪਰ ਦੀਪੋ ਲਾਜੋ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਸ ਝੁੱਗੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਸੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ; ਇਸੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਝੁੱਗੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦਫਨਾਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਝੁੱਗੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾਣਾ ਉਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ ।

ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ, ਤਾਂ ਲਾਜੋ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਤੋਂ ਖਿਝ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਲੁਕ-ਲੁਕ ਕੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਹੀ ਦੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਲੈ ਤੁਰਿਆ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਟੋਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਕਹੇ, ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਹੀ ਚੰਚਲ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਚਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਂਞ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਲਾਜੋ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਕੀ ਆਪਣੇ ਮਾਹੀ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕੁਆਰੀ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

ਇਧਰ ਨਨਾਣ-ਭਰਜਾਈ ਨੋਕ-ਝੋਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਧਰ ਭੂਆ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਹੂੰਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੈਦ ਕੋਲੋਂ ਦਵਾਈ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਦਵਾਈ ਭੂਆ ਨੂੰ ਠੀਕ ਬੈਠਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ

ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਕੌਣ ? ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੇ । ਉਹ ਪਛਾਣ ਗਈਆਂ ਕਿ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਸੀ । ਲਾਜੋ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੈਦ ਕੋਲੋਂ ਭੂਆ ਲਈ ਦਵਾਈ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਵੇ । ਸੁੰਦਰ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੂਆ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਭੂਆ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਵਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਣੀ ।

ਸੁੰਦਰ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੈਦ ਕੋਲੋਂ ਤਿੰਨ ਪੁੜੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਕੋਸੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਲਾਜੋ ਦਵਾਈ ਲੈ ਕੇ ਭੂਆ ਕੋਲ ਆ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਦੀਪੋ ਬਾਰੀ ਬੰਦ ਕਰਨ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਸੁੰਦਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਐਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਪਰ ਸੁੰਦਰ ਨਾ ਗਿਆ । ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਇੰਞ ਹੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉੱਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਇਹ ਕੁੱਝ ਦੇਖ ਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ । ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਡਰ ਜਿਹਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਸੁਰਜੀਤ ਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਸੁੰਦਰ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ । ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੁਣ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਸੁਡੌਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਦੀਪੋ ਦਾ ਮਨ ਪਿਘਲ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਧਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹੀਂ ਪੈਰੀਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਿਆ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਝੂਠ ਹੈ । ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਚਾਰ ਸਾਲ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਤਕ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ । ਉਸ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਾਰ ਸਾਲ ਉਸ ਨੇ ਦੀਪੋ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤੜਫਦਿਆਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਦੀਪੋ ਦੇ ਤਰਲੇ ਗੂੰਜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੀਪੋ ਠੀਕ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਗ਼ਲਤ । ਪਰ ਅੱਜ ਅਸਲੀਅਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ । ਦੀਪੋ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਦੀਪੋ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰਦੀ ਡਿਗ ਪਈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਇਕਾਂਗੀ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਾਓ । ***(Pbi. Uni. B.Com. 2010, 19)***

ਉੱਤਰ—ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨੇ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ 1949 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਤੇ 1950 ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਨਾਟ-ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੁਰੀਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਗਾਰਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਲੀਹ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਧਾਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲੀ ਝਲਕਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਨਾਟਕ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਅਵਚੇਤਨੀ ਸੱਚ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਔਰਤ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ, ਦੁਬਿਧਾਵਾਂ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀਕੀ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀ ਹੈ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੋ—'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' । ਉਹ ਬੇੜੀ ਜੋ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਪਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਕਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਲਹਿਰਾਂ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਭਿਉਂ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਬੇੜੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੀ । ਬਾਕੀ ਬੇੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਤਰ ਸਕਦੀ ।

ਗਾਰਗੀ ਇੱਥੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਾਂਗ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਪਿਆਰ

ਦੇ ਇਸ ਵੇਗ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਉਹ ਪਿਆਰ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਭੋਗ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਲਾਜੋ ਤੇ ਦੀਪੋ ਦੋਵੇਂ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ । ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ' ਦੀਪੋ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਹੈ । ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਆਪ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ''ਹਾਏ ਮੈਂ ਇਸ ਮਨ ਦਾ ਕੀ ਕਰਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਏ–ਨੂੜ੍ਹ ਕੇ, ਤੂਫ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਛਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਪੱਤਣ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਥਾਂ ਉਸ ਬੇੜੀ ਵਾਂਗ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਛਲਾਂ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਠੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ।''

ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੀਪੋ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਪੋ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗਾ ।

ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਤੇ ਪਲਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਤ੍ਰੇੜ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਬਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੋ ਕੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੀਪੋ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਲਈ ਵੀ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਵੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੁੜ ਘਰ ਪਰਤਿਆ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਕੇਵਲ ਕਾਮ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਉਮਰ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਨਸਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ । ਸੁਰਜੀਤ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਿਆਰ ਦਾ ਅਰਥ ਕਾਮ ਪੂਰਤੀ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਨਾਟਕਕਾਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਇਹ ਕਾਮੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਨਿਰੋਲ ਜਾਂ ਸੁੱਚਾ । ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਉਹ ਲੇਖਕ ਕਾਮ-ਰਹਿਤ ਪਿਆਰ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਲਾ ਪੱਖ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪਰਖ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਇਕ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁੱਚੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਤੀ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਦੀਪੋ ਦਾ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਪਤਨੀ ਹੋਣਾ, ਉਸਦਾ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੋਣਾ, ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਇੱਕ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ ਤੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਣਾ, ਦੀਪੋ ਦਾ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀ ਉਸਦੀ ਪੱਗ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣਾ, ਉਸਦਾ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਰੱਖਣਾ, ਪਰ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੜ ਦੀਪੋ ਕੋਲ ਆਉਣਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਵੇਖ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਦੀਪੋ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਫ਼ਾਈਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਕ ਸੁੱਚੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਤੇ ਪਤੀ-ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਨਵੀਨ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸੁੱਚੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਕਾਇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਬੇਵਫ਼ਾ ਤੇ ਚਰਿੱਤਰਹੀਨ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਦੀਪੋ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਾਮ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਪਲਾਟ ਜਾਂ ਗੋਂਦ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਪਲਾਟ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਚੜ੍ਹਨਾ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂਵਾਂ ਲਈ ਉਜੜਨਾ, ਭੂਆ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੈਦ ਤੋਂ ਦੁਆਈ ਲਿਆਉਣਾ ਯਥਾਰਥਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਆਦਿ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਰੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਪਲਾਟ ਸੁਆਦਲਾ, ਰੋਚਕ, ਉਤਸੁਕਤਾ-ਜਗਾਊ ਤੇ ਨਾਟਕੀ ਮੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਲੜੀਵਾਰ, ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਮੌਕਾ-ਮੇਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਅਚੰਭੇ ਭਰਿਆ ਤੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਹੈ ।

ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ—ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਦੀਪੋ, ਲਾਜੋ, ਸੁਰਜੀਤ, ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਭੂਆ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਦੀਪੋ ਸੁੱਚੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਦੁਬਿਧਾ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ । ਸੁਰਜੀਤ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਜਿੱਥੇ ਯਥਾਰਥਕ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਹੈ । ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਛੋਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਆਉਣਾ ਜਦੋਂ ਦੀਪੋ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਕੁਦਰਤੀ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ । ਉਂਞ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾ ਉੱਘੜਵੇਂ ਤੇ ਨਿੱਖੜਵੇਂ ਹਨ ।

ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਦੇ ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੁਆਰਾ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਨ, ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਿਤਰਨ, ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਨ ਤੇ ਰੰਗ-ਸੰਕੇਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :—

ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੁਆਰਾ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਨ—

ਦੀਪੋ—ਮੈਨੂੰ ਬੇੜੀ ਦੀ ਸਹੁੰ, ਮੈਨੂੰ ਪੱਤਣ ਦੀ ਸਹੁੰ । ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਲਾਜੋ—ਨੀ ਝੱਲੀਏ, ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕਿਸਮਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ? ਪਿਆਰ ਵੀ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਜਾਂ ਫੁੱਲ ਏ, ਜੋ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੋਵੇ ? ਝੱਲੀਏ ਪਿਆਰ-ਪਿਆਰ ਏ, ਜਿਵੇਂ ਸਤਲੁਜ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਪਾਣੀ ਏ । ਤੈਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ ।

ਵਾਤਾਵਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਸੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਝੁੱਗੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਉਜੜ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਬੇੜੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਲਈ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤਿੱਖੇ, ਚੁਸਤ, ਰੋਚਕ, ਸੁਆਦਲੇ ਤੇ ਕਾਵਿਮਈ ਹਨ । ਇਹ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਪੱਧਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ । ਇਹ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਉਘਾੜਦੇ ਤੇ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੀ ਤੋਰਦੇ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੁਆਦਲੀ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਟਕੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਾਵਿ-ਮਈ ਤੇ ਸੰਕੇਤਾਤਮਕ ਹੈ । ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲ, ਸੌਖੀ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੇ ਪੱਧਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

ਸਿਰਲੇਖ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹੈ ਚਿੰਨ੍ਹਮਈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ ਕੰਢੇ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਬਿਫਰੇ ਪਾਣੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀਪੋ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੱਤਣ ਤੇ ਬੱਝੀ ਬੇੜੀ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ—ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਪਰ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਾਤਰ, ਚੀਜ਼ ਜਾਂ ਘਟਨਾ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਪਰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਆਧੁਨਿਕ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਪਰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਬਿਫਰੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਪਲਾਟ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਰੁਮਾਂਸ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ । ਪਲਾਟ ਦਾ ਅੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਅਚੰਭੇ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੈ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਆਦਲੇ ਤੇ ਕਾਵਿਮਈ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇਕ ਸਫਲ ਰਚਨਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਕਰੋ—

(ੳ) ਦੀਪੋ (*Pbi. Uni. 2017, 19*) (ੲ) ਸੁਰਜੀਤ

(ਅ) ਲਾਜੋ (ਸ) ਸੁੰਦਰ । (*Pbi. Uni. 2010*)

ਉੱਤਰ— (ੳ) ਦੀਪੋ

ਦੀਪੋ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਝ ਵੱਖਰੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਰਗੀ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦੀਪੋ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਦੀਪੋ ਦੇ ਸੁਭਾ, ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਆਚਰਨ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦੀਪੋ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਲਾਜੋ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਹੈ ।

ਇਕ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪਾਤਰ—ਦੀਪੋ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦੁੱਖਾਂ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਕਦਮ-ਕਦਮ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕੀ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋਰ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਘਰ ਆਇਆ ਪਰ ਮੁੜਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਦੁਖਿਆਰੀ ਬਣਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਾਜੋ ਦੇ ਤਾਹਨੇ-ਮੇਹਣੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਲੂਣ ਛਿੜਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪਿਆਰ ਭਿੱਜੀ ਆਤਮਾ—ਦੀਪੋ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਝੁੱਗੀ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਨੇੜੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਫ਼ਨਾਈ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਵੀ । ਇੰਞ ਉਹ ਪਿਆਰ ਭਿੱਜੀ ਆਤਮਾ ਹੈ ।

ਚੰਚਲ ਮਨ ਵਾਲੀ—ਦੀਪੋ ਦਾ ਮਨ ਚੰਚਲ ਹੈ । ਜਦ ਮਨ ਮਚਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਹੈ । ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਸਮਾਜ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਸੇ ਦੁੱਖੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਜਦ ਸੁੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

ਪਤਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ—ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਦੀਪੋ ਇਕ ਬਦਕਾਰ ਪਤਨੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਗੱਲ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਪਤਨੀ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਉਸ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਉਸ ਪੱਧਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ।

ਦਲੇਰ ਮੁਟਿਆਰ—ਦੀਪੋ ਇਕ ਦਲੇਰ ਮੁਟਿਆਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ । ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਹੀ ਸਾਖੀ ਭਰਦੀ ਹੈ ।

ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਵਾਲੀ—ਦੀਪੋ ਇਕ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਹੈ । ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਲ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਭੂਆ ਜਦ ਬਿਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਲਈ ਕਈ ਓਹੜ-ਪੋਹੜ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੀਪੋ ਆਮ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਸੁਭਾ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਖੁੱਲ੍ਹ ਲੋੜਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਾਂਗ ਹੈ ।

(ਅ) ਲਾਜੋ

'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਲਾਜੋ ਦਾ ਪਾਤਰ ਖ਼ਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਲਾਜੋ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਦੀਪੋ ਦੀ ਨਨਾਣ ਹੈ । ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਦੀਪੋ ਵਾਂਗ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਤਰ ਦੀਪੋ ਦੇ ਸੁਭਾ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਦੀਪੋ ਵਾਂਗ ਲਾਜੋ ਵੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਗਪਗ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸਾਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਜੋ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ । ਲਾਜੋ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਬਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ–

ਵਹਿਮਣ–ਲਾਜੋ ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਝੁੱਗੀ ਹੀ ਮਨਹੂਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ । ਇਸੇ ਵਹਿਮ ਸਦਕਾ ਉਹ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਝੁੱਗੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ ।

ਪਿਆਰ ਮੱਤੀ–ਦੀਪੋ ਵਾਂਗ ਲਾਜੋ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ । ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਵਾਰੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਲਾਜੋ ਤੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ । ਦੀਪੋ ਦੂਹਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ–ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁੰਦਰ । ਪਰ ਦੀਪੋ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਮਰਦ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ।

ਨਿਝੱਕ–ਲਾਜੋ ਨਿਝੱਕ ਮੁਟਿਆਰ ਹੈ, ਜੋ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਝੱਟ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਉਹ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੀਪੋ ਦੇ ਕਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ । ਦੀਪੋ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ''ਤੈਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਏ ।''

ਸੇਵਾਦਾਰ–ਲਾਜੋ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰ ਪਈ ਭੂਆ ਦੀ ਬੜੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਹਰ ਹੀਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ–ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦੀ ਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਲੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦੀ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਮਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭੂਆ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਸੀ । ਭੂਆ ਦੇ ਇਸ ਅਹਿਸਾਨ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਭੂਆ ਲਈ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ।

ਸੂਝਵਾਨ ਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ–ਲਾਜੋ ਭਾਵੇਂ ਉਮਰ ਦੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਹੰਢੇ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗੀ ਹੈ । ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਦੀਪੋ ਦੇ ਕਸੂਰ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਦੁਖੀ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ । ਇਵੇਂ ਜਦ ਸੁੰਦਰ ਭੂਆ ਲਈ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੈਦ ਕੋਲੋਂ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਭੂਆ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਕਿ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਲਈ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਭੂਆ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦਵਾਈ ਨਹੀਂ ਖਾਵੇਗੀ ।

ਲਾਜੋ ਦਾ ਹਰ ਬੋਲ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਸੱਚਾਈਆਂ ਝਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ–ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ.....ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਡੌਲੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਨੇ.....ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।''

ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਜੋ ਸੂਝਵਾਨ, ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ, ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਉਂਵ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ–ਬਿਲਕੁਲ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਵਾਂਗ ।

(ੲ) ਸੁਰਜੀਤ (Pbi. Uni. B. Com. 2010)

ਸੁਰਜੀਤ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਉਹ ਕੇਵਲ ਕੁੱਝ ਕੁ ਪਲਾਂ ਲਈ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਸੁਰਜੀਤ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰ ਕੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਪਰ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਘਰੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਉਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪੱਖ ਉਘੜਦੇ ਹਨ–

ਦਲੇਰ–ਸੁਰਜੀਤ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਦਲੇਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇੰਞ ਸੁਰਜੀਤ ਅਜਿਹਾ ਨੌਜਵਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਜਾਨ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਧਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ੱਕੀ–ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਸੁਭਾ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ । ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹਿਕ ਨਾਲ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਪੋ ਸੁੰਦਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਬੈਠੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਜਦ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਉਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੜਾ ਵੇਖ ਕੇ ਫੇਰ ਪਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਗਾਊ ਜਾਂ ਕਾਇਰ–ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਕਾਇਰਤਾ ਕਹਿ ਲਓ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸੰਗਾਊਪਣ । ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਦੀਪੋ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਅੜ੍ਹਬ ਨੌਜਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜਾਂ ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ-ਪਸਲੀਆਂ ਇਕ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ।

(ਸ) ਸੁੰਦਰ

ਸੁੰਦਰ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜੋ ਨਾਟਕ ਵਿਚਲੀ ਟੱਕਰ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਰੋਲ ਇਕ ਖਲਨਾਇਕ ਵਰਗਾ ਹੈ । ਉਹ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਸੁੰਦਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇੰਞ ਨਾਟਕ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਤਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ।

ਸਮਾਜ-ਸੇਵਕ–ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ-ਸੇਵਕ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਜਦ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਜੁਟ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਡੁੱਬਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣੀ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂਫ਼ਾਨੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਭੂਆ ਲਈ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੈਦ ਕੋਲੋਂ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਜਾਣਾ, ਉਹ ਵੀ ਸਮਾਜ-ਸੇਵਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ ।

ਪਿਆਰ ਦਾ ਪੁਤਲਾ–ਸੁੰਦਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਾਗਰ ਡੱਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਦੀਪੋ ਅੱਗੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੂਫ਼ਾਨ ਤੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿਚ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰੇਂ । ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਤੇਰੀ ਝੁੱਗੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸੁੰਦਰ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਹੀ ਦਗ਼ਾ ਕਰਦਾ ? ਪਰ ਇੱਥੇ ਦਗ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਆਰ ਪੁੱਛਿਆ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ । ਪਿਆਰ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਉਮਰ, ਜਾਤ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਸੁੰਦਰ ਦਾ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਲੰਕੀ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਕਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ? *(P.U. 2012)*

ਉੱਤਰ–'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਪੰਜ ਪਾਤਰ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ । *(P.U. 2011)*

ਉੱਤਰ–ਸੁਰਜੀਤ, ਦੀਪੋ, ਲਾਜੋ, ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਭੂਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਇਆ ?

ਉੱਤਰ–ਸੁਰਜੀਤ ਮੁਹਾਣਾ ਸੀ । ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਦੀਪੋ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਨਾਂ ਲਾਜੋ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮਰਨ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਆ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਸੁੰਦਰ ਕੌਣ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੀਪੋ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਸਨ ?

ਜਾਂ

ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਦੀਪੋ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ ? *(Pbi. Uni. 2017)*

ਉੱਤਰ–ਸੁੰਦਰ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ ਅਤੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ-ਸੰਬੰਧ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਸੁੰਦਰ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਸੁਨੱਖਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪੱਥਰ ਵਰਗੇ ਡੌਲੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਸੁਰਜੀਤ ਘਰੋਂ ਕਿਉਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ?

ਜਾਂ

ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ ? *(Pbi. Uni. 2018, 19)*

ਉੱਤਰ–ਇਕ ਦਿਨ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦੀਪੋ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖ ਲਿਆ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨਰਾਜ਼ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਘਰੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ?

ਉੱਤਰ–ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪੱਗ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਤਰਦੇ ਹੋਏ ਮਿਲੇ । ਦੀਪੋ ਨੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਟਰੰਕ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਲਈਆਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਝੁੱਗੀ ਨਾਲ ਕੀ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ? *(P.U. 2011, 12)*

ਉੱਤਰ–ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਝੁੱਗੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਇਸੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ । ਇਸੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਉਹ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਭੂਆ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਲਈ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਵੈਦ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਭੂਆ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਲਈ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਲਈ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੇਦ ਕੋਲੋਂ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਸੁਰਜੀਤ ਉਨ੍ਹੀਂ ਪੈਰੀਂ ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਮੁੜ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਾਰੀ ਅੱਗੇ ਦੀਪੋ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀਪੋ ਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਪਰ ਸੁਰਜੀਤ ਉਸ ਦੇ ਤਰਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਨਾਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. 'ਸਮਕਾਲੀ ਨਾਟਕ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ । *(Pbi. Uni. 2017)*

ਉੱਤਰ–ਡਾ: ਮਨਜੀਤ ਪਾਲ ਕੌਰ ਅਤੇ ਡਾ: ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ।

2. ਬੰਦ ਕਮਰੇ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ । *(Pbi. Uni. 2013, 17)*

ਜਾਂ

'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਕਮਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਬੇਢੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਹਨ । ਖ਼ਾਵੰਦ, ਜੋ ਕਿ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਅਪਾਹਜ ਹੈ, ਵੀਲ੍ਹ ਚੇਅਰ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਦੀਵਾਨ ਉੱਤੇ ਬਿਸਤਰਾ ਵਿਛਾ ਰਹੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਖ਼ਾਵੰਦ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਰਾਜੀ, ਜੋ ਕਿ ਔਰਤ ਦੀ ਭਣੇਵੀਂ ਹੈ, ਵੀ ਆ ਕੇ ਇਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਗੀ, ਜਦ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕਮਰੇ ਹਨ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਰਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੇਹੂਦਾ ਵਹਿਮ ਹਨ । ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਰੱਖੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ—ਦਾਦੇ, ਭੂਆ ਤੇ ਪਿਤਾ—ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ । ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਕਮਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਮਰਾ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਗਾ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਮਰਾ ਬੰਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ।

ਜਦੋਂ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੂਹਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ (ਔਰਤ) ਨਾਲ ਵੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਰੂਹਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟਣਾ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਇੱਥੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਠੋਰ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਕੋਈ ਕਰੂੰਬਲ ਵਧ-ਫੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸੀ । ਔਰਤ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਨੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਕੇ ਕੁੱਲ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ ਲਾਇਆ ਸੀ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੁੱਲ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ ਲਾਉਣਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਾਹਜ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਇਕ ਕਦਮ ਵੀ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਬੰਦ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜਿਊਂਦੀ ਰੂਹ ਹੈ । ਪਰ ਇੱਥੇ ਜਿਹੜੀ ਕੁੜੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਜਿਊਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਇਨਸਾਨ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਜੋਸ਼ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆ ਕੇ ਇਸ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ ; ਜਿਊਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਥਰਾਏ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉੱਤੇ ਚੱਲੇ । ਉਹ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਹ ਘੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਸੁਲਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਕਹੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੀ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਉਹ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪਥਰਾਏ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਵੇ ।

ਔਰਤ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੂਪ ਤਿਆਰ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਬੋਝ ਰੱਖਣਾ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੀ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਦਾ ਉਸ (ਖ਼ਾਵੰਦ) ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਇਕ ਸਹਿਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਪਰੀ ਦੀ ਪਿਆਰ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰੀ ਦਾ ਦਿਲ ਇਕ

ਬੁੱਢੀ ਡੈਣ ਦੁਆਰਾ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਡੈਣਾਂ ਦਾ ਜਾਦੂ ਕਦੋਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਗੱਡੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ ਰਾਤ ਵਾਂਗ ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰ ਹੀ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ । ਉਹ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਕੌਣ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਕੁਲੀਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ । ਉਹ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਉੱਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਰਾਤ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਉੱਤੇ ਅਜੀਬ-ਅਜੀਬ ਸਵਾਲ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਜੇ ਬੰਦਾ ਇਕੱਲੀ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਰਾਤ ਇੱਕੋ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਪਤਨੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨੇ ਹੀ ਹੋਏ । ਨਾਲੇ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਤੇ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਵੀ ਰਹਿ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਦਲੇਰਾਨਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕੇਗੀ । ਇੱਥੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੀਂਘ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਰਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਰਾਜੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਹੈ । ਰਸਮੀ ਮਿਲਣ-ਗਿਲਣ ਮਗਰੋਂ ਔਰਤ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਰਾਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂਟਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲੈਣੀ ਸੀ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਲਝਣਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ । ਔਰਤ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਾ ਕਿਸੇ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਅਜੇ ਸਸ਼ੋਪੰਜ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਔਰਤ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਚਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਰਾਜੀ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ 'ਡੀਅਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਕਲ (ਖ਼ਾਵੰਦ) ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ 'ਡੀਅਰ' ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਥਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ ਪਰ ਕਮਰੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਦਮ ਤੋੜ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਕਮਰਾ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਔਰਤ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਦਾ ਫ਼ਤੂਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਮਰੇ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਉਸ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬੰਦ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਰਿਸਕ ਲੈ ਕੇ ਇੱਥੋਂ ਨੱਸ ਗਈ, ਪਰ ਰਾਜੀ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ । ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਬੁਖ਼ਲਾਹਟ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਰਾਤੀਂ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਿਸ ਸੋਚ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਰਾਤੀਂ ਰਾਜੀ ਕੋਲ ਰਹਿਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੀ ਧੀ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਉਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਦੁਪਹਿਰੇ ਉਹ ਦੋ ਵਜੇ ਗਿਰਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜੰਗਲ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਭਾਗ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜੀ ਘਰ ਨਹੀਂ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰੇ ਮਾਰ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਦਾ ਫ਼ਤੂਰ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਰਾਜੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਾਜੀ ਦੇ ਕਈ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਾਉਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਪ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਵਸੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਕੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜੀ ਦੇ ਦਸਖ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਕਰਵਾ ਲਵੇ । ਦਸਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਆਉਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲੇ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਹੈ ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਊਲ-ਜਲੂਲ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਵੇ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਗ਼ਰੂਰ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਸ ਦੇ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਅੰਕਲ (ਖ਼ਾਵੰਦ) ਨੂੰ ਇਕ ਫੁੱਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਔਰਤ ਤੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁੱਝ ਤਲਖ਼ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਔਰਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਰਾਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਕੀ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਹੋਇਆ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਫੁੱਲ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਾਗ਼ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆਈ ਹੈ ? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧ ਮਾਣਨਾ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਫਿਰ ਉਹ ਰਾਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੇ ਕੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ । ਰਾਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਉਸ (ਬੀਵੀ) ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਣਾ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਹ ਉਸ ਰਾਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਮੋੜ ਮੁੜ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਤ ਦਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ । ਡੈਡੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਵੇ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਤ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਔਰਤ ਆ ਕੇ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੀ ਬੀਵੀ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਰਾਜੀ ਘਰ ਨਹੀਂ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ 'ਤੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਅੱਗ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ ਹੈ । ਰੱਬ ਉਸ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੀਵਾਨ ਉੱਤੇ ਰਾਜੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਚਾਦਰ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਆ ਕੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਹਾਦਸਾ ਸਮਝੇ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਸੂਮ ਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਮਾਸੂਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਕੁੜੀ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਐਸੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ, ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮੌਤ ਨਿਕਲਦਾ । ਚਾਦਰ ਥੱਲੇ ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂ ਰਹੀ ਕੁੜੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਉਸ ਨੇ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਆਪਣੀ

ਤਕਦੀਰ ਸਮਝ ਕੇ ਖਾ ਲਈਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਬੀਵੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਲਿਆਈ ਸੀ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਕਲੀ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬਹਾਰ ਅਜੇ ਦੇਖਣੀ ਸੀ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ।'' ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਵਰਗੇ ਬਹੁਤੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਫਿਰ ਰਾਹ ਦੱਸੇ ਬਗ਼ੈਰ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਖਿਸਕ ਜਾਣਾ, ''ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਏ ।''

ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਜਦੋਂ ਰਾਜੀ ਵਲ ਕਦਮ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਔਰਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਫ਼ਸੋਸ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ । ਉਹ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਧਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੀ ਉਸ ਕੋਲ ਆਈ ਸੀ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਅੰਤਲਾ ਕਦਮ ਨਾ ਚੁੱਕਦੀ । ਰਾਤ ਉਹ ਡਸਕੋਰੇ ਭਰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦਾ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਊਂਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਰੱਖਣਾ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਰੇ ਬੰਦ ਰੱਖਣੇ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨੀ ਕੋਈ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨਹੀਂ । ਬੰਦ ਕਮਰੇ, ਬੰਦ ਸੋਚਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਾ ਝੰਡਾ ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਜੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਰਜੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦਾ ਰਿਹਾ । ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਹੈ । ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਰੱਖਣਾ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ । ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਡੱਕ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੰਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਆਪ ਤਮਾਸ਼ਾਈ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ । ਉਸ ਦੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਾਹਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖ਼ਿਆਲੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨੂੰ ਗਿਰਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਖ਼ਾਹਸ਼ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਰਾਹ ਦੱਸ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਉਸ ਵਰਗੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਕਰੈਕਟਰ ਹੈ । ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਲਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਅਪਾਹਜ ਲੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਅਪਾਹਜ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਰੀ ਓਨੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵੀ ਹੈ, ਜਿੰਨੀ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਸਿਰ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਤਰਲੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਆਖਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਹੈ । ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੇਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੈਣ ਲਈ ਜੇਰਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ । ਉਹ ਦੱਸੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ । ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਢੋਂਗ ਤੇ ਦਿਖਾਵਾ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੈ । ਇਹ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ੋਅਬੇ ਵਿਚ ਹਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਹਾਂ । ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਈਕੋਅਨੈਲੇਸਿਸ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਰਾਹ ਲੱਭ ਸਕੇ ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਤੇ ਮੌਕਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਮਾਸੂਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ (ਖ਼ਾਵੰਦ) ਇਕ ਅਪਾਹਜ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਪ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਪੂਰਤ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਕਤ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ

ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਫਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਅਪਾਹਜ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ, ਉਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਚਨ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਮਰਾ ਹੁਣ ਬੰਦ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਰ ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਮਰਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਵੇਗਾ । ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੀਤ ਬਦਲੇਗੀ । ਇਸ ਮਾਸੂਮ ਦੀ ਮੌਤ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖੇਗੀ । ਔਰਤ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਕਿਚਨ ਵਲ ਧੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਖ਼ਾਵੰਦ ਥੱਲੇ ਡਿਗ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਕੀ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ । ***(Pbi. Uni. 2010, 11)***

ਉੱਤਰ–'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਉਣਾ ਹੈ । ਸਮਾਜ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਲ ਘਰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਉੱਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਪੁਰਖੇ ਅਰਥਾਤ ਰੀਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਤੁਲਿਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਸੀ ਸਮਝ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਰੇ ਰਵੱਈਏ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਰਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਜੋੜੀਆਂ ਜੱਗ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਨਰੜ ਬਥੇਰੇ' ਅਖਾਣ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ । 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਰੜੇ ਹੋਏ ਜੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਔਰਤ- ਖ਼ਾਵੰਦ ਵਾਂਗ ਰੀਤ ਵਿਚ ਬੱਝਿਆਂ ਹੀ ਨਿਭਾਈ ਜਾਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਹਿਜ ਵਹਾਓ ਅੱਗੇ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਇਹ ਰੀਤਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲੇ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਵਿਚਾਰ ਜਿਉਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਪਰ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਬੰਦੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਵਾਂਗ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਪਾਹਜਾਂ ਵਾਲਾ ਬੇਵਸੀ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਬਰਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੌਤ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਰਾਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਜੀ ਨੇ । ਰਾਜੀ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਤੇ ਹਵਸ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਝੂਠੇ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰ ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਾ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦਗ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਾ ਦਿਸਣ ਕਰਕੇ ਰਾਜੀ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਇਕ ਯਤਨ ਹੈ । ਉਹ ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅਪਾਹਜ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਡਿਗ ਦੇ ਰਸੋਈ ਵਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ, ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਸਰਗਰਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ । ਇਸ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਦੇ ਦਾ ਡਿਗਣਾ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਵੇਕਲਾ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਲਾ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ (ਪੜਚੋਲ) ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਇਸਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਉਂਣਾ ਹੈ । ਸਮਾਜ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਲਗ਼ਾਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਮਰਦ-ਔਰਤ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਘਰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ, ਸਹਿਹੋਂਦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਰਖੇ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਬਹੁਤ

ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਸਫਲ ਤੇ ਸੰਤੁਲਿਨ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਮਝ ਦੀ ਘਾਟ, ਦਕਿਆਨੂਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਰੇ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਰਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਥਿਤੀ 'ਜੋੜੀਆਂ ਜੱਗ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਨਰੜ ਬਥੇਰੇ' ਦੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਜੋੜੀ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਘਰ-ਜਵਾਈ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਉਸਦੀ ਔਰਤ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਮਾਰੇ ਦਕਿਆਨੂਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ । ਉਸਨੂੰ ਪਤੀ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਖ਼ਾਵੰਦ-ਔਰਤ ਵਾਂਗ ਰੀਤ ਵਿਚ ਬੱਝਿਆਂ ਹੀ ਨਿਭਾਈ ਜਾਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਹਿਜ ਵਹਾਓ ਅੱਗੇ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਵਿਚਾਰ ਜਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਪਰ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਬੰਦੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਵਾਂਗ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਪਾਹਜਾਂ ਵਾਲਾ ਬੇਵਸੀ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮੀ ਜਾਂ ਮੌਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਲ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਰਾਜੀ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਤੇ ਹਵਸ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਝੂਠੇ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਾ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦਗ਼ਾ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਲਸਰੂਪ ਰਾਜੀ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੀ ਹੋਈ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਔਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸੀ । ਉਹ ਬੰਧਨਾਂ ਭਰੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਔਰਤ ਉਸਨੂੰ ਬਾਕੀ ਕਮਰੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਸੋਈ ਵਲ ਧੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਡਿਗ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਉਸਦੇ ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼ (ਆਸ਼ਾ ਜਾਂ ਮੰਤਵ)—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਤਣਾਓ ਭਰੇ ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਨਰਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ, ਸਹਿਹੋਂਦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਤੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵੀ ਅਪਾਹਜ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੇ ਕਲਪਿਤ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਕੂਮਤੀ ਰੁਚੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੋਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਵਿਆਹ-ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਤੇ ਹਵਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਉਸੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ, ਹਵਸੀ ਜਾਂ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਚੁੱਕਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ੁਦਕਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੀ ਵੀ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਹੋ ਰਹੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਸਾਰੂ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਕਥਾਨਕ (ਪਲਾਟ ਜਾਂ ਗੋਂਦ)—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਹੈਨਰੀ ਗ੍ਰਾਹਮ ਗਰੀਕ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਦਾ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ' ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਕਥਾਨਕ ਨੂੰ ਤਿੰਨ

ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੀ ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਓ ਭਰੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦਾ ਆਰੰਭ ਖ਼ਾਵੰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਓ ਭਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਉੱਠਣਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਹਿਮਾਂ ਤੇ ਮਾਲਕਾਨਾ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਦਾਦੇ, ਭੂਆ ਤੇ ਬਾਪ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਮਝਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਤੇ ਚੌਥਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਈ ਆਪਣੀ ਭਣੇਵੀ ਰਾਜੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ, ਦੋਹਾਂ ਵਲੋਂ ਰਾਜੀ ਦੇ ਲੇਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਵਲੋਂ ਔਰਤ ਦੁਆਰਾ ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਰੂਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ, ਰਾਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਮੇਤ ਪਹੁੰਚਣ, ਔਰਤ ਤੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ, ਰਾਜੀ ਦੁਆਰਾ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਸੋਰਟ ਆਊਟ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਉਣ, ਔਰਤ ਤੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਇਹ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਣ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਗਿਰਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਤਣਾਓ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਰੁਮਾਂਸ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦਾ ਆਰੰਭ ਫਿਰ ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਤਲਖ਼ੀ ਭਰੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਰਾਜੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਹੈ । ਔਰਤ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਉਸਦੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੱਸਣਾ, ਔਰਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਨਾ ਰਵੱਈਏ ਅਧੀਨ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਉਸਦੇ ਗ਼ਰੂਰ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਵੀ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੇਵਸ ਹੋਣਾ, ਰਾਜੀ ਦਾ ਅੰਕਲ (ਖ਼ਾਵੰਦ) ਲਈ ਫੁੱਲ ਲਿਆਉਣਾ ਤੇ ਔਰਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਏ ਬਿਨਾਂ ਘਰੋਂ ਤੋਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਰਾਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਵਿਆਹੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਾ ਦੱਸਣਾ, ਰਾਜੀ ਦਾ ਇਕ ਰਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਰੀ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬੇਯਕੀਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਉਤਸੁਕਤਾ ਤੇ ਤਣਾਓ ਭਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਨਾਟਕੀ ਮੋੜ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਔਰਤ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀਵੀ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਈ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਟੱਕਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਭਾਗ ਇਕ ਤਣਾਓ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਦੀਵਾਨ ਉੱਤੇ ਚਾਦਰ ਹੇਠ ਪਈ ਰਾਜੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਅਚੰਭੇ ਭਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੁਆਰਾ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ 'ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਹਾਦਸਾ ਸਮਝ ਕੇ ਭੁੱਲ ਜਾਏ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਹਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਲਿਆਈ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਉੱਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸਦੀ ਖ਼ੂਬ ਝਾੜ-ਝੰਬ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਵਿਚਕਾਰ ਫਿਰ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਭਰੀ ਬਹਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਵਰਗਾ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਅੰਤਮ ਕਦਮ ਨਾ ਚੁੱਕਦੀ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਮਾਂ ਵਰਗੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਊਣੀ ਦੱਸਣਾ, ਪਰ ਔਰਤ ਦਾ ਘਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਦੱਸਣਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਉਸਦੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਤੇ ਖ਼ੁੱਲ੍ਹ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨਾ, ਔਰਤ ਦਾ ਉਲਟਾ ਵਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਖ਼ਾਵੰਦ

ਦੁਆਰਾ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਰਗੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਣ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਦੱਸਣਾ, ਉਸਦੇ ਇਸ ਕਦਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਸੁਪਨਿਆ ਵਿਚ ਉਲਝਾ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਕਰੈਕਟਰ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਔਰਤ ਦਾ ਚੁੱਪ ਨਾ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਇਕ ਢੌਂਗ ਦੱਸਣਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਮਰਦ ਦੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ, ਔਰਤ ਦਾ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਦੱਸਣਾ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅਪਰੂਨ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦਾ, ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਦੱਸਣਾ, ਪਰ ਔਰਤ ਦਾ ਇਸ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਸਭ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸਣਾ, ਅੰਤ ਔਰਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਨਾ ਤੇ ਹਉਮੈਂ ਭਰੇ ਸੁਭਾ ਅਧੀਨ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਕਿਚਨ ਵਲ ਧੱਕਣਾ, ਪਰੰਤੂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਥੱਲੇ ਡਿਗ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਘੁਟਣ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬੜੇ ਸੁਝਾਊ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਔਰਤ ਵਲੋਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਸੂਪ ਪੀਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਤੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਦਿਲਚਸਪ ਉਪਰਾਲਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਥਾਨਕ ਅਤਿ ਤਣਾਓ, ਕਸ਼ਮਕਸ਼, ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਭਰੇ ਨਾਟਕੀ ਮੋੜਿਆਂ, ਟੱਕਰਾ ਤੇ ਅਚੰਭੇ ਭਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿਖ਼ਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਪਾਤਰ ਹਨ— ਖ਼ਾਵੰਦ, ਔਰਤ, ਰਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ । ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੀ ਬੀਵੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੈਨਰੀ ਗ੍ਰਾਹਮ ਗਰੀਕ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਬੜੀ ਕਲਾਕਾਰੀ ਨਾਲ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਉਹ ਬੜੇ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਜਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਉਸਦੀ ਬੀਵੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਦੱਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਇਆ ਹੈ । ਔਰਤ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਮਾਰੀ ਮਾਲਕਾਨਾ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕਮਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਬੰਦ । ਕਿਸਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰਨ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਰਵੱਈਏ ਅੱਗੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਕ ਅਪਾਹਜ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਕਲਪਦਾ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਰੋਧ, ਤਣਾਓ ਤੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਨ ਤੇ ਤਾਕਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵੀ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪਾਹਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੀ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਾਵੰਦ ਵਰਗੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਜਿਹੜੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਠ-ਪੁਤਲੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਤੇ ਰਾਜੀ ਵੀ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਾਈਕਾਲੋਜਿਸਟ ਹੈ । ਉਹ ਦੂਜਿਆ ਦਾ ਸਾਈਕੋਐਨਾਲਿਸਿਸ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਵਿਚ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਰਾਹ ਲੱਭ ਸਕੇ ਤੇ ਉਹ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਮੌਕਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਮਾਸੂਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਰਾਜੀ ਇਕ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਓ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਮਰਿਆ ਹੈ । ਉਸਨੂੰ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਉੱਘੜਵੇਂ ਤੇ ਨਿੱਖੜਵੇਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਤਰ-ਚਿੱਤਰਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਵੀ । ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਰੁਮਾਂਸ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ

ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਤੇ ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਅਨਯ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਆਦਿ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ

''ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ । ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜਲੀਆਂ-ਕਟੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਨੇ । ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਵੀ ਸੁਣਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ । ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਲ ਆਪਣੀ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ ਏ ? ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਢੋਂਗ ਹੈ, ਦਿਖਾਵਾ ਹੈ, ਪਾਖੰਡ ਹੈ ।''

(ਅ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ–

''ਔਰਤ ਕੁਰਸੀ ਕਿਚਨ ਵਲ ਧੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਖ਼ਾਵੰਦ ਥੱਲੇ ਡਿਗ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ .....।''

ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਔਰਤ ਦਾ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਨਾ, ਬੇਵਸ ਮਰਦ ਦਾ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣਾ, ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ, ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ, ਗਿਰਜਾ, ਜੰਗਲ, ਰੇਲ-ਗੱਡੀ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਯਥਾਰਥਕ ਝਲਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਫਲਸਰੂਪ ਸਾਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਂਞ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ, ਤਾਂ ਯਥਾਰਥਕ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਰਨ-ਸਥਾਨ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਆਮ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮਸਾਂ ਟੱਬਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਕਮਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਘੱਟ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਧੇਰੇ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤਾਰਕਿਕ, ਬੌਧਿਕ, ਚੁਸਤ, ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਕਾਟਵੇਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਟਕੀ, ਗੱਲਬਾਤੀ ਅਤੇ ਚੁਸਤ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥਕ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ, ਰੁਮਾਂਸ ਵੀ ਤੇ ਬੌਧਿਕਤਾ ਵੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਚਿੰਨ੍ਹਵਾਦੀ ਤੇ ਸੰਕੇਤਕ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ । ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ–ਕਿਧਰੇ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਉਰਦੂ-ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ–

ਉਰਦੂ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ– ਖ਼ਾਵੰਦ, ਔਰਤ, ਮੌਜੂਦ, ਕਬਰਿਸਤਾਨ, ਰੂਹਾਂ, ਖ਼ਾਹਮਖ਼ਾਹ, ਸ਼ਸ਼ੋਪੰਜ, ਅਜੀਬ, ਪਰਵਾਜ਼, ਜ਼ਾਹਰ, ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਜ਼ੁਲਫ਼, ਫ਼ਤੂਰ, ਬਕਵਾਸ, ਵਸੀਅਤ, ਅੰਜ਼ਾਮ, ਬੇਹਤਰ, ਵਕੀਲ, ਮੁਕੱਰਰ, ਮਖ਼ਦੂਮ ਆਦਿ ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ–ਫਰਨੀਚਰ, ਵ੍ਹੀਲਚੇਅਰ, ਸੂਪ, ਸੋਰਟ ਆਊਟ, ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ, ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ, ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ, ਕਰੈਕਟਰ, ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਆਦਿ ।

ਹਿੰਦੀ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ–ਅਪਾਹਜ, ਲਾਲਸਾ, ਗਤ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਆਦਿ ।

ਸਿਰਲੇਖ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਔਰਤ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਮਾਲਕਾਨਾ ਰੁਚੀ ਅਧੀਨ ਪਤੀ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਾਜ਼ਾਰ ਹੈ ਤੇ ਅਪਾਹਜ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲੈਣ ਦੀ ਦੱਬੀ ਰੁਚੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਪਾਹਜ ਬਣ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਇਸਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸਦੀ ਇਸ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਔਰਤ ਉਸ ਲਈ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਆਪ ਇਕ ਸਫਲ ਰੰਗ-ਕਰਮੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਇਕ ਕਮਰਾ ਤੇ ਕਿਚਨ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ

ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੇਢਬਾ ਪਿਆ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਤੇ ਦੋ ਦੀਵਾਨ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਸੌਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖ਼ਾਵੰਦ ਇਕ ਵ੍ਹੀਲ ਚੇਅਰ ਉੱਤੇ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕੰਬਲ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਸਤਰਾ, ਸੂਟਕੇਸ ਤੇ ਬਰੀਫ਼ ਕੇਸ, ਰਾਜੀ ਦੀ ਢੱਕੀ ਹੋਈ ਲਾਸ਼ ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਹਨ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਵੇਕਲਾ, ਕਥਾਨਕ ਉਤਰਾਵਾਂ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ, ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕਤਾ, ਨਾਟਕੀ-ਮੌਕਿਆਂ, ਟੱਕਰਾ, ਅਚੰਭੇ ਤੇ ਸੁਝਾਊ ਸਿਖ਼ਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਰੁਮਾਂਸ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ । ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਆਦਲੇ, ਚੁਸਤ, ਬੌਧਿਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹਨ, ਜੋ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉਘਾੜਦੇ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇਕ ਸਫਲ ਰਚਨਾ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਕਰੋ–

(ੳ) ਖ਼ਾਵੰਦ (ਅ) ਔਰਤ (ੲ) ਰਾਜੀ (ਸ) ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ।

ਉੱਤਰ– (ੳ) ਖ਼ਾਵੰਦ

ਖ਼ਾਵੰਦ 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ 45–50 ਸਾਲ ਦਾ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀਲ੍ਹ ਚੇਅਰ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਔਰਤ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਵੀਹ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਔਰਤ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਤਨੀ ਦੇ ਕੁਰੱਖ਼ਤ ਤੇ ਡਿਕਟੇਟਰੀ ਸੁਭਾ ਤੋਂ ਦੁਖੀ– ਖ਼ਾਵੰਦ ਆਪਣੀ ਔਰਤ ਦੇ ਕੁਰੱਖ਼ਤ ਤੇ ਡਿਕਟੇਟਰੀ ਸੁਭਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਮਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਠੋਰ ਰੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਕੋਈ ਕਰੂੰਬਲ ਨਹੀਂ ਫੁੱਟ ਸਕਦੀ ।

ਅਪਾਹਜ ਤੇ ਬੇਵੱਸ ਬੁੱਧੀਜੀਵ–ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬੁੱਧੀਜੀਵ ਹੈ । ਉਹ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ, ਵਹਿਮਾਂ ਤੇ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਪਾਹਜ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ–ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕਿੱਤੇ-ਕਿੱਤੇ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''..... ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਬੁੱਢੀਆਂ ਡੈਣਾਂ ਦਾ ਜਾਦੂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮੁੱਕੇਗਾ !'' ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਲਈ ਇਕ ਟਾਂਚ ਹੈ, ''ਲੱਖਾਂ ਉਂਗਲਾਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਥੱਕੀਆਂ, ਤੇਰੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਾ ਵਾਲ ਹੋਇਆ ।'' ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਟਾਂਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ''ਨਹੀਂ ਹਾਲੀ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਬੈਠੋ, ਕੁੱਝ ਕਹਾਂਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ।''

ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਲੈਣ ਵਾਲਾ–ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਭਾਂਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਠਿੱਠ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ।

ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਖ਼ਰੀ-ਖ਼ਰੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ–ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''..... ਬੁਖਲਾਹਟ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਬੀਵੀ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਏ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਨਾਲ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਬੀਵੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ 'ਤੇ ਜਿਸ ਸੋਚ ਨਾਲ ਰਾਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਗੱਡੀ ਪਕੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ, ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੀ ਧੀ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ।'' ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਕੋਲ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੂਬ ਝਾੜ ਝੰਬ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠਿੱਠ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ—ਉਹ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੱਬੀ ਖ਼ਾਹਸ਼ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਗਿਰਜੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਇਕ ਢੌਂਗ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਚਰਿੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਲਝਾ ਕੇ ਆਪ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਅਪਾਹਜ ਸੀ । ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਔਰਤ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ।

(ਅ) ਔਰਤ *(Pbi. Uni. 2010)*

ਔਰਤ 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 40 ਸਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਬਾ-ਰੋਅਬ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਿਕਟੇਟਰੀ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ—ਉਹ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਘਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਬੇਹਤਰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਲਈ ਕੀ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ 'ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਏ ਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਮਰੇ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਮਾਗ਼, ਉਸ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ।' ''ਉਹ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ''ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਠੀਕ ਤੇ ਕੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਰਾਜੀ ਕੀ ਤੇਰੇ ਲਈ ਠੀਕ ਏ ਤੇ ਕੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ; ਇਹ ਵੀ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ।'' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਜੀ ਦੀ ਮਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਘਰੋਂ ਨੱਸ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਲ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ ਲਾਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਰਾਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਇਸੇ ਸੁਭਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਇਹ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ, ਇਹ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਗੁਆਂਢ, ਤੇਰੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ, ਏਥੇ ਬੱਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀੜਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਰੀਂਘ ਸਕਦੀ ਏ, ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਰਵਾਜ਼ ਭਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।''

ਵਹਿਮੀ ਤੇ ਰੀਤਾਂ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਇਕ ਵਹਿਮੀ ਤੇ ਰੀਤਾਂ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਰਾ ਲਾ ਕੇ ਬੰਦ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ । ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਕਮਰਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਾਵੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬੇਹੂਦਾ ਵਹਿਮ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਅੰਗਮਈ ਸੁਭਾ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਵਿਅੰਗਮਈ ਸੁਭਾ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ''ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਭਣੇਵੀਂ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਏ । ਹੁਣ ਚੰਗਾ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਲਦੀ ਘਰ ਪੁੱਜੋ । ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਬੀਵੀਂ ਕਿਸੇ ਗੁੰਝਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇ ।''

ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਲੈਣ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਰਾਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦਾ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

ਪਤੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ—ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਟੀਕਾ-ਟਿਪਣੀ ਜਾਂ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਊਲ-ਜਲੂਲ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾਵੇ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈ ।

ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਝੂਠ ਬੋਲ ਲੈਣ ਵਾਲੀ—ਬੇਸ਼ਕ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ।

(ੲ) ਰਾਜੀ

ਰਾਜੀ 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਇਕ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 16–17 ਸਾਲ ਹੈ । ਉਹ ਔਰਤ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਧੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਧੋਖਾ ਦੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਹ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਉਦਾਸ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼—ਰਾਜੀ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਉਦਾਸ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਸੀ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਣਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਹਲਕਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ।

ਬੇਸਮਝ—ਜਦੋਂ ਉਹ ਡੈਡੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਦਾਸ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਰੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਉਦੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਕਿ ਇਕ ਵਿਆਹੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਧੋਖੇ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ—ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੁਆਰਾ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਧੋਖੇ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

(ਸ) ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਗੀ *(Pbi. Uni., B.Com. 2010, 19)*

ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਕ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 30–35 ਸਾਲ ਹੈ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਾਗੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਕੁਲੀਗ ਵੀ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੋਸਤ ਵੀ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਏ ਨੂੰ ਅੱਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦੀ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਕਰਾਰ ਉੱਤੇ ਕਾਇਮ ਨਾ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਈ ਰਾਜੀ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਖਟਪਟ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ—ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਖਟਪਟ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ; ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ (ਰਾਜੀ) ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਰਾਤੀਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।

ਹਵਸੀ—ਉਹ ਚੰਗੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਵਸੀ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਜੀ ਦੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਰਥਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ—ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੀ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕੀਤਾ । ਡੈਡੀ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਮਦਰਦ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਸ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਇਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਨਾਲ ਦਗ਼ਾ ਕੀਤਾ ; ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ—ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਬੇਸ਼ਕ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਈਕੋਅਨੈਲੇਸਿਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਠੀਕ ਰਾਹ ਲੱਭ ਸਕੇ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹ 'ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਏ' ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿਸਕ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਪਾਤਰ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਹ ਹਨ– ਖ਼ਾਵੰਦ, ਔਰਤ, ਰਾਜੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਔਰਤ

ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ । ਰਾਜ਼ੀ ਔਰਤ ਦੀ ਭਣੇਵੀਂ ਹੈ । ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ਼ੀ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਉੱਠਣ ਸਮੇਂ ਸਟੇਜ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਬੇਢੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁੰਨਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੋ ਦੀਵਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਮੰਜੇ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਵ੍ਹੀਲ-ਚੇਅਰ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕੰਬਲ ਹੈ । ਔਰਤ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਉੱਤੇ ਬਿਸਤਰਾ ਵਿਛਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਘਰ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਕਿੰਨੇ ਕਮਰੇ ਸਨ ? ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਬੰਦ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—ਘਰ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਕਮਰੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਬੰਦ ਸਨ । ਚੌਥੇ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਘਟਨਾ-ਕ੍ਰਮ ਚਲਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਘਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਮਰੇ ਕਿਉਂ ਬੰਦ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—ਘਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਮਰੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵਹਿਮ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੂਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਘਰ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਮਰਿਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਘਰ ਦੇ ਨੁੱਕਰ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦਾ ਦਾਦਾ ਮਰਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਭੂਆ ਨੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸਾਹ ਲਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੇ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—ਖ਼ਾਵੰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਬੜੇ ਤਣਾਓ ਭਰੇ ਸਨ । ਖ਼ਾਵੰਦ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੱਟਣੀ ਮਰੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਔਖੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ (ਔਰਤ) ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਠੋਰ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਛਾਂ ਥੱਲੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰੂੰਬਲ ਵਧ-ਫੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਢੀਠ ਬਣ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਔਰਤ ਨੇ ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਚੌਥੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਅਪਾਹਜ ਦੀ ਜਿੰਦਾ ਰੂਹ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦਾ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀ ਤੁਅੱਲਕ (ਸੰਬੰਧ) ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਲੀਗ ਵੀ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ । ਉਹ ਅੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਸਨੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ ਸਨ, ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਲਾਰਾ ਵੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਔਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ਼ੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਾਜ਼ੀ ਦੀ ਮਾਂ ਔਰਤ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕੁਲ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਖ਼ਾਵੰਦ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ਼ੀ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਕਹਾਣੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਖ਼ਾਵੰਦ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ਼ੀ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ—'ਇਕ ਸੀ ਰਾਜਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪਰੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਪਰੀ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿਸੇ ਬੁੱਢੀ ਡੈਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਦੂ ਨਾਲ ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ, ਪਰ ਬੁੱਢੀ ਡੈਣ ਨੇ ਪਰੀ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਪਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੱਚ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੱਚ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਮਾਸ਼ੂਕ ਪਰੀ ਦਾ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਦਿਲ ਬੁੱਢੀ ਡੈਣ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ ਤੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਤੇ ਪਰੀ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਭਰੀ ਪੁਰਾਤਨ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜ਼ਾਦ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਲਈ ਫੜਫੜਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਸੇ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਖ਼ਾਵੰਦ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਹਨ ।

ਉੱਤਰ—ਖ਼ਾਵੰਦ, ਘਰੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਬੁਖ਼ਲਾਹਟ ਭਰੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਰਾਜੀ ਕੋਲ ਰਹਿਣਾ ਉਸਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚਲੇ ਸੰਬੰਧ ਨਜਾਇਜ਼ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਖ਼ਾਵੰਦ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਥਾਂ ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਗਿਰਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਖ਼ਾਵੰਦ ਜਦੋਂ ਸਮਝ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੇ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਬੰਧ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜੰਗਲ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਔਰਤ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੇ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੱਬੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖ਼ਿਆਲੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੇ ਰਾਜੀ ਨਾਲ ਕੀ ਮਾੜਾ ਕੀਤਾ ? ***(Pbi. Uni. 2019)***

ਉੱਤਰ—ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੇ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਸਾਰਥਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਝੂਠੇ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤੇ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਨਾਲ ਦਗ਼ਾ ਕੀਤਾ; ਫਲਸਰੂਪ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਈ ਰਾਜੀ ਨੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਰਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਾਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਹਾਰ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਲਈਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਲਿਆਈ ਸੀ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਔਰਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਔਰਤ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਕਰੈਕਟਰ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਔਰਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਕਰੈਕਟਰ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਪਾਹਜ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਨੂੰ 'ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਅਜ਼ਾਦੀ' ਜਾਂ ਲਿਬਰਲਇਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਢੋਂਗ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਹੈ । ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਪ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਪੂਰਨ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਠ-ਪੁਤਲੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. ਤੁਹਾਡੀ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਇਕਾਂਗੀ 'ਦਾ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ' ਕਹਾਣੀ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ? ***(Pbi. Uni. 2018)***

ਉੱਤਰ—'ਬੰਦੇ ਕਮਰੇ ।'

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—(ਨੋਟ—ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19. ਕੀ 'ਬੰਦ ਕਮਰੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—(ਨੋਟ—ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

---

3. ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੋ ।

(Pbi. Uni. 2010)

ਉੱਤਰ–ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਸੰਤੂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਬੁਰਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਪੱਕਦੀਆਂ । ਧਰਮਾ ਉਸ ਨਾਲ ਅਪਮਾਨ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ-ਪਿੱਲੀਆਂ ਪੱਕਦੀਆਂ ਪਕਾ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਮੇ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋਏ ਨੇ ਭੁੱਖੇ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਕਿ ਕਰਮਾ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੀਰੀ ਰਲੇ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਧਰਮਾ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਬਥੇਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰੱਬ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨਾਹਰੀ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਮਰ ਜਾਵੇਗਾ । ਸੰਤੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਦੀ ਹੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ, ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਜੜ੍ਹ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ । ਸੰਤੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟਾ ਧਿੰਦੀ, ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਰੋਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਥੱਪ ਸਕਦਾ । ਧਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਡਾਂਗ ਮਾਰੇ ?

ਇਸ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਪਿੱਛੋਂ ਧਰਮਾ ਮੰਜੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਪਿੰਨਾ ਵੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤੂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਅਣਮਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਫਿਰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ, ਪਰ ਅੱਗ ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਲਦੀ ਤੇ ਧੂੰਆਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਬੂਹੇ ਵਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਜੈ ਕੁਰ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਜੈਕੁਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੈਕੁਰ ਘਰ ਦੇ ਬੁਰੇ ਹਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਨਾਹਰੀ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਕਿ ਘਰ ਕਿੱਦਾਂ ਸੰਭਾਲੀਦਾ ਹੈ ? ਸੰਤੂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹਰੀ ਦੀ ਜਿਸ ਵਹੁਟੀ ਦੀ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਉਰ ਕਰਨੈਲ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਸੀ । ਸੂਬੇਦਾਰ ਭਾਵੇਂ ਨਾਹਰੀ ਦਾ ਚਾਚਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਸਨ, ਉਹ ਲੈ ਗਿਆ । ਜੇਕੁਰ ਦੇ 'ਪੁੱਛਣ' ਤੇ ਸੰਤੂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹਰੀ ਨੇ ਗੰਡਾਸਾ ਲੈ ਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਹਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ।

ਜੇਕੁਰ ਉਸ ਨਾਲ ਕਰਮੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਖ਼ੌਲ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੂੰਹਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ । ਸੰਤੂ ਨੂੰ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਟਿਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਧਰਮਾ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਈ ਸ਼ਹੀਦ ਆਉਂਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਤੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਧਰਮਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਫਿਰ ਸਟਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਬਾਹਰੋਂ ਕਰਮਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਧਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤੂ ਵਿਚ ਅਸਰ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਲਟੀਆਂ-ਪੁਲਟੀਆਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪੂ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਧਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਾ ਨਾਹਰੀ ਫਾਹੇ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਉੱਖੜਿਆਂ-ਉੱਖੜਿਆਂ ਫਿਰਦੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਸੀਂ ਇਹੋ ਸਿਆਲ ਹੀ ਲੰਘਾਏਗਾ ।

ਸੰਤੂ ਤੂੜੀ ਦਾ ਰੁੱਗ ਭਰੀ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ–

ਓਇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆ,
ਕੀ ਸੋਚ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਦੱਸ ਬੰਦਾ ।

ਸੰਤੂ ਧਰਮੇ ਤੇ ਕਰਮੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਦੇ ਕਰਮੇ ਵਲ ਤੇ ਕਦੇ ਧਰਮੇ ਵਲ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਾਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੜੀ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਪਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਰਮਾ ਰੋਟੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤੂ ਨੇ ਅੱਧ-ਪਚੱਧ ਪਕਾਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਅੱਗ ਬੁਝਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਤੂੰ-ਤੂੰ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਅਸਰ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਧਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਉਹ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾ ਲਵੇ, ਧਿੰਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਕਰਮਾ ਛਾਬਾ ਧਰਮੇ ਵਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅੱਜ ਉਹ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗੰਢੇ ਤੇ ਟਮਾਟਰ ਚੀਰ ਕੇ ਤੇ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣਗੇ । ਉਹ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਤੂ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਉਹ ਭੱਜੀ ਹੋਈ ਪੇਟੀ ਨੂੰ ਮੇਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਚਾਚਾ ਜਗੀਰਾ ਲੱਕੜਚੱਬ ਲੰਡ ਮਾਰਦਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਗੀਰਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਨਸ਼ਾ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਲਿਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ । ਲੱਕੜਚੱਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਹੀ ਸਾਂਭ ਲਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਿਆ । ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਉੱਠੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਛੇਆਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅੱਧ ਵੰਡ ਲਵੇ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਾ ਔੜਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚਲੋ ਉਹ ਨਹੀਂ ਵੱਖ ਹੁੰਦਾ ।

ਲੱਕੜਚੱਬ ਲੰਡ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਦਿਦਾਰ ਸਿੰਘ ਆ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਥਣੇ ਪੀਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਉੱਪਰੋਂ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੁੱਫੜ (ਦਿਦਾਰ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਪਿਲਾਉਣੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਕੱਬੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾ ਬਣਾਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਕੇ ਤੂੜੀ ਵਿਚੋਂ ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਸ਼ਰਾਬ ਲੈ ਆਇਆ । ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਿੰਨ ਗਲਾਸ ਤੇ ਗੜਵੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਤਿੰਨ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬਣਾਵੇ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਸੂਈ ਕੁੱਤੀ ਵਾਂਗ ਪਈ । ਗੁਲਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਲਦੀ-ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਲੈ ਕੇ ਮਗਰ ਦੌੜੀ ਤੇ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਸਾਰੇ ਦੌੜੇ । ਉਸ ਦੀ ਪੱਗ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ । ਭੱਜਦਾ-ਭੱਜਦਾ ਉਹ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਮਚਕੋੜ ਆ ਗਈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੰਡਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਲੱਕੜਚੱਬ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਨਾਹਰੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹਰੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ । ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਠੇਕੇ ਦੀ ਬੋਤਲ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੰਦਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਗੰਡਾਸਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਲੱਕੜਚੱਬ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਲੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਆਪ ਮਰ ਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਕਰ ਗਿਆ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਪਿਛਲੀ ਉਮਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਵੰਡਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਕ ਅੱਧਾ ਮੰਗਿਆ-ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਵੀਂ ਬਿਨਾਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੀ । ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਦਮੀ ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਭਰਿਆ ਹੋਊ ਨਿਰਾ ਤੂੜੀ ਦਾ । ਜੇ ਭਾਈ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਊ, ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੰਦ-ਸੰਦੇੜਾ ਸੁੱਟੀ ਰੱਖੂ । ਧਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਲਜ਼ਾਰੇ ਵਰਗੇ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਚੰਗਾ । ਲੱਕੜਚੱਬ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਵੀਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਐਬ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੱਬ ਨੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਦਾਂ ਨਾਹਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੇ ਲੋਹਲੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਨਿੱਤ ਕੁੱਟ ਖਾਂਦੀ ਰਹੀ । ਨਾਹਰੀ ਫਾਹੇ ਲੱਗਿਆ, ਤਾਂ ਮਰਦ ਦੀ ਬੱਚੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵਾਂਗ ਪੂਜਦੀ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਲੱਕੜਚੱਬ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਧਿੰਦੀ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਲੈਣ ਲਈ ਬੀਰੇ ਵਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕਰਮਾ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਧਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ । ਕਰਮੇ ਦੇ ਜ਼ਿਦ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸੀਰੀ ਰਲਿਆ ਹੋਇਆ । ਨਾਹਰੀ ਨੇ ਚਾਚਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਕਰਮਾ ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦਾ ਬੱਚਾ ਆਖਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਭਰੀ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਬੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਚੁੰਨੀਆਂ ਰੱਖਦੀ ਮਰ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਪੁੱਤ ਹੀ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਕ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੁੱਚੇ ਲੰਡਿਆਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਪਰ ਇਹੋ ਸੁੱਕੇ ਟੁੱਕ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਦਾਦਿਆਂ-ਪੜਦਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਧਰਮਾ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਰਮ ਦੀ ਖੇਡ ਦੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਕਰਮਾ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ? ਕੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਜੂਨ ਪਾਉਣਾ ਸੀ ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਲਵੰਤ ਬਲੈਕੀਆ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ? ਧਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਸਤਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਨਾਸਤਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੀਰੀ ਰਲਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਬੱਲੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਵਾਰੀ ਪਲੰਘ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸਾਧੇ ਲਸੰਸੀਏ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਗੀਤ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਭਰਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਧਿੰਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਰੱਜਿਆ ਤੇ ਝੂੰਮਦਾ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਸੀਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਿਹਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਵੀ ਦਿਲ-ਸਾੜਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਧਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਰਮਾ ਰਤਾ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਟਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਧਿੰਦੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹਰੀ ਦੀ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੰਡਾਸੇ ਚੱਕਣ ਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾਉਣ । ਕਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੀਦੀ ਤੇ ਮਲੰਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਨਾਹਰੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੰਮਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਨਾਹਰੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਧਿੰਦੀ ਦੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਨਾਹਰੀ ਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਵਿਆਂਹਦੜਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੋਤਲ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਬੋਤਲ ਰੱਖ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਹੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਰਾਬ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਲਵੰਤ ਬਲੈਕੀਆ ਪੀਂਦਾ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੂੰਹ-ਧੀ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹਨ ? ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਉਸ ਦੇ ਕਹੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੜਬੀ ਤੇ ਗਲਾਸ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਸੰਗਦੀ-ਸੰਗਦੀ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਹਰੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮਾ ਲਵੇ, ਧਿੰਦੀ ਵੀ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੀਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਹਰੀ ਧਿੰਦ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮੇ ਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਧਿੰਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮਾ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਪਰ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਛੋਟਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਘੁੰਡ ਕੱਢਦੀ ਹੈ । ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਘੁੰਡ ਚੁਕਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਧਿੰਦੀ ਦੀ ਜੇਬ ਖ਼ਾਲੀ ਤੇ ਪਾਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਧਿੰਦੀ ਦੇ ਕਹੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਘੁੰਡ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਬੌਂਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਾਹਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣੀ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਨੱਚਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਉਇ ਬਾਰ੍ਹੀਂ ਬਰਸੀਂ ਖੱਟਣ ਗਏ ਸੀ,
ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਏ ਮੂਨਾਂ,
ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਬਿਨਾਂ,
ਕੁਝ ਨੀ ਭਰਾਵੋ ਜੂਨਾਂ ।

ਸਾਰੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ । ਧਰਮਾ ਵੀ ਨਾਲ ਕੱਛਾਂ ਮਾਰਦਾ ਤਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਸੰਗ ਅਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਹਰੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਤੰਦ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਹਰੀ ਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਧਰਮੇ ਕਰਮੇ ਤੇ ਧਿੰਦੀ ਸਭ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਡੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅੰਦਰੋਂ ਸ਼ਕਲੋਂ ਬੇਸ਼ਕਲ ਹੋਇਆ ਸੰਤੂ ਤੂੜੀ ਦੇ ਰੁਗ ਭਰੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਤੂੰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਖੋਟਾ ।
ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਰੱਖੀਂ ਸਾਂਭ ਕੇ, ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ ।
ਤਿੰਨੇ ਭਰਾ ਸਾਹ-ਸਤ ਹੀਨ ਹੋਏ ਮੰਜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ । ***(Pbi. Uni. 2014)***

ਜਾਂ

'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਤੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਦਵੰਦ ਸਿਰਜ ਕੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਠੋਰ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਕਥਨ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਕੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਕਿ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ–

ਮਾਇਆ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ, ਤੂੰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਖੋਟਾ ।
ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਰੱਖੀ ਸਾਂਭ ਕੇ, ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸੰਤੂ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਜੈਕੁਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬੇਸ਼ਕ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਵਿਆਹੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗ਼ਰੀਬੀ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਨਾਹਰੀ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਦੇ ਮਾਪੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਹਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੁਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਸੂਬੇਦਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਪੈਸੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਨਾਹਰੀ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਉਹ ਚਾਚੇ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਾਹੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਧਰਮ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤੰਗੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਤੇ ਕਰਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਮਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਜੱਟ ਹੋਣ ਦਾ ਝੂਠਾ ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੀਰੀ ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਧਿੰਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡੋਬੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਤੀਵੀਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਕੋਠਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫ਼ਾਲਤੂ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਨੀਮ-ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਮਾ, ਧਿੰਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਭਰਾ ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਲਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ । ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸੁਪਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ 'ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕੁਛ ਨੀ ਭਰਾਵੋ ਜੂਨਾਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਖਰ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਹੋਰ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਤੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਦਵੈਤ ਸਿਰਜ ਕੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਠੋਰ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਡਾ: ਟੀ. ਆਰ. ਵਿਨੋਦ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਵੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ । ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹੋਂ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ 'ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ' ਜਾਂ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਬਣਾ ਧਰਿਆ ਹੈ । ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਨਾਹਰੀ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਗੱਭਰੂ ਜੇ ਇਸ ਥੁੜ੍ਹ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕਿਸੇ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਹਰੀ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਟੱਬਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਵੀ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮਾ ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸਿਰਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿੰਦੀ ਦਾਰੂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਭ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਤੋਂ ਅਪਸਾਰ ਦੇ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਰਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ 'ਚੇਤਨਾ ਵਿਹੂਣੇ' ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਦੇ ਸਿਰਜਕ-ਵੇਰਵੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਵਾਂ, ਨਰੋਆ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਦਵੈਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਕੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਕਿ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਵੀ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ–

ਮਾਇਆ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਤੂੰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਖੋਟਾ ।
ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਰੱਖੀ ਸਾਂਭ ਕੇ, ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸੰਤੂ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਜੈਕੁਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਦੇ ਘਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਬੇਸ਼ਕ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਵਿਆਹੇ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬੀ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਦਾ

ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਨਾਹਰੀ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਦੇ ਮਾਪੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾਹਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੁਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਸੂਬੇਦਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਪੈਸੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਨਾਹਰੀ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਉਹ ਚਾਚੇ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਾਹੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਧਰਮਾ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਧਰਮ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤੰਗੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਤੇ ਕਰਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਮਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਜੱਟ ਹੋਣ ਦਾ ਝੂਠੀ ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੀਰੀ ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਧਿੰਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡੋਬੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਤੀਵੀਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਕੋਠਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਨੀਮ-ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਮਾ, ਧਿੰਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਭਰਾ ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਲਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ । ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸੁਪਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ 'ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕੁਛ ਨੀ ਭਰਾਵੋ ਜੂਨਾਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਖਰ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਹੋਰ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਤੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਦਵੈਤ ਸਿਰਜ ਕੇ ਮਾਇਆਹੀਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਠੋਰ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਮੌਲਿਕ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਨਾਰ ਜਾਂ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਜਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਬੜੀ ਦੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਪਲਾਟ ਜਾਂ ਗੋਂਦ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਪਲਾਟ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥਕ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਤੂ ਦਾ ਨੀਮ-ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜੈਕੁਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫਿਰ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਣਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਕਰਮੇ ਤੇ ਧਰਮੇ ਵਲ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਤੇ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਗਾਉਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਲਪਨਿਕ ਤੇ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਰੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਧਿੰਦੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਰੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਬੜਾ ਸੁਆਦਲਾ, ਰਸ-ਭਰਿਆ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਅੰਗ, ਚੋਣ ਤੇ ਹਾਸ ਰਸ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ । ਪਲਾਟ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਕ ਟੱਕਰ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਧਿੰਦੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨਾਲ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਤੁਕਾਂ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਾਡੇ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਮਨ ਕਿਸਾਨੀ ਵਰਗ ਵਿਚ ਆਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਤੂ ਵਰਗੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਤੋਂ ਤੰਗ ਤੇ ਨੀਮ-ਪਾਗ਼ਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਾਹਰੀ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਪਿੱਛੇ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਫਾਹੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ, ਧਰਮੇ ਵਰਗੇ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਰਮੇ ਵਰਗੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਕੇ ਜੱਟ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੀਰੀ ਰਲਣ ਵਾਲੇ, ਧਿੰਦੀ ਵਰਗੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਲੱਕੜ-ਚੱਬ ਵਰਗੇ ਪਾਤਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਮ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਨੀਮ-ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਜਾਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੈ । ਪਾਤਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਜੁਗਤਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ,

ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਨ, ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਚਿਤਰਨ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਨ ; ਦੇਖੋ ਨਮੂਨਾ–

ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਿਤਰਨ–

ਕਰਮਾ : ਢਾਬੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ । ਆਪਣਾ ਧਿੰਦੀ ਸੂੰ ਵੈਲੀ ਛਕੂ ਖਾਣਾ ਘਰੇ ਅੱਜ ਕੁ ਨਹੀ ?

ਧਰਮਾ : ਉਹਦਾ ਕੀ ਪਤੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਧੀ ਦਾ ਕਿੱਥੇ ਪਲਾਣਾ ਲਾਹੂ; ਤੂੰ ਧਾਫ਼ੜ ਲੈ ਕਾਲਜਾ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੋ ਹੈਗੀਆਂ

ਵਾਤਾਵਰਨ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਵਰਗ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਘਰ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਸਜੀਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਵਾਦਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ–ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹਨ । ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਵਿਅੰਗ ਹੋਣ ਤੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਰੋਚਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ, ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ । ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ–ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਟਕੀ ਤੇ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਅੰਗ ਤੇ ਚੋਟ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਟੋਟਕੇ ਬੜਾ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਿਰੋਲ ਮਲਵਈ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਹੋਰਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ।

ਸਿਰਲੇਖ–ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਸਾਮੱਗਰੀ ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆਹੀਨ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਠੋਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ–

ਮਾਇਆ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਤੂੰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਖੋਟਾ ।
ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਰੱਖੀ ਸਾਂਭ ਤੇ, ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ ।

ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆਹੀਨ ਲੋਕ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਣਵਿਆਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲੱਕੜਚੱਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ''....ਪਰ ਕਰਮਿਆਂ ਤੀਵੀਂ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਤੂੜੀ ਆਲਾ ਕੋਠਾ ਹੁੰਦੈ ! ਭਰਿਆ ਹੋਊ, ਨਿਰਾ ਤੂੜੀ ਦਾ । ਜੇ ਭਾਈ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਊ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਾਧੂ ਸੰਦ-ਸੰਦੇੜ ਸਿੱਟੀ ਰੱਖੂ ।''

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਫ਼ੱਬਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ–ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਸਤੂ, ਪਾਤਰ ਜਾਂ ਘਟਨਾ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਦਾ ਪਲਾਟ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਯਥਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਨਵੀਨ, ਪਲਾਟ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਰੁਮਾਂਸ ਦਾ ਸੁਮੇਲ, ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰਿਆ, ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ, ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਚੁਸਤ, ਤਿੱਖੇ, ਸੁਆਦਲੇ, ਵਿਅੰਗ ਤੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਭਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰੰਗ-ਮੰਗ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇਕ ਉੱਤਮ ਰਚਨਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਕਰੋ–

ਸੰਤੂ, ਧਰਮਾ, ਧਿੰਦੀ, ਕਰਮਾ, ਲੱਕੜ ਚੱਬ, ਨਾਹਰੀ । ਸੰਤੂ ਦੇ ਪੁੱਤ

ਉੱਤਰ– (ੳ) **ਸੰਤੂ** ***(K.U.K. 2006, 07, Pbi. Uni. 2010, 18)***

ਸੰਤੂ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਕੁ ਸਾਲ ਹੈ । ਉਹ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੈਕੁਰ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ ਹਨ–ਧਰਮਾ, ਨਾਹਰੀ, ਕਰਮਾ ਤੇ ਧਿੰਦੀ । ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੱਖ ਉਘੜਦੇ ਹਨ–

ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ–ਉਹ ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਹੈ । ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਛੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸੜਿਆ-ਭੁੱਜਿਆ–ਸੰਤੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਨਿਰਾਸਤਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਸੜਿਆ-ਭੁੱਜਿਆ ਹੈ । ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਕੋਈ ਨਾ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅੱਗ ਆਦਿ ਨਾ

ਬਲਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੜਿਆ-ਭੁੱਜਿਆ ਧਰਮੇ ਨਾਲ ਔਖਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਕਰਮ ਬਦਲੇ ਲੈਣੇ ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਈ ਮਾੜੇ ਲਿਖਣੇ ਸੀ ? ਮੈਂ ਇਹੇ ਜੇ ਉਹਦੇ ਕੀ ਮਾਂਹ ਮਾਰੇ 'ਤੇ ਸੀ ਬਈ ਦੁਨੀਆ ਭਰ..... ।''

ਜ਼ਿੱਦੀ—ਉਹ ਬੜਾ ਜ਼ਿੱਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਿੰਡ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਤੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅੱਗ ਨਾ ਬਲਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਧਰਮੇ ਦੇ ਕਹੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤੂੜੀ ਦਾ ਰੁੱਗ ਲਿਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ।

ਕੌੜੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਉਇ ਕੰਜਰ ਦਿਉ ਕੰਜਰੋ, ਊਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਰਕ ਭੋਗਿਆ । ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਬਹਿ ਲੈਣ ਦਿਓ, ਚਾਰ ਦਿਨ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ।''

ਜੱਟਾਂ ਵਾਲੀ ਹਉਮੈਂ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਕਰਮੇ ਦੇ ਸੀਰੀ ਰਲਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''.....ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸੀਰੀ ਰਲਿਆ ਫਿਰਦੈ ।''

ਨਿਰਾਸ਼—ਉਹ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰੀ । ਉਸ ਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਝਲਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ, ਤੰਗੀਆਂ ਤੇ ਅਪੂਰਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਅੱਧਾ ਪਾਗਲ—ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਧੇ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਗਾਉਂਦਾ ਤੇ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਮੇ ਤੇ ਧਰਮੇ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗਣ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਇਹਦੇ 'ਚ ਕਰਮ ਸਿਆਂ ਅਸਰ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਬੜੀਆਂ ਉਲਟੀਆਂ-ਪੁਲਟੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ.....।'' ਧਰਮਾ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਿਆਨ.....

ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ—ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਊਂ ਬਾਈ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੁਸ਼ ਕਹਿ ਦੇਈਏ, ਬਾਪੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬੜਾ ਸੀ ਬੇਬੇ ਨਾਲ । ਦੇਖ ਲੈ, ਮਰੀ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦੈ ।''

ਗਾਇਕ—ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਉਹ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਬੱਲੇ ਮਾਨ ਮਰਾੜਾਂ ਵਾਲਿਆ, ਚੱਕ ਦੇ ਫੱਟੇ ।'' ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।

(ਅ) ਧਰਮਾ (Pbi. Uni. B.Com. 2010, 17)

ਧਰਮਾ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਤੂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 35 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਛੜਾ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਤੇ ਧਿੰਦੀ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਭਰਾ ਛੜੇ ਹਨ । ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਭਰਾ ਨਾਹਰੀ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ।

ਪਿਓ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ—ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਓ ਸੰਤੂ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਔਖਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਲਿਖਵਾ ਲਿਆਉਂਦਾ ।'' ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਫੇਰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ।''

ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਹੋਣੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਹੀ ਮਾੜੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਸੀਬਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪੁੱਠੀ ਭਵਾਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਧਿੰਦੀ ਨੂੰ ਜੱਟ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਸੀਰੀ ਰਲਣਾ ਪਿਆ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਬਥੇਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ—ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਹੋਣੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਘਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਪਾਠ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ 'ਗਿਆਨੀ' ਸੱਦਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ । ਉਹ ਸੰਤੂ ਦੀ ਕਸਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਖੀ—ਉਹ ਛੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਕਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕਰਮੇ ਦੇ ਕਹੇ ਉਹ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਕਰਮਿਆ ! ਅਸੀਂ ਇਹ ਰੋਟੀ ਨੀਂ ਖਾਂਦੈ, ਤੇਰਾ ਮਾਸ ਖਾਨੇ ਐਂ ਮਾਸ । ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੀ ਖ਼ਾਤਰ ਤੂੰ ਸੀਰੀ ਰਲਿਆ ਫਿਰਦੈਂ । ਨਾਹਰੀ ਨੇ ਚਾਚਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਾਂ ਮੰਗਤੇ ਬਣਾ 'ਤੇ ।''

(ੲ) ਕਰਮਾ

ਕਰਮਾ 'ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਛੱਬੀ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਤੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਛੜਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਹੋਰ ਹਨ–ਧਰਮਾ, ਨਾਹਰੀ ਤੇ ਧਿੰਦੀ । ਤਿੰਨੇ ਛੜੇ ਹਨ । ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ।

ਪਿਓ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ–ਕਰਮਾ ਵੀ ਧਰਮੇ ਵਾਂਗ ਪਿਓ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਉਹ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬਾਪ ਨੂੰ 'ਬੱਲੇ ਮਾਨ ਮਰਾੜਾਂ ਵਾਲਿਆ, ਚੱਕ ਦੇ ਫੱਟੇ' ਅਤੇ 'ਉੱਠ ਬਈ ਦਾਰਿਆ ਪਹਿਲਵਾਨਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਪੈ ਜਾ, ਪੈ ਜਾ ਵੱਡਿਆ ਕਵੀਸ਼ਰਾ, ਮੁੱਕੀ ਮਾਰੂੰ ਨਾਸਾਂ ਆਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ।''

ਬੇਪਰਵਾਹ–ਉਹ ਪਿਓ ਦੀ ਅੱਧ-ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਤਾਂ, ਬਾਈਂ ਮਰਨ-ਆਲੇ ਨੇ ਮਰ ਹੀ ਜਾਣੈ । ਆਪਾਂ ਕਿਉਂ ਵਾਧੂ ਮੂੰਹ ਦੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ ਗੁਆਈਏ ?''

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ–ਕਰਮਾ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''.....ਜ਼ਿੰਦਗੀ ? ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦੈਂ ਤੂੰ ? ਆਹ ਟੁੱਕ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਦੀ ? ਜਿਹੜੀ ਦਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਸੀਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ ?....ਬੇਬੇ ਸਾਡੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਚੁੰਨ੍ਹੀਆਂ ਧਰਦੀ ਮਰਗੀ ਬਈ ਮੇਰਾ ਇਕ ਪੁੱਤ ਈ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਵੇ । ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਕ ?..... ਨਹੀਂ ਬਾਈ ਤੂੰ ਭੁਲਦੈਂ । ਜੀਹਨੂੰ ਤੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਝਦੈਂ, ਉਹ ਪੈਸੇ ਆਲਿਆਂ ਕੋਲ ਐ, ਲੁੱਚੇ ਲੰਡਿਆਂ ਕੋਲ ਐ ! ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੇ ? ਆਹ ਸੁੱਕੇ ਟੁੱਕ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਜਿਹੜੀ ਦਾਦਿਆਂ-ਪੜਦਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਐ ! ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਖਦੈਂ ?''

ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ–ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ । ਉਹ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਮੁਨੱਕਰ ਐ ਤੇ ਰਲਿਆ ਫਿਰਦੈਂ ਸੀਰੀ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਜਪਦੈਂ, ਤੇਰੇ ਥੱਲੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਦੀਹਦਾ ਨਈਂ ਨਮਾਰੀ ਪਲੰਘ ।'' ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਕਿਉਂ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਫਰਮਾਹ ਪੱਟ 'ਤੇ ਸੀ ਬਈ, ਸਾਨੂੰ ਈ ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਜੂਨ ਪਾਉਣਾ ਸੀ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਲਵੰਤ ਬਲੈਕੀਆ ਨੀ ਦੀਹਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਦਰ-ਦਰ ਬਲੈਕ ਦੇ ਧੰਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਸਾਰੀ ਬੈਠੇ ।''

ਠੰਢੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲਾ–ਉਹ ਠੰਢੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਧਿੰਦੀ ਦੀਆ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦਾ ।

ਅਣਖੀਲਾ–ਉਹ ਨਾਹਰੀ ਦੁਆਰਾ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਚੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਹਰੀ ਮਰਦ ਬੱਚਾ ਸੀ । ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗੂ ਜੀਵਿਆ ।

ਨਿਰਾਸ਼ਾ–ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੈ । ਉਹ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਬਾਈ ਧਰਮਿਆਂ ! ਤੇਰੇ ਆਲੇ ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਵੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਛਾਂਟ ਕੇ ਲਿਖੇ ਐ .... ਵਾਹ ਓਇ ਕਰਮਾਂ ਦਿਆਂ ਬਲੀਆ, ਰਿੱਧੀ ਖੀਰ ਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ਦਲੀਆ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹਾਸ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ–ਉਸ ਦੀ ਲੱਕੜ ਚੱਬ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਹਾਸ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(ਸ) ਧਿੰਦੀ *(Pbi. Uni., B.Com. 2011)*

ਧਿੰਦੀ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਬਾਈ ਕੁ ਸਾਲ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਤੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਕੁਆਰਾ ਹੈ । ਧਰਮ, ਕਰਮਾ ਤੇ ਨਾਹਰੀ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਛੜੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ।

ਲਾਪਰਵਾਹ–ਉਹ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ।

ਵੈਲੀ–ਧਿੰਦੀ ਵੈਲੀ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹੈ । ਉਹ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਉਮੈਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਟਕੋਰਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ–ਉਸ ਵਿਚ ਜੱਟਾਂ ਵਾਲੀ ਹਉਮੈਂ ਹੈ । ਇਸੇ ਹਉਮੈਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਮਿੰਦੋ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੰਡਾਸਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਸੀਰੀ ਬਣਨ 'ਤੇ ਟਕੋਰਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਪਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖ ਇਹਨੂੰ ਜੂਠ ਨੂੰ । ਮੈਂ ਸੀਰੀਂ ਸਪੜਿਆਂ ਦੇ ਟੁੱਕ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨੀ ਜੰਮਿਆ ਬੁੱਢੀ ਨੇ ।''

ਹਾਜ਼ਰ-ਜਵਾਬ ਤੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ–ਉਸ ਦੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ ਬੜੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰ-ਜਵਾਬੀ ਭਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ੂਬ ਹਾਸ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(ਹ) ਨਾਹਰੀ

ਨਾਹਰੀ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਤੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਧਰਮਾ, ਕਰਮਾ ਤੇ ਧਿੰਦੀ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਹਨ । ਉਹ ਚਾਰੇ ਭਰਾ ਛੜੇ ਹਨ । ਨਾਹਰੀ ਦਾ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ—ਨਾਹਰੀ ਦਾ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਗ਼ਰੀਬ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਚਾਚੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਨਾਹਰੀ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਬਦਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਹੋ ਗਈ ।

ਅਣਖੀਲਾ—ਉਹ ਬੜਾ ਅਣਖ਼ੀਲਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ।

ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਬੋਤਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਲੱਕੜ ਚੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ । ਧਿੰਦੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੋਤਲ ਸੀ ।

(ਕ) ਲੱਕੜ ਚੱਬ

(Pbi. Uni. 2010, 11)

ਲੱਕੜ ਚੱਬ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਤੂ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕਿਸਾਨ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਛੇ ਬੱਚੇ ਹਨ । ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ । ਧਰਮਾ ਤੇ ਕਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ 'ਚਾਚਾ' ਸੱਦਦੇ ਹਨ । 'ਲੱਕੜ ਚੱਬ' ਉਸ ਦੀ ਅੱਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਡੱਕੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੱਬਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਹਰ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ 'ਗੱਡਾ ਠਹੀਏ ਕਰ ਤਾ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਮੋਚ ਆਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੰਙ ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਵੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਨਾਹਰੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ ।

ਗਾਲੜੀ—ਲੱਕੜ ਚੱਬ ਗਾਲੜੀ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਲੈ ਅਹੁ ਲੱਕੜ ਚੱਬ ਆਉਂਦੈ ਤੁਰਿਆ ਘਰ ਨੂੰ । ਹੁਣ ਪੀਰ ਘੰਟਾ ਇਹ ਪਾਣੀ 'ਚ ਮਧਾਣੀ ਪਾਈ ਰੱਖੂ ।''

ਲਾਲਚੀ—ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਇੰਦਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਵੇ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਣ ਤੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਗ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਬਈ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਤੀਵੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਮੇਰੇ ਆਲੀ ਸਾਂਭ ਲੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਆਹ ਧੌਲਿਆਂ 'ਚ ਖੇਹ ਨਾ ਪਾ ।''

ਸਾਂਝੀ ਤੀਵੀਂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ—ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਛੇਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧੇ ਭਰਾ ਦੇ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹਾਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ—ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਡੱਕੇ ਚੱਬਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹਾਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''.....ਘਰ ਕਰਮਿਆਂ ਤੀਵੀਂ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ ਹੁੰਦੈ । ਭਰਿਆ ਹੋਊ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਤੂੜੀ ਦਾ । ਜੇ ਭਾਈ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਊ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟਾਪੂ ਗੰਦ-ਗੰਦੇੜਾ ਸਿੱਟੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਤੀਵੀਂ ਹੀ ਹੈ ।

ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਸਕ—ਉਹ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਦਾ ਨਾਹਰੀ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''.....ਵਾਹ ਨੀ ਸ਼ੇਰ ਬੱਚੀਏ ।.....ਇਹ ਐ ਮੋਹ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਮ ਸਿਆਂ ।''

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਕਿਸ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਕੁੱਲ ਅੱਠ ਪਾਤਰ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹਨ ?

(Pbi. Uni. 2019)

ਉੱਤਰ—ਸੰਤੂ, ਧਰਮਾ, ਜੈਕੁਰ, ਕਰਮਾ, ਜੰਗੀਰਾ (ਲੱਕੜਚੱਬ), ਧਿੰਦੀ, ਨਾਹਰੀ, ਮਿੰਦ੍ਹੋ 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤੂ ਤੇ ਜੈਕੁਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਹਨ । ਧਰਮਾ ਉਨ੍ਹਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ, ਨਾਹਰੀ ਦੂਜਾ, ਕਰਮਾ

ਤੀਜਾ ਤੇ ਧਿੰਦੀ ਚੌਥਾ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ । ਮਿੰਦੋ ਨਾਹਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਹੈ । ਜੰਗੀਰਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸੰਤੂ ਨੂੰ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਡਰਾਉਣੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ– 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਸੰਤੂ ਦੇ ਘਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਸਮੇਂ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਕੋਠਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਝਲਾਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠ ਇੱਕ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ । ਉੱਥੇ ਭਾਂਡੇ ਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਆਦਿ ਖਿੰਡੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ । ਇੱਕ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਚਿੱਬੀ ਜਿਹੀ ਗੜਬੀ ਪਈ ਹੈ । ਕੋਠੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਵੀਂ ਕੰਧ ਨਾਲ ਇੱਕ ਟੁੱਟੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਵਾਲਾ ਮੰਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ । ਇੱਕ ਮੰਜਾ ਬੂਹੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਡਾਹਿਆ ਹੈ । ਇੱਕ ਕੋਠਾ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਹੈ । ਧਰਮਾ ਡਹੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਦਰੀ ਵਿਛਾਉਣ ਲਈ ਬੈਸਾਖੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਮੰਜੇ ਵਲ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੰਤੂ ਦੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਆਟੇ ਦੀ ਥੱਪੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਸੰਤੂ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਧਰਮੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਕੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤੂ ਧਰਮੇ ਅੱਗੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਭਰਾ ਲੰਡੇ-ਚਿੜੇ (ਛੜੇ) ਨਾ ਫਿਰਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ-ਸੁਬ ਬਣ ਜਾਂਦਾ । ਜਦੋਂ ਧਰਮਾ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਛੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਹੋਣਾ ਤੇ ਨਾਹਰੀ ਹੱਥੋਂ ਅਚਾਨਕ ਬੰਦਾ ਮਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਤੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਮਾਂ-ਪਿਓ) ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਹੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਟੱਬਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਸੰਤੂ ਨੂੰ ਦਿਸ ਰਹੀ ਜੈਕੁਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਜੈਕੁਰ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਵਿਆ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਟੇ-ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਧੁਆਂਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ-ਖ਼ਾਲੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਫਾਹਾ ਕਿਉਂ ਲੱਗਾ ?

ਜਾਂ

ਨਾਹਰੀ ਨੇ ਕਿਸ ਦਾ ਕਤਲ ਤੇ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ? ***(Pbi. Uni. 2017, 19)***

ਉੱਤਰ–ਨਾਹਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਸਨ । ਨਾਹਰੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਗੰਡਾਸੇ ਨਾਲ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ ਜੁਰਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਫਾਹੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਤੂ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਸੰਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਪਤਨੀ ਜੈ ਕੁਰ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਛੜੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਫਾਹੇ ਲੱਗਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ਼ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸੰਤੂ ਸਟਿਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤ ਧਰਮਾ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਣ ਨਾਲ ਸੰਤੂ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਲਗਦ ਹੈ । ਉਹ ਬੇਮਤਲਬ ਹੀ ਵਾਛਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਈ ਸ਼ਹੀਦ ਆਉਂਦ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦਾ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਧਰਮਾ ਅਰਦਾਸ ਕ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਸਟਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਪਾਗ਼ਲਾਂ ਵਰਗੀਆ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਤੂੰਡੀ ਦੇ ਰੁੱਗ ਭਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਅੰਦਰੋਂ ਆਇਆ ਤੇ ਧਰ ਤੇ ਕਰਮੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ । ਉਹ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਕਦੇ ਕਰਮੇ ਵ ਤੇ ਕਦੇ ਧਰਮੇ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੰਮਾ ਪਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਸੌਂ ਜਾਂ ਹੈ ਤੇ ਖ਼ੂਬ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਕਰਮਾ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਬੱਲੇ! ਮਾਨ ਮਰਾੜਾਂ ਵਾਲਿਆ! ਚੱਕ ਦੇ ਫੱਟੇ ।''

ਉੱਤਰ–ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਰਮਾ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਸੰਤੂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਮਲੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਹੋਇਆ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ;

''ਉਇ ਜਿਹੜੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਚਰਾਸੀ ਜੂਨਾਂ ਕੱਟ ਕੇ,
ਭੰਗ ਭਾਣੇ ਗਈ ਜਿੰਦੜੀ ।''

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਕਰਮੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ (ਕਥਨ) ਲਿਖੋ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਤਾ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ।

ਉੱਤਰ–ਜਦੋਂ ਸੰਤੂ ਕਮਲਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਰਾਸਤਾ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਭਰੇ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ; ਤਾਂ ਕਰਮਾ ਪਿਓ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਤਾਂ ਬਾਈ, ਮਰਨ ਆਲੇ ਨੇ ਮਰ ਹੀ ਜਾਣੈ । ਆਪਾਂ ਕਿਉਂ ਵਾਧੂ ਮੂੰਹ ਦੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ ਗੁਆਈਏ ? (ਅੰਦਰ ਸੰਤੂ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ) ਉਇ ਗਮੰਤ੍ਰੀਆ । ਕੋਈ ਰੋਟੀ-ਰਾਟੀ ਵੀ ਲਾਹੀ ਐ ਕਿ ਭੁੱਖਿਆ ਤੋਂ ਈ ਮੋਢੇ ਲੁਆਏਗਾ ?'' ਉਸਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਸੰਤੂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਲੱਕੜਚੱਬ ਨੂੰ ਲੋਕ ਇਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ? ਉਸਦਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਲੱਕੜਚੱਬ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਡੱਕੇ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਚੱਬਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਂ 'ਲੱਕੜਚੱਬ' ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਂਵ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਜਦੋਂ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਲੱਕੜਚੱਬ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੱਕੜਚੱਬ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦਾ ਜੇਠ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੀ ਅੱਡ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅੱਧ ਵੰਡਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸਦਾ ਅੱਧ ਹੈ । ਲੱਕੜਚੱਬ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕਲਕੱਤੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮਗਰੋਂ ਜਿਹੜੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਜੰਮੇ ਸਨ, ਉਹ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੀ ਸਨ । ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਲੱਕੜਚੱਬ ਆਪਣੇ ਲੰਡ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਲੱਕੜਚੱਬ ਆਪਣੇ ਦਿਆਲਪੁਰ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦਿਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਾਹਰਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਉੱਥੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾ ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਘੁੱਟ ਪੀ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਫੁੱਫੜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਪਿਲਾਉਣੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਦਿਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਤੂੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ । ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗਲਾਸ ਦੇਣ ਤੇ ਤਿੰਨ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ, ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਤੈਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ । ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੀ ਗੁਤਨੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਲਦੀ ਖਰਪਾੜ ਕੱਢ ਲਈ ਤੇ ਮਗਰ ਦੌੜੀ । ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਮੋਹਰੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਉਹ (ਲੱਕੜਚੱਬ) ਭੱਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੀਪੇ ਬੁੱਟਲ ਦੀ ਖੇਲ ਵਿੱਚ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਮੋਚ ਆ ਗਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਲੰਡ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਮਿੰਦ੍ਰੋ ਨੇ ਨਾਹਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਯਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਾਈ ?

ਉੱਤਰ–ਮਿੰਦ੍ਰੋ ਨਾਹਰੀ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੇ ਲੋਹਲੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੁੱਟ ਖਾਂਦੀ ਸੀ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਨਾਹਰੀ ਫਾਹੇ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਰੱਬ ਵਾਂਗ ਪੂਜਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਲੱਕੜਚੱਬ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ । ਲੱਕੜਚੱਬ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਰੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਚਿੱਟੀ ਮਟੀ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜੀ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ,..... ''ਬਾਬਾ ਜੀ, ਕੀਤਿਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਪੁਗਾਉਨੀਐਂ ।''

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਧਿੰਦੀ ਕੀ ਸੁਪਨਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਧਿੰਦੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮੇ ਤੇ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਨਾਹਰੀ ਮਿਲਿਆ । ਉਸ ਦਾ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਮੋਹਰੇ ਨਾਹਰੀ ਸੀ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ । ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ-ਨਕੋਰ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਨਾਹਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬੋਤਲ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਬਲਵੰਤ ਬਲੈਕੀਆ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਪੀਂਦੇ ਹਨ । ਕਰਮੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੜਬੀ ਤੇ ਗਲਾਸ ਫੜਾ ਕੇ ਸੰਗਦੀ-ਸੰਗਦੀ ਚਲੀ ਗਈ । ਕਰਮੇ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪਾ ਕੇ ਦਿੰਦਿਆਂ ਧਰਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੀਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਨਾਹਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਚੀਰੇ ਹੋਏ ਗੰਢੇ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ (ਧਿੰਦੀ) ਨੇ ਨਾਹਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਦਾ ਘੁੰਢ ਕੱਢਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਘੁੰਡ-ਚੁਕਾਈ ਦੇਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ (ਧਿੰਦੀ) ਦੇ ਖੀਸੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ (ਧਿੰਦੀ) ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਘੁੰਡ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ (ਧਿੰਦੀ) ਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗੀ । ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਟਮਾਟਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਹਰੀ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨੱਚਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਣ ਤੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ''ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਬਿਨਾਂ, ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਭਰਾਵੇ ਜੂਨਾਂ ।'' ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੋਹਰੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਨਾਹਰੀ ਤੇ ਮਿੰਦ੍ਹੋ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਨਾਹਰੀ, ਧਿੰਦੀ ਤੇ ਕਰਮਾ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ ਕੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–'ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਬਿਨਾ, ਕੁਝ ਨੀ ਭਰਾਵੇ ਜੂਨਾਂ ।'

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. ਧਰਮਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ ? ***(Pbi. Uni. 2018)***

ਉੱਤਰ–ਧਰਮਾ ਸੰਤੂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਉਸਦੀ ਉਮਰ 35 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਛੜਾ ਸੀ । ਕਰਮਾ ਤੇ ਧਿੰਦੀ ਉਸਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਛੜੇ ਸਨ । ਉਸਦਾ ਇਕ ਭਰਾ ਨਾਹਰੀ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਉਹ ਪਿਓ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਹੋਣੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਪਰੰਤੂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਖੀ ਆਦਮੀ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(**ਨੋਟ**–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ : 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪੜ੍ਹੋ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19. 'ਤੂੜੀ ਵਾਲਾ ਕੋਠਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–(**ਨੋਟ**–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ : 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪੜ੍ਹੋ ।)

4. ਚਿੜੀਆਂ

ਜਸਮਜੀਤ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ ।

ਜਾਂ

'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਸਮਾਂ 1947 ਦਾ ਹੈ । ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਰਦਾ ਉੱਠਦਾ ਹੈ । ਕੁੱਝ ਇਸਤਰੀਆਂ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਗੁਆਂਢਣਾਂ-ਜ਼ੈਨਬ, ਫ਼ਾਤਮਾ, ਨੂਰਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ਰੀਦਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ । ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦਾ ਵਿਆਹ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਤਨਾਮ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦਾ ਭਰਾ ਅਸਫ਼ਾਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਤੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ 1947 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ । ਜ਼ੀਨਤ ਅਸਫ਼ਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਵਿਚੋਂ ਧੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਸੱਸ ਵੀ ਹੈ । ਨੂਰਾਂ ਤੇ ਜ਼ੈਨਬ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼ਰਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜ਼ੈਨਬ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਉਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਸਕਣ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੀਨ-ਈਮਾਨ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਉਹ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਸੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸੁਹਾਗ ਗਾਉਣ । ਕੁਸ਼ਗਣਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ। ਉਹ ਜ਼ੈਨਬ ਨੂੰ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੀ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਈ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਜ਼ੈਨਬ ਉਸ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਔਖੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਭੈੜੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਕੁਬੋਲਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜ਼ੈਨਬ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਉਹ ਘਟਨਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅੱਬਾ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ੈਨਬ ਦਾ ਮਨ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਨੂਰਾਂ ਸੁਹਾਗ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਹਾਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਕੁੱਝ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਮਗਰੋਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਪ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸੁਹਾਗ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਸੱਸ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਖੇਖਣ ਨਾ ਕਰੇ । ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਜ਼ੀਨਤ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ 'ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਲਾਨੀਆਂ ਟਾਹਲੀਆਂ' ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਨੂਰਾਂ ਗਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਾਵੇ । ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਤੇ ਜ਼ੈਨਬ-ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਅੰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਿਲ 'ਤੇ ਨਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ੀਨਤ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੋਇਆ ਨਾ ਕਰੇ । ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮਾਂ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਬਾ ਜੀ ਵੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁੱਟਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਰੋਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਉਹ (ਸਤਨਾਮ) ਤਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਬਾ ਜੀ ਮਾਰਦੇ ਵੀ ਘੱਟ ਹਨ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ ਅੱਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਨਿਕਾਹ ਲਈ ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੱਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਸਤਨਾਮ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਔਰਤ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜ਼ੀਨਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਵੇ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸਤਨਾਮ ਆ ਕੇ ਜ਼ੀਨਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਲਿਆ ਕਰੇ । ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਗੁੱਡੀਆਂ-ਪਟੋਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਜ਼ੀਨਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਦਰ ਕਰੇ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੱਸ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਫਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਕੌੜੇ ਕਸੈਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦੀ ਹੋਈ ਉ ਨੂੰ ਨਾ-ਸ਼ੁਕਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਢੋਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਡ-ਹਰਾਮੀ, ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਬੈਠ ਵਾਲੀ, ਅੱਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ, ਪਾਕਿ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਸਾਂਝੇ ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਘਰ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਤਨਾਮ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਨਾ-ਹੱਕ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਾ ਲਾਵੇ ਉਸ ਨੇ ਬੁਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ । ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਤੇ ਜ਼ੀਨ ਆਪਣੇ ਗੁੱਡੇ ਗੁੱਡੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗੁੱਡਾ ਬਣ ਕੇ ਲਿਆਈ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ੀਨਤ ਤੋਂ ਗੁੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣੀ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁੱਡੇ ਦਾ ਲੀਰ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਆ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁੱਝ ਨੋਕ-ਝੋਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਉਣ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਜ਼ੈਨਬ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਉੱਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਇਟੇ ਤੋ ਪਰਤਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਕਿ ਡੋਲੀ ਤੁਰਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ । ਜ਼ੈਨਬ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਦੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ ਦਿਸਦੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁ ਕੇ ਸੱਸ ਉਸ (ਜ਼ੈਨਬ) ਨੂੰ ਫਿਰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਰੀ ਜ਼ੈਨਬ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਆਂ ਖ਼ਰੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਹ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿੱਕ ਲਿਆਏ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹ ਧੂਹ-ਧਾਹ ਕੇ ਉਹ ਲੈ ਗਏ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਉੱਧਲੀ ਹੋਈ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜ਼ੈਨ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਬੁਰਕੇ ਹੇਠ ਲੁਕਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ (ਭਾਰਤੀ) ਉਂਵ ਹੀ ਬੁਰਕੀਆਂ ਵਾਂ ਚਿੱਥ-ਚੱਬ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਕੋਈ ਦੱਸੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜਾਂ ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਹੈ ? ਹਵਸ ਤਾਂ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜ ਉਸ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਗਿਲਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਉ ਨੂੰ ਲੈਣ ਨਾ ਗਏ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੱਸ ਜ਼ੈਨਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ਉਹ ਹੁ ਨਿਕਾਹ ਦੀ ਆਸ ਲਾਹ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਨੇ ਨਹੀਂ ਵਿਆਹੁਣਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਬਰ ਕਰ ਕੇ ਜਿਊਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਜ਼ੈਨਬ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਜ਼ੀਨਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਸੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਟਾਹਲੀ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਤਨਾਮ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਸੋਟੀ ਖੋਹ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਨਹੀਂ ਖਿੰਡਾਈਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਲ੍ਹਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਤੇ ਨੂਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਪੀਰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਤੋਂ ਫੁਲਕਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜ਼ੈਨਬ ਫੁਲਕਾਰੀ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਉੱਤੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫੁਲਕਾਰੀ ਸਾਂਭ ਲਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ ਅੰਮਾ ਆ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ।

ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜ਼ੈਨਬ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਅੱਜ ਉੱਥੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਵੇ । ਉਹ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿ ਬੁਖ਼ਾਰੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਠਤਾਲੀ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਹੋਈ ਹਨ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਤੇ ਸੱਸ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੱਸ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗਾ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇਗ ਕਿ ਉਹ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਗੁਆਹੀ ਦੇਵੇਗਾ । ਸ਼ਮਸ਼ਾ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੀਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਨਾਮ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਸੱਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨ ਲਗਦੀ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਚਲਣ ਲਈ ਆਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪੂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ, ਮਾਮੇ ਤੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਟੱਬਰ ਬਾਰਡਰ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸਤਨਾਮ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਗੇ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਨੇ ਟਾਹਲੀ ਉੱਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਾਂਗ ਇਹ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ,ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿ ਪਵੇ, ਪਰ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਨਾਮ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਮਾਂਵਾਂ-ਧੀਆਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਗਠੜੀ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੋਈ ਧੀ ਵਲ ਸਧਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਹੋਈ ਬਾਹਰ ਵਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਗੀਤ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ :

ਮੁਲਖਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਬਣਾਵਟ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ।
ਔਰਤ ਦੇ ਤਨ ਅੰਦਰ ਗਰਕਣ ਔਰਤ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਕੀ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ । ***(Pbi. Uni. 2013, 18)***

ਜਾਂ

''ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ/ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਤਲੋਗ਼ਾਰਤ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਰਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।'' ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਆਤਮਜੀਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ/ਭਾਰਤ ਵੰਡ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਰਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਤਲੋਗ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਿਚ ਅਬਾਦੀ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਫ਼ਿਰਕੂ-ਫ਼ਸਾਦ ਭੜਕ ਉੱਠੇ ਤੇ ਇਕ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕ, ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨ ਤੇ ਲੁੱਟਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਖੋਹ-ਖਿੰਝ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਪਤੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਊਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਜ਼ੈਨਬ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਧਰ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਵਰਗੀਆਂ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਧਰ ਲੈ ਗਏ । ਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਰ ਰੱਖ ਕੇ ਪੱਤ ਲੁੱਟਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਏ । ਜ਼ੈਨਬ ਵਰਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਘਰ ਲੈ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਸ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੌੜੇ-ਕਸੈਲੇ ਤੇ ਦਿਲ-ਸਾੜਵੇਂ ਬੋਲ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਕਸੂਰ ਤੋਂ ਸੁਣਨੇ ਪਏ । ਉਹ ਲੋਕ ਅਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ 'ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਈ', 'ਸ਼ਕਲ ਦੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ' ਤੇ 'ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਖੇਹ ਖਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਸਾੜਦੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਰਦ ਆਪਣਾਏਗਾ ਨਹੀਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਤਨਾਮ ਵਰਗੀ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ 'ਨਾ ਸ਼ੁਕਰੀ ਬੇਸ਼ਰਮ', 'ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਧੀ', 'ਅੱਲਾ ਪਾਕ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰਨ ਵਾਲੀ', 'ਰੋਜ਼ੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ', 'ਦੋ ਖ਼ਸਮ ਡਕਾਰਨ ਵਾਲੀ' ਆਦਿ ਕੌੜੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਕੱਸ ਕੇ ਹੀ ਰੱਖਣੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦਾ ਤੇ ਮਾਰਦਾ ਕੁੱਟਦਾ ਵੀ । ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹਾ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਸਹਿਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਸਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਚਿੜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਂਗ ਲੰਮਾਂ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਜ਼ੈਨਬ ਵਾਂਗ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਾਅਨਿਆਂ-ਮਿਹਣਿਆਂ ਤੇ ਦਿਲ-ਸਾੜਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਧੀ ਜ਼ੀਨਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਖਿੰਡਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਤੇ ਵਸਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 1947 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ/ਭਾਰਤ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਤੇ ਮਾਰਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ (ਪੜਚੋਲ) ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ—'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਆਤਮਜੀਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 1947 ਵਿਚ ਹੋਈ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ-ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ, ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਅਤੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਰਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਇਸ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲ ਫ਼ਿਰਕੂ-ਫਸਾਦ ਭੜਕ ਪਏ । ਫਲਸਰੂਪ ਰਾਜ਼ੀ-ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ-ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਉਜੜਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਰੁਲ ਗਏ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਿਤਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਜ਼ੈਨਬ ਵਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਧਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਵਰਗੀਆਂ ਦੇ ਪਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ । ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹ ਲਏ । ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਜ਼ੈਨਬ ਵਰਗੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਆ ਕੇ ਉਸਦੀ ਖੋਜ ਕੱਢੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰ ਲੈ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੋਕ 'ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ', ਸ਼ਕਲ ਦੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਖਾ ਕੇ ਤੇ 'ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਖੇਹ ਖਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਇੱਜ਼ਤ ਸਕੂਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਦੁੱਭਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਜਿਹੜੀ ਸਤਨਾਮ ਵਰਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾ ਲਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਨਾ ਜਿਊਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ 'ਨਾ ਸ਼ੁਕਰੀ ਬੇਸ਼ਰਮ', 'ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਧੀ', 'ਅੱਲਾ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰਨ ਵਾਲੀ', 'ਰੋਜ਼ੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ' ਤੇ 'ਦੋ-ਦੋ ਖ਼ਸਮ ਡਕਾਰਨ ਵਾਲੀ' ਆਦਿ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਕੱਸ ਕੇ ਰੱਖਣੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਦਾ, ਕੁੱਟਦਾ ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦਾ । ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੜ ਵੱਟ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਘਰ ਵਸਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਚੈਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਹਮਤਾਂ ਦਾ ਚਿਕੜ ਸੁੱਟ ਕੇ ਉਸਦਾ ਜਿਊਣਾ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਜ਼ਲਾਲਤ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਖਿੰਡਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਤੇ ਵਸਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 1947 ਦੇ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਕਰੁਣਾਮਈ ਤੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਝਾਕੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ, ਨਿਵੇਕਲਾ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਮਾਰਮਿਕ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ 1947 ਵਿਚ ਫ਼ਿਰਕੂ ਅਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਈ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿਚ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਝਾਕੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਫ਼ਿਰਕੂਪੁਣੇ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਮਰਦ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਔਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ੈਨਬ ਵਾਂਗ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਵਾਂਗ ਕੌੜਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਕੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁਗਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜਸੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਮਰਦ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ-ਦਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਹੈ ।

ਕਥਾਨਕ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ 1947 ਦੀ ਫ਼ਿਰਕੂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹੋਈ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇਕ ਮੁਸਲਿਮ ਘਰ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਰਦਾ ਉੱਠਦਾ ਜਾਂ ਫੇਡ-ਇਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁੱਝ ਔਰਤਾਂ ਖਿੜਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਦਮ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਵਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨੂਰਾਂ, ਫਾਤਮਾ, ਜ਼ੈਨਬ ਆਦਿ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਉੱਠਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੱਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਗਾਉਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ੈਨਬ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਭਰੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਜਤਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਵਿੱਚ ਤਣਾਓ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੱਸ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਗਾਉਣ ਤੇ ਫਿਰ ਸਤਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸੁਹਾਗ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਮਾਹੌਲ ਗ਼ਮਗੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੱਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ (ਸਤਨਾਮ) ਨੂੰ 'ਖੇਖਣ ਸਾੜਨ ਵਾਲੀ 'ਤੇ 'ਪਖੰਡਣ' ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦੇ ਟੋਕਣ ਤੇ ਸੱਸ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਗਾਉਣ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਤਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੁੰਨ-ਵੱਟਾ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਧੀ ਜ਼ੀਨਤ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਪਿਓ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਨੂੰ ਮਨ ਉੱਤੇ ਨਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਇਸ ਤਣਾਓ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ੀਨਤ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿਚੋਂ ਸਤਨਾਮ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਅਜੋਕੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਗਮ਼ਗੀਨ ਤੇ ਤਣਾਓ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੀਨਤ ਤੇ ਉਸਦੀ ਭੂਆ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁੱਝ ਹਾਰ-ਰਸ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੱਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਢਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕਹੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ-ਫਿੱਕੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਇਸਨੂੰ ਕਰੁਣਾਮਈ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਓ ਤੇ ਕਰੁਣਾਮਈ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਢਿੱਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੀਨਤ ਅਤੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਗੁੱਡੇ-ਗੁੱਡੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹਾਸ-ਰਸ ਭਰੀ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਚਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਝੱਟ ਹੀ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ, ਜ਼ੈਨਬ ਤੇ ਸੱਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਉਦੋਂ ਟੱਕਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜ਼ੈਨਬ ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ-ਫਿੱਕੀਆਂ ਦੇ ਕਰਾਰੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅੰਤ ਔਰਤ ਦੀ ਬੇਵਸੀ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਉਭਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਜ਼ੀਨਤ ਦੁਆਰਾ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਟਾਹਲੀ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਸੰਕੇਤਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਫਿਰ ਢਿੱਲਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ੈਨਬ ਦੁਆਰਾ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪਰਤਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਚਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਇਕ ਮੋੜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਰਸ਼ਕ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਦੋਂ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸੱਸ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਵਿਰੋਧ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕਾਂਗੀ ਇਕ ਦਮ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਖ਼ਰ ਵਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਵਸਾਇਆ ਘਰ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅੰਤ ਸੁਝਾਊ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਯਥਾਰਥਕ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸੁਕਤਾ ਤੇ ਰੋਚਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਭਖਦਾ ਹੋਇਆ ਤਣਾਓ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਟੱਕਰਾਂ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਗੁੰਦਵਾਂ ਤੇ ਸਫਲ ਹੈ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਦਸ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ 1947 ਵਿਚ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਮਚੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਤੇ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਹੈ । ਪਾਤਰ ਬੜੇ ਕੁਦਰਤੀ, ਜਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਨਾਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਚੁੱਕੀ ਗਈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਕਾਹ ਕਰਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾਈ ਗਈ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ । ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਮੁਤਾਬਕ ਬੜੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਸਤਨਾਮ ਵਰਗੀਆਂ ਵਿਧਵਾ ਬਣੀਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾਈਆਂ ਪਰ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ, ਜ਼ਲਾਲਤ ਤੇ ਤੋਹਮਤਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ, ਆਪਣੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਸਾਏ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਾ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਜ਼ੈਨਬ ਵਰਗੀਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਤੇ ਸੱਸ ਵਰਗੀਆਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਹੱਥੋਂ ਜ਼ਲਾਲਤ ਤੇ ਤੋਹਮਤਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ, ਸੱਸ ਵਰਗੀਆਂ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਕੌੜਾ-ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣ ਸਮੇਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਨੂੰਹਾਂ-ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਵਰਗੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਪਾਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਮ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਬੜੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੂਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਉੱਘੜਵੇਂ ਤੇ ਨਿੱਖੜਵੇਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਜੁਗਤਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ, ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—

''ਮੈਂ ਖੇਹ ਖਾਧੀ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਆਪਣੀ ਖੇਹ ਨਾ ਉਡਾ । ਤੇਰੀਆਂ ਤੱਤ-ਭੜੱਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸੁਣ ਲਈਆਂ ਮੈਂ ਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਚੁੱਪ ਵੀ ਨਹੀਂਓਂ ਰਹਿ ਹੋਣਾ । ਜਿੱਦਾਂ ਤੂੰ ਸੱਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੰਨ੍ਹ ਬਿਠਾਈ ਏ ਨਾ, ਏਦਾਂ ਹੀ ਅਗਲਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।''

(ਅ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ—

''....ਜ਼ੀਨਤ ਇਕ ਸੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਟਾਹਲੀ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸਤਨਾਮ ਦੌੜ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਸੋਟੀ ਖੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।''

ਦੇਸ਼-ਕਾਲ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ 1947 ਵਿਚ ਫ਼ਿਰਕੂ ਅਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਈ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਚੀ ਕਤਲੋਗਾਰਤ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਲਿਆਂ, ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਉਧਾਲ ਕੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾਉਣਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਧਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਕਾਰਜ, ਕੁੱਝ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਤੇ ਕੁੱਝ ਦਾ ਨਾ ਆਉਣਾ, ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਮਤਿਹਾਨ ਰੱਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੀ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਪਸ਼ੌਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ, ਰੋਚਕ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਤੇ ਨਿਖੇੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਇਹ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਵੀ । ਸੱਸ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਤੋਹਮਤਬਾਜ਼ੀ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਵਿਚ ਤਰਕ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕਤਾ ਵੀ । ਇਹ ਕਥਾਨਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਸਾਰਥਕ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ—ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਟਕੀ, ਚੁਸਤ, ਰੋਚਕ, ਤਰਕਮਈ ਤੇ ਕਰੁਣਾਮਈ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਹਾਸ ਰਸ ਵੀ ਹੈ । ਯਥਾਰਥਕਤਾ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕਤਾ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ, ਠੇਠ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।

ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਉਰਦੂ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ; ਜਿਵੇਂ ਮਾਹੌਲ, ਗ਼ਮਗੀਨ, ਰੋਜ਼ੇ, ਨਿਕਾਹ, ਈਮਾਨ, ਅੱਬਾ, ਫਰੰਗੀ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਆਦਿ ।

ਸਿਰਲੇਖ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਬਹੁਤ ਹੀ ਢੁੱਕਵਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ । ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਦਾ ਰੂਪਕ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ 1947 ਦੀ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਦੇ ਫ਼ਿਰਕੂ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਤੇ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਤਨਾਮ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜ਼ੈਨਬ ਹੈ । ਜ਼ੈਨਬ ਅਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਜਿਊਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ । ਉਸਨੂੰ 'ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ', 'ਸ਼ਕਲ ਦੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਖਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ' ਤੇ, 'ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਖੇਹ ਖਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜ-ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਉਸਦੀ ਸੱਸ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੋਂ ਆਈ ਜ਼ੈਨਬ ਦੀ ਜ਼ਲਾਲਤ ਭਰੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪਰਤਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵਸਾਏ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਪਾਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਭਰਵੀ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਜ਼ੀਨਤ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਟਾਹਲੀ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਨਾਮ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਸਤਨਾਮ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ''ਮਾਂ ਆਹ ਦੇਖ ਟਾਹਲੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਆਲ੍ਹਣਾ । ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਨਾ ਕਿ ਇਹ ਆਲ੍ਹਣਾ ਕਿੰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਏ । ਤੇ ਤੂੰ ਕਿੰਨੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਖਿੰਡਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏ ।'' ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ—ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਟਨਾ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਵੰਡ ਦੀ ਦਰਦਨਾਕ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਕਥਾਨਕ ਯਥਾਰਥਕ, ਰੋਚਕ ਤੇ ਉਤਰਾਵਾਂ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੇ ਨਾਟਕੀ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਜਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਸਜੀਵ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਚੁਸਤ, ਸੁਆਦਲੇ, ਤੇ ਉਤਰਾਵਾਂ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਭਰੇ ਹਨ । ਯਥਾਰਥਕਤਾ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕਤਾ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ, ਫ਼ਬਵਾਂ ਤੇ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਇਕ ਸਫਲ ਇਕਾਂਗੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਕਰੋ—

ਸਤਨਾਮ, ਸੱਸ, ਜ਼ੈਨਬ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ, ਜ਼ੀਨਤ ।

(ੳ) ਸਤਨਾਮ ***(Pbi. Uni. B.A., B.Sc., B.Com., 2010, 11, 17, 18)***

ਉੱਤਰ—

ਸਤਨਾਮ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 24 ਸਾਲ ਹੈ । ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਤੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ 1947 ਦੀ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਸਮੇਂ । ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਅਸ਼ਫਾਕ, ਜਿਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਧੀ ਜ਼ੀਨਤ ਦਾ ਬਾਪ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਆ । ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਉਸ ਦੀ ਨਨਾਣ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੀਨਤ ਉਸ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਧੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬਣਦੀ ਹੈ ।

ਨੇਕ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੀ—ਸਤਨਾਮ ਨੇਕ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਨਾਣ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਤੇ ਮਤਰੇਈ ਜ਼ੀਨਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੌੜੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੀ ਸੱਸ ਨਾਲ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜਦੀ ਹੈ ।

ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ—1947 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਧਰ ਗਏ ਹਨ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਅਸ਼ਫਾਕ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮਜਬੂਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਲਈ ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਪਈ । ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਮਾਰਦਾ-ਕੁੱਟਦਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਹਿ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਦੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਦੀ ਹੋਈ ਅਸ਼ਫਾਕ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਬੇਸ਼ਕ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਲਈ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸੀ ।

ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਣ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਜ਼ੈਨਬ ਨਾਲ ਜੋ ਬੀਤ ਰਹੀ ਸੀ ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਮੁੜ ਘਰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਸੱਸ ਵਰਗੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਤੇ ਅਪਮਾਨ ਭਰੇ ਬੋਲ ਸੁਣਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ੈਨਬ ਵਰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ; ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਅਸਫ਼ਾਕ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਆਪਣਾ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ—ਸਤਨਾਮ ਨਾਲ ਬੇਹੱਦ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਰੁਲਣ ਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਉਸੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਾਂਗ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਮੁੱਦਤਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਕ ਬਦਕਿਸਮਤ ਤੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪਰ ਸਮਝਦਾਰ ਪਾਤਰ—ਉਹ ਇਕ ਬਦਕਿਸਮਤ ਤੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪਾਤਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਪਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ । 1947 ਦੀ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਹੱਥੇ ਆ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਸਲੂਕ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਲੈਣ ਆਉਣ 'ਤੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਘਟਣਗੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਧਣਗੇ । ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਭਰਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਉਹ ਗੀਤ ਵੀ ਗਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

(ਅ) ਸੱਸ

ਸੱਸ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਸੱਸ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਸਾਲ ਹੈ । ਅਸ਼ਫਾਕ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦੀ ਧੀ ਜ਼ੀਨਤ ਉਸ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਹੈ ।

ਕੌੜੇ ਤੇ ਭੈੜੇ ਸੁਭਾ ਦੀ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਬੁੱਢੀ—ਸੱਸ ਭੈੜੇ ਤੇ ਕੌੜੇ ਸੁਭਾ ਦੀ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਬੁੱਢੀ ਹੈ । ਉਹ ਜ਼ੈਨਬ ਅਤੇ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਕਬੋਲ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾੜਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਬਹੁਤ ਬੁਰੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਜ਼ੈਨਬ ਲਈ 'ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਈ', 'ਸ਼ਕਲ ਦੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ', 'ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਖੇਹ ਖਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ' ਤੇ 'ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਜੋਗੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਲਈ 'ਨਾਸ਼ੁਕਰੀ', 'ਖੇਖਣ ਸਾੜਦੀ', 'ਨਖ਼ਰੇ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦੀ' ਤੇ 'ਖ਼ਸਮ ਡਕਾਰਨ ਵਾਲੀ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬੁਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ।

ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਅਜਿਹਾ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ।

ਇਨਸਾਨੀ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ—ਉਸ ਦਾ ਜ਼ੈਨਬ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਰੱਖਤ ਤੇ ਕੌੜਾ ਰਵੱਈਆ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨਸਾਨੀ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਔਰਤ ਹੈ ।

(ੲ) ਜ਼ੈਨਬ *(Pbi. Uni. 2011, 18)*

ਜ਼ੈਨਬ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਸਤਨਾਮ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 22 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੈ । 1947 ਦੀ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਉਹ ਅਜਨਾਲੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਜਨਾਲੇ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਚੂੜੀਆਂ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।

ਜ਼ਲਾਲਤ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ—ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਸੱਸ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਜ਼ਲਾਲਤ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਚਿਤਾਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਈ', 'ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਖਾਣ ਵਾਲੀ', 'ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਖੇਹ ਖਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ' ਤੇ 'ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਉਣ ਯੋਗ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ' ਆਦਿ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤੇ ਅੰਤ ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਆਂ-ਖ਼ਰੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦ—ਉਸ ਦਾ ਸਤਨਾਮ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੈਣ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਥੋਂ ਚਲੀ ਜਾਵੇ । ਭਾਵੇਂ ਸਤਨਾਮ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁੱਖ ਨਾ ਭੋਗੇ ।

ਹਾਸ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ—ਉਹ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਡਾਂਟ-ਡਪਟ ਕਰ ਰਹੀ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ''ਅੱਛਾ ਅੰਮਾ ਗਾ ਲੈਂਦੀ ਆਂ ਸੁਹਾਗ ਵੀ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਨਾ ਕਿਲ੍ਹ, ਪਾਨ ਚਬਾ ਆਪਣਾ ਜਾ ਕੇ । ਜਾਹ ਨੀ ਜ਼ੀਨੀਏ, ਜਾਹ ਫੜਾ ਦੇ ਪੀਕ ਦਾਨ ਅੰਮਾਂ ਨੂੰ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਥੁੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਈ ਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਏ ।''

(ਸ) ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ

ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਇਕ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਨਨਾਣ ਹੈ, ਜ਼ੀਨਤ ਉਸ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਤੇ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 19 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਚਾਅ ਹੈ ।

ਸੁੰਦਰ—ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਕੁੜੀ ਹੈ । ਉਸ ਉੱਤੇ ਫੁਲਕਾਰੀ ਪਾ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਫ਼ਰੀਦਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ''ਤੇਰਾ ਗੁੱਡਾ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।''

ਸਮਝਦਾਰ, ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਸੱਭਿਆ ਕੁੜੀ—ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਸਮਝਦਾਰ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਸੱਭਿਆ ਕੁੜੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੀਨਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਬੋਲੇ ਕੁਬੋਲ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ ਬੰਦੇ ਅੱਗੇ ਇਹ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ—ਆਪਣੇ ਸਤਨਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਤਾਓ ਤੇ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ੈਨਬ ਨੂੰ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

(ਹ) ਜ਼ੀਨਤ

ਜ਼ੀਨਤ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਇਕ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ 'ਜ਼ੀਨੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਉਸ ਦਾ ~~ਭਰਾ~~ ਪਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਉਸ ਦੀ ਭੂਆ । ਸਤਨਾਮ ਉਸ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਹੈ । ਮੁਮਤਾਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਹੈ ।

ਨੇਕ ਸੁਭਾ ਵਾਲੀ—ਜ਼ੀਨਤ ਇਕ ਨੇਕ ਸੁਭਾ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਹੈ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਤਨਾਮ ਉਸ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅੰਮੀ ਜੀ, ਅੰਮੀ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਦਾਦੀ ਦੇ ਸਤਨਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸਲੂਕ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਵੇ ।

ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦਾ ਸੁਭਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਤੇ ਮਾਰਦਾ-ਕੁੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਸਤਨਾਮ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਤੀਰਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ।

ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ—ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਮਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਸਤਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਤਨਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਨਾਲ ਵੀ ਪਿਆਰ ਹੈ ।

ਉਮਰ ਤੋਂ ਸਿਆਣੀ—ਬੇਸ਼ਕ ਉਹ ਗੁੱਡੀਆਂ-ਪਟੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਖੇਡਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਸਿਆਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰੰਗੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹਾਸ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ—ਉਸਦੀਆਂ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨਾਲ ਗੁੱਡੇ-ਗੁੱਡੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਹਾਸ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਕਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ? ***(P.U. 2012)***

ਉੱਤਰ—'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਆਤਮਜੀਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਦਸ ਪਾਤਰ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਚਿੜੀਆਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਸਤਨਾਮ (ਸੱਤੀ), ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ (ਸ਼ਾਦਾਂ), ਸੱਸ ਜ਼ੀਨਤ (ਜ਼ੀਨੀ), ਜ਼ੈਨਬ, ਫ਼ਾਤਮਾ, ਨੂਰਾਂ, ਫ਼ਰੀਦਾਂ, ਮੁਮਤਾਜ਼ ਤੇ ਮਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਚਿੜੀਆਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਕੀ ਹੈ ? ***(P.U. 2011)***

ਉੱਤਰ—'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਮਾਂ 1947 ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਸਤਨਾਮ ਕੌਣ ਹੈ ? ਉਹ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦੀ ਕੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ? ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਸਤਨਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧੀ ਹੈ । ਉਹ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦਾ ਭਰਾ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਤੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜਾ 1947 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਤੋਂ ਜ਼ੈਨਬ ਕਿਉਂ ਡਰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਆਦਿ ਲਈ ਕੁਸਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਦੀਨ-ਇਮਾਨ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਜ਼ੈਨਬ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਜ਼ੈਨਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅੱਬਾ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਸਤਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਗਾਇਆ ਸੁਹਾਗ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਸਤਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਗਾਏ ਸੁਹਾਗ ਵਿਚ ਬਾਪ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਸੱਸ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਕੀ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਸੱਸ ਸਤਨਾਮ ਨੂੰ ਖੇਖਣ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਆਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੌੜੇ-ਰਸੀਲੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ-ਸ਼ੁਕਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਡ-ਹਰਾਮੀ, ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ, ਅੱਲਾ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ, ਪਾਕਿ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਸਾਂਝੇ ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲ ਪਵੇ । ਉਸ ਦਾ ਬਾਪੂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਤੇ ਮਾਮੇ-ਚਾਚੇ ਦੇ ਟੱਬਰ ਉਸ ਦੀ ਬਾਰਡਰ ਉੱਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਸਤਨਾਮ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ? (*Pbi. Uni. 2017*)

ਉੱਤਰ–ਸਤਨਾਮ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ? (*Pbi. Uni. 2019*)

ਉੱਤਰ–ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਾਂ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਧੀ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਸਮਝਦਾਰੀ ਭਰੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖੋ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਕੀ 'ਚਿੜੀਆਂ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

---

5. ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ

ਡਾ. ਮਨਜੀਤਪਾਲ ਕੌਰ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ ।

ਜਾਂ

'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਪਹਿਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਹਨ । ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਪੌਸ਼ ਕਾਲੋਨੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਨੁੱਕਰੇ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਅਨੈਕਸੀ ਵਿਚ ਮਿੱਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਮਰੀਕਨ ਪਤਨੀ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਇਕ ਧੀ ਸਮੇਤ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਨਜ਼ਮਾਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਯੁਵਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਇਕ ਚਲਾਕ ਬਾਣੀਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਪਾਖੰਡੀ, ਫ਼ਰੇਬੀ, ਕੰਜੂਸ, ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕੀਨ ਅਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਹੈ । ਅੰਦਰ ਦੀਵਾਨ ਉੱਤੇ ਨਿਸ਼ਾ ਬੈਠੀ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹੋਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਿੱਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੀ ਮਾਲਕ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਅੱਜ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰੌਚਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇ ਕੱਪ ਉੱਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ । ਨਿਸ਼ਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਉਸ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਕੀ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਨਿਸ਼ਾ) ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਡਾਕਟਰ ਚੇਤਨ ਹਨ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਇਹ ਗ਼ਲਤ-ਫ਼ਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਰੀਵੀਊ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਯੋਗ ਸਮੀਖਿਅਕ ਤਾਂ ਡਾ: ਚੇਤਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਡਮ ਦਾ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਨਿਝੱਕ ਸਟਾਈਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਲ ਹੀ ਲਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਲਿਖੇਗਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ । ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਨਿਸ਼ਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ । ਮਿੱਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਂਞ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮਵਰ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਲਈ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨੀ ਪਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੌਚਕਤਾ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਕੁੱਝ ਲੱਛੇਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਸੰਪਾਦਕ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਆਇਆ । ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਾਇਰਾ ਤੋਂ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜਾ । ਉਹ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹ ਪਈ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਕਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪਿਲਾਈ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਅਪਣੱਤ ਭਰਿਆ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਆਖ਼ਰ ਉਸ (ਮਿੱਕੀ) ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪਾੜ ਸੁੱਟੇ । ਨਿਸ਼ਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਮਿੱਕੀ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਰਿਵੀਊ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗਾ । ਸੁਬਾ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਉਸ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਡਾ: ਚੇਤਨ ਵੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਨਿਸ਼ਾ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਸੁਬਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 'ਰਚਨਾਕਾਰ-ਰਚਨਾ : ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਰਿਸਰਚ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚੋਣ ਬੜੀ ਰੌਚਕ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤ ਨਾ ਨਸ਼ਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ; ਕਵੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਦਨਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਵਾਚਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਉਸ ਵਰਗੇ ਬਦਨੀਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਮਖੌਟਾਧਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੀ ਤਾਂ ਨੰਗੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਸੁਬਾ ਜੀ ਨੇ ।'' ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜੀ ਚੌੜੀ ਮੁਸਕਾਣ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਕਲੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਮੁਸਕਾਣ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਗੁੱਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੌਕਰ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇ ਚਾਰ ਮੱਗ ਰੱਖ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਪੀਂਦਿਆਂ ਲਗਪਗ ਇਕ ਘੰਟਾ ਬੀਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਕਪਟ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਰਉਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਬਾ ਆਪਣੀ ਮੁਸਕਾਣ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੈਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਜ-ਸਿਧੀ ਦੇ ਰਉਂ ਵਿਚ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮਿੱਕੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤਕ ਛੱਡਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡਿਨਰ ਦਾ ਨਿਉਤਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਰਤਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਗਾਹਕ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵਜੇ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦੀ ਪੌਸ਼ ਕਾਲੋਨੀ ਦੀ ਇਕ ਅਨੈਕਸੀ ਵਿਚ ਡਿਨਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਅਨੈਕਸੀ ਮਿੱਕੀ ਦੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੋਸਟ ਇਕ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹੈ । ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ 15 ਕੁ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਵੀ, ਆਲੋਚਕ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਨਾਟਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਗੀਤਕਾਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਬੀਅਰ ਤੇ ਵਿਸਕੀ ਪੀਣ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਹਨ ਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਹੋਸਟ ਇਕ ਚਿਤਰਕਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਦੋਸਤ ਹੈ । ਨਿੱਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੀਅਰ ਦਾ ਗਲਾਸ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਾਇਰ ਨਿਸ਼ਾਤ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਬਾ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ।

ਹੁਣ ਇਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਗਲਾਸ ਫੜੀ ਲੜਖੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਧਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਗਰਮੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਨਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਲਈ ਬੀਅਰ ਦਾ ਇਕ ਗਲਾਸ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੀਆਂ ਬੀਵੀਆਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਪਰਾਈਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੁੱਛ ਕੇ ਜਾਂ ਪਿਲਾ ਕੇ 'ਲਿਬਰਲ' ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਨਿਸ਼ਾਤ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਵਾਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਬਾ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ । ਸੁਬਾ ਨਿਸ਼ਾਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰਾ ਮਜ਼ਾ ਹੀ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸੁਣਾਵੇ । ਆਖ਼ਰੀ ਬੋਲ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੇ ਸੁਬਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਮਿੱਕੀ ਦੁਆਲਿਓਂ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ । ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਹਨ । ਟਾਈਮ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਵਲ ਉੱਲਰ ਪਏ ਹਨ । ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਲਿਫ਼ਟ ਮੰਗਣੀ ਸੀ । ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਲੁਤਫ਼ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਸੁਬਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਅਜੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਕ ਆਲੋਚਕ ਨੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਹੈ । ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸੁਬਾ ਤੋਂ ਓਹਲਾ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਆਰਟੀਕਲ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿਤਾਬ ਹਨ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਬਾ ਤਮਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਵਾਚਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ । ਇਹ ਅੰਦਰੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਖਲੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਧਾਰਨ ਬੰਦੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਖੌਟਾ-ਦਰ-ਮਖੌਟਾ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ।

ਮਿੱਕੀ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋ ਕੇ ਹੋਸਟ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਮੈਡਮ ਨੂੰ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਡਰਾਪ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹੋਸਟ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਤੀਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦੇ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਤੀਜਾ ਸੈਸ਼ਨ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋਈਆਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆ ਕੇ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਸੱਜਣ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਚਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਅਜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸੁਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰੋਤੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਬਾਰੇ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰੋਤੇ ਦੇ ਆਉਣ ਤਕ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਬਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦੀ ਖਚਰੀ ਮੁਸਕਾਣ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਉਹ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਰਹੀ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਸੱਜਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਸੀ ? ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਿਸ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਫ਼ਰਾਖ-ਦਿਲੀ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਚੌਥਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਾਫ਼ੀ ਬਾਰ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਖ਼ੂਬ ਗੱਪ-ਸ਼ੱਪ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਗੋਸ਼ਟੀ ਸੁਣਨ ਨਾਲੋ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਔਰਤ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਲੁਤਫ਼ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਬਾ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਹੈ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਟੀ.ਵੀ. ਡਰਾਮਾ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਸਾਹਨੀ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਅਮਲੇ ਨਾਲ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਹਨੀ ਨੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾਟਕੀਅਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਈ । 'ਸੁੰਦਰਾਂ' ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਹੈ । ਉਹ ਟੀ.ਵੀ. ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸੁਬਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੋਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸਾਹਨੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਟੀ.ਵੀ. ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਮੰਚ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ । ਚੰਗੀ ਰਚਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਚੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਮ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਹ ਸਰਵੋਤਮ ਨਾਟਕਕਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਉੱਪਰ ਅਜਿਹਾ ਅਹਿਸਾਨ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਉਸ (ਸਾਹਨੀ) ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬੜਾ ਫੋਟੋਜਨਕ ਹੈ । ਸਾਹਨੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ ਪੇਪਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਦੇ ਅੱਜ ਹੀ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ । ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਕਲੋਜ਼ਅਪ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸੁਬਾ ਦੀ ਕੌੜੀ ਝਾਕਣੀ ਨੇ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਦੇ ਪਸੀਨੇ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤੇ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਆ ਗਿਆ । ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਹੀ ਸੁਬਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰੋਤਾ ਸੀ । ਸੁਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਾਹਨੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਹਸਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਬਾ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਪੇਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਇੰਟੇਲੈਕਟ ਉੱਤੇ ਮਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਐਡੀਟਰ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਸੁਬਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੇਪਰ 'ਰਚਨਾਕਾਰ ਤੇ ਰਚਨਾ : ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਹੈ । ਐਡੀਟਰ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੇਪਰ ਇੱਕੋ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਥੀਸਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ । ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਉਸ (ਐਡੀਟਰ) ਦੇ ਵੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹਨ । ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਠੀਕ ਹਨ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੁਣ ਪੰਜਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਰੋਤਿਆਂ-ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਹਿਮਾ-ਗਹਿਮ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਾਊਂਟਰ ਵਲ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਭੀੜ ਹੈ । ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਨੇ ਮਾਣਯੋਗ ਵਕਤ ਟੀ.ਏ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਖੇੜਾ ਤੇ ਝਲਕ ਹੈ । ਇਸ ਹੁਸੀਨ ਸ਼ਾਮ ਉੱਤੇ ਮਿਸਟਰ ਮਿੱਕੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦਿਆਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਉਸ ਨੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕਵਿਤ੍ਰੀ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਥੀਸਿਸ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਸਰਚ ਵਰਕ' ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਨਮੂਨਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨ-ਦੇਹੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਸ ਸੀ ।

ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੇਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵਧਾਈ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ-ਪਛਾਣੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਪਾਜ ਖੁੱਲ੍ਹਣਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਖ਼ਤਰਾ ਮੁੱਲ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਤੀਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ।

ਕਾਊਂਟਰ ਵਲੋਂ ਇਕ ਸੱਜਣ ਸੁਬਾ ਵਲ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਸਖ਼ਤਾਂ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰ ਫੈਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਚੈੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਹੇਲੀ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਮਿੱਕੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੱਡੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਥੱਕ ਗਈ ਹੈ । ਉਹ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦੀ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਥੱਕਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੁਬਾ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਕੀ ਨੂੰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਲਣਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਸਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਰੈਫਰੈਂਸ ਵੀ ਪੁੱਛਣੇ ਹਨ । ਸਹੇਲੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਤਾਂ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤਕ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇਗਾ

ਦੋਵੇਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਰੱਖਦਾ ਕਵੀਜਨ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਲਟਕਦੇ ਥੈਲੇ ਵਿਚ ਬਾਂਹ ਫਸਾਈ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਆ ਨਮਸਕਾਰ ਗਜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆਵੇਗਾ ।

ਸੁਬਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਾਊਂਟਰ ਵਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮਿੱਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਮਿੱਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨੇ ਪਰਚੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾਯੋਗ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਪਰ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਓਝਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਬਾ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇਕ ਵਾਕਫ਼ ਜੋੜਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਰੁੱਝ ਗਈ । ਹੁਣ ਮਿੱਕੀ ਤੇ ਸੁਬਾ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਗਏ । ਮਿੱਕੀ ਨੇ ਸੁਬਾ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ । ਸੁਬਾ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਮਿੱਕੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਸੁਬਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਫਲਰਟਿੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੁਬਾ ਨੇ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਛੁਡਾਉਂਦਿਆਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਸਰਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ! ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ । ਉਹ ਸ਼ੀਹਣੀ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦੀ ਹੋਈ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰੀਡੋਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ । ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਆਪਣੇ ਤਾਂਡਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਉੱਠੇ ਹੋਣ ਤੇ ਗਲੇ ਲਿਪਟਿਆ ਸ਼ਾਂਤ ਸ਼ਾਹ ਸਰਪ ਫਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫੁੰਕਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਬਰੇਕਫਾਸਟ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿਸਟਰ ਚੇਤਨ ਨੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰੀਸਰਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਕੰਮ ਹੈ । ਉਹ ਲੋਕਲ ਬੱਸ ਜਾਂ ਆਟੋ ਲੈ ਲਵੇ । ਜਦੋਂ ਸੁਬਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਮਿੱਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਬਦਨਾਮ ਸੀ । ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਆਵੇ ਜਾਵੇ । ਜਦੋਂ ਸੁਬਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੀਆਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ । ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਚੇਤਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ।

ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਵਾਚਕ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦਾ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ਤੇ ਸੁਬਾ ਦੇ ਤਲਖ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਚਕ ਖਲਾਅ ਵਲ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਕੇ ਮੂਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਕੀ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ । ***(Pbi. Uni. 2011)***

ਉੱਤਰ—'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਡਾ: ਮਨਜੀਤਪਾਲ ਕੌਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਤਮਾਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਆਈ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਨਾਟਕ ਸ਼ਾਇਰਾ ਸੁਬਾ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ । ਉਹ ਇਕ ਕਵਿਤ੍ਰੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਰਚਨਾ ਤੇ ਰਚਨਾਕਾਰ : ਸੰਬੰਧ, ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਖੋਜ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਹੁਲਾਰਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਇਸ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਔਰਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਚਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਤਣਾਓ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਇਹ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਅਸਤਿੱਤਵ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜਾਂ ਕਲਾਕਾਰ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਬੜੇ ਖੋਖਲੇ, ਚਰਿੱਤਰਹੀਨ, ਹਲਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਮੁਫ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਉੱਤੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਲੁਤਫ਼ ਲੈਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸੋਹਣੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ

ਲਈ ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਹੋਏ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪਰਾਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਪਰਾਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਲਈ ਉਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣਤਾ, ਦਗ਼ੇਬਾਜ਼ੀ, ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਕਾਮ-ਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਔਰਤ ਦੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੇਕਰਾਰ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਸੁਬਾ ਵਰਗੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਭਰਿਆ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮਰਦ ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੀ ਇਕ ਔਰਤ ਦਾ ਤਣਾਓ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਰਦਾਂ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਖੋਖਲਾਪਨ ਵੀ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਵੀਨ, ਮੌਲਿਕ, ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਖ (ਪੜਚੋਲ) ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਡਾ: ਮਨਜੀਤਪਾਲ ਕੌਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ–

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਆਈ ਗਿਰਾਵਟ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸਮੁੱਚੀ ਇਕਾਂਗੀ ਸ਼ਾਇਰਾ ਸੁਬਾ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਕਵਿਤ੍ਰੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਰਚਨਾਕਾਰ ਤੇ ਰਚਨਾ : ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਖੋਜ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ-ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਔਰਤ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਵਾਚਕ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੂਤਰਧਾਰੀ ਪਾਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਟਕੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੱਤਾਂ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁਬਾ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੀਵੀਊ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟਾਂ ਦੇ ਬਾਣ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਡਿਨਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਰੀਫ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਪਰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮਿੱਕੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਖਿੱਚ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਗਰਜ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀ-ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਨੈਤਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਅਸਲੋਂ ਨਿਵੇਕਲੇ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼ (ਆਸ਼ਾ ਜਾਂ ਮੰਤਵ)–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਨੈਤਿਕ ਤੇ ਆਚਰਨਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਰੁਚੀ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਗਿਰਾਵਟ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਸਨਮੁੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕਦਾ ਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਵਲੋਂ ਰਤਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਆਲੋਚਕਾਂ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਭੁੱਖੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ, ਟੀ.ਵੀ. ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਸਭ ਇੱਕੋ-ਜਿਹੇ ਹਨ । ਹੱਦ ਉਦੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮਿੱਕੀ ਵਰਗੇ ਤਾਂ ਉਸ

ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਹੀ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਸਰਾਪਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਝੁਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਰਾਹ ਸੌਖਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀ-ਲੇਖਿਕਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਆਲੋਚਕਾਂ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਖੋਖਲੇਪਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਔਰਤ ਸਰਾਪਿਆ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ ।

ਕਥਾਨਕ (ਪਲਾਟ ਜਾਂ ਗੋਂਦ)—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਸਾਡੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਪੰਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਆਰੰਭ ਸੂਤਰਧਾਰੀ ਰੂਪ ਵਾਚਕ ਦੁਆਰਾ ਮਿੱਕੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ, ਉਸਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਕਿੱਤੇ, ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਔਰਤ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਸੁਬਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰੰਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕੀ ਮਿੱਕੀ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਇਸਤਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਇਸਤਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਸੁਬਾ, ਨਿਸ਼ਾ, ਮਿੱਕੀ ਤੇ ਸੁਬਾ ਦੇ ਪਤੀ ਡਾ: ਚੇਤਨ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਖਚਰਾਪਨ ਤੇ ਆਸ਼ਕਾਨਾਂ ਰਵੱਈਆਂ, ਡਾ: ਚੇਤਨ ਦਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਹਟਕਣਾ, ਪਰ ਸੁਬਾ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਕੇ ਕਾਰਜ-ਸਿਧੀ ਦੇ ਰਉਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਤਣਾਓ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੋਚਕਤਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਮਗਰੋਂ ਵਾਚਕ ਦਾ ਮਿੱਕੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਡਿਨਰ ਤੇ ਨਿਉਤੇ ਉੱਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ, ਨਿਸ਼ਾ ਦਾ ਮਿੱਕੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਨਵੀਂ ਗਾਹਕ ਬੜੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਸੁਬਾ ਵਲੋਂ ਆਏ ਖ਼ਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਿੱਕੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਚਲ ਰਹੇ ਡਿਨਰ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹੇਲੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ । ਵਾਚਕ ਦੇ ਬੋਲ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਰੋਚਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹੇਲੀ ਇਕ ਕਵੀ ਨਿਸ਼ਾਤ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸੁਬਾ ਨੂੰ 'ਅੱਜ ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਹੈ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਬੀਅਰ ਦਾ ਗਲਾਸ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸੁਬਾ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਚਕ ਉਸਦੀ ਅਸਲ ਨੀਅਤ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਘੜੀ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਟੱਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਇਕ ਨਾਟਕਕਾਰ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਆਲੋਚਕ ਸੁਬਾ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਕ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਖਲੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਨੇ ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਡਰਾਪ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਵਾਚਕ ਸਭ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਨਾਂ ਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰਵੱਈਏ ਉੱਤੇ ਤਨਜ਼ੀਆ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਕ ਮਿੱਕੀ ਤੇ ਸੁਬਾ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧ ਰਹੇ ਨੇੜਤਾ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਤੀਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਅਰੰਭ ਵਾਚਕ ਦੁਆਰਾ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਥਾਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਹੈ । ਬਾਹਰ ਕੋਰੀਡੋਰ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਹਿਮਾ -ਗਹਿਮ ਹੈ ਤੇ ਤੀਜਾ ਸੈਸ਼ਨ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਵੀ । ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸੁਬਾ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਵਾਚਕ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੁਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਸ਼ਕਾਨਾ ਰੁਚੀ ਝਲਕਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੁਬਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ੍ਰੋਤੇ ਨੇ 4 ਵਜੇ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤੀਜਾ ਸੈਸ਼ਨ ਆਰੰਭ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਛੇਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਗਲਾ ਸੈਸ਼ਨ ਛੇਤੀ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਆਈ ਸੀ । ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸੁਬਾ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਸ਼ੈਸ਼ਨ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹੇਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਬਾਰ ਵਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਾਚਕ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਲ ਦੁਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੇ ਠਰਕੀ ਰਵੱਈਏ ਬਾਰੇ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਸੁਬਾ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਗੰਢਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਬਾਰ ਵਲ ਚਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵਿਛਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਚਕ ਆਪਣੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਚੌਥੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਬਾਰ ਲਗਪਗ ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ । ਇਕ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹੇਲੀ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ । ਵਾਚਕ ਵੀ ਇਕ ਟੇਬਲ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਟੀ.ਵੀ. ਡਰਾਮਾ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਸਾਹਨੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁਬਾ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀਅਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਦੱਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਟੀ.ਵੀ. ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਉਸ ਨਾਲ-ਨੇੜਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਉਸਦੀ 'ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ' ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਸੁਬਾ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਫੋਟੋਜਨਿਕ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕੁੱਝ ਕਲੋਜ਼ ਅੱਪ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਸੁਬਾ ਉਸਨੂੰ ਕਰਾਰਾ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਕੌੜੀ ਝਾਕਣੀ ਨਾਲ ਉਸ (ਕੈਮਰਾਮੈਨ) ਦੇ ਪਸੀਨੇ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸੁਬਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ੍ਰੋਤ-ਤ੍ਰੈ-ਮਾਸਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਹਨੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਬਾ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰਾ ਹਲਕੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਐਡੀਟਰ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਸੁਬਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੇਪਰ ਤੇ ਥੀਸਿਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਵਾਚਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੰਤ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਆਪਣੇ ਟੀ.ਏ.ਡੀ.ਏ. ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮਿਸਟਰ ਮਿੱਕੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕਵਿਤਰੀ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨ-ਦੇਹੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ । ਲੋਕ ਸੁਬਾ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਸੱਜਣ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਚੈੱਕ ਦੇ ਕੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਬਾ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਮਿੱਕੀ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੁਬਾ ਐਡੀਟਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਕਵੀ-ਜਨ ਸੁਬਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਕੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਮਿੱਕੀ ਤੇ ਸੁਬਾ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਿੱਕੀ ਸੁਬਾ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ flirt ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੁਬਾ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ । ਵਾਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਨੇ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਫ਼ਟ ਦੇਣੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਰੀਵੀਊ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਬ੍ਰੇਕਫਾਸਟ ਵੇਲੇ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਚੇਤਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਮਿੱਕੀ ਨਾਲ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ''ਚੰਗਾ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ।'' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਵਾਚਕ ਦੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਸੁਬਾ ਦੇ ਤਲਖ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਆਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅੰਤ ਬੜੇ ਸੁਝਾਊ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਕਥਾਨਕ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੁਸਤ, ਤਿੱਖਾ, ਵਿਅੰਗਮਈ ਤੇ ਉਤਰਾਵਾਂ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।. ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਚਕ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਥਾਨਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੂਖ਼ਮ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਰਸੀਲਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਉੱਨੀ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਜਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਵੀ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਆਲੋਚਕ, ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਤ-ਰਸੀਏ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਨਾਟ-ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ । ਸੁਬਾ ਇਕ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਕਵਿਤਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਖੋਜ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਉੱਭਰਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਮਿੱਕੀ ਵਰਗੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਵੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਤੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਵੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਤ ਦੇ ਡਿਨਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ । ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਵਲ ਭੁੱਖੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਉਲੰਘ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਉੱਪਰ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਬੰਧਨ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਾਸਨਾ ਭਰੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਿੱਕੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਕੇ ਬਿਫਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਰਤ ਹੋਣਾ ਉਸ ਲਈ ਸਰਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ ।

ਚੇਤਨ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਇਕ ਕਵੀ, ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਪਾਖੰਡੀ, ਫ਼ਰੇਬੀ, ਕੰਜੂਸ, ਰੰਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕੀ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਹੈ । ਉਹ ਚੰਗਾ ਬੁਲਾਰਾ ਵੀ ਹੈ । ਨਿਸ਼ਾ ਉਸ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਡੁੱਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਤੇ ਵਧੀਆ ਡੀਜ਼ਾਈਨਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਧਾਂਕ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਛੋਹ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਉਸਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ । ਡਾ: ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੁਬਾ ਦਾ ਬਦਨਾਮ ਮਿੱਕੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਟੀ.ਵੀ. ਡਰਾਮਾ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਲੱਟੂ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ-ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਛੋਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖੋਖਲੇਪਨ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਪਾਤਰ ਚਪਟੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗੋਲ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਇਕਾਂਗੀ-ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਇਕ ਤਾਂ ਸੂਤਰਧਾਰੀ ਪਾਤਰ ਵਾਚਕ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਥਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜੇ ਚੋਰ ਸਮੇਤ ਉਘਾੜਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕਾਂਗੀ-ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ, ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਤੇ ਰੰਗ-ਸੰਕੇਤ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਆਦਿ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਵਾਚਕ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ–

''ਸੁਬਾ ਦੀ ਕੌੜੀ ਝਾਕਣੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰੇ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਦੇ ਪਸੀਨੇ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਅਧੂਰਾ ਵਾਕ ਤੇ ਥਿੜਕਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਲਗਾ ਲਓ । (ਵਕਫ਼ੇ ਨਾਲ) ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਖ ਸੁਬਾ ਕਾਫ਼ੀ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦੇਣ ਕਾਊਂਟਰ ਵਲ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਹਨ, ਸੁਬਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰੋਤਾ ਮਹਾਸ਼ਯ ।''

(ਅ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ–

ਨਿਸ਼ਾ : ਤੇਰੀ ਨਵੀਂ ਗਾਹਕ ਤਾਂ ਬੜੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੈ । ਕੀ ਇਰਾਦਾ ...?

ਮਿੱਕੀ : ਤੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਖ਼ਤ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ । ਸੁਣਿਐ ਬੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ .....।''

(ੲ) ਕਾਰਜ ਤੇ ਰੰਗ-ਸੰਕੇਤ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ–

''ਦੋਵੇਂ ਐਡੀਟਰ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੁੜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਰੱਖਦਾ 'ਕਵੀਜਨ' ਮੋਢੇ ਲਟਕਦੇ ਥੈਲੇ ਵਿਚ ਬਾਂਹ ਫਸਾਈ ਸੁਬਾ ਨੂੰ 'ਨਮਸਕਾਰ' ਆ ਗਜਾਉਂਦਾ ਹੈ ।''

ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਤਿੰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦੇ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਠੀ ਦੀ ਇਕ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਬਣੀ ਅਨੈਕਸੀ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੂਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੈਕਸੀ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਡਿਨਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਤੀਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਦੇ ਕਾਰੀਡੋਰ, ਚੌਥੇ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ-ਬਾਰ ਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਵਿਚ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਦੇ ਬਾਹਰਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਸਜੀਵ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ-ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਵਾਚਕ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੌਚਕ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਚੁਸਤ, ਤਿੱਖੇ, ਰੌਚਕ, ਵਿਅੰਗ, ਚੋਭਾਂ ਤੇ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਭਰੇ ਹਨ । ਇਹ ਜਿੱਥੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਘਾੜਦੇ ਤੇ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਰੌਚਕ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਟਕੀ, ਚੁਸਤ, ਰੌਚਕ, ਯਥਾਰਥਕ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ । ਬਹੁਤੇ ਪਾਤਰ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਨਿਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵੀ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਕੀ ਤੇ ਸੁਬਾ ਦੀ ਅੰਤਮ ਗੱਲਬਾਤ । ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਉਰਦੂ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ । ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਤੇ ਰਸ-ਭਰੀ ਹੈ ।

ਸਿਰਲੇਖ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਇਕ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਕਵਿਤਰੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤ-ਖੋਜੀ ਔਰਤ ਸੁਬਾ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਿੱਕੀ ਵਰਗੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਵੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਭਰੇ ਰੀਵੀਊ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੁੱਖੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਆਸ਼ਕਾਨਾਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬਦਨਾਮ ਹਨ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਲਈ ਰਾਤ ਦੇ ਡਿਨਰਾਂ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਥਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਣਾਏ ਗਿਰਾਵਟ ਭਰੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਮਿੱਕੀ ਵਰਗੇ ਬਦਨਾਮ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਜਾਏ । ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਇਹ ਬੰਧਨ ਤੇ ਵਿਚਲਿਤ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਉਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਜਿਹੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਔਰਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸਰਾਪ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ—ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਟਨਾ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਤਣਾਓ ਭਰਿਆ, ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਰੌਚਕ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਬੜਾ ਸੁਝਾਊ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਜਿਊਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਤਰਧਾਰੀ ਪਾਤਰ ਵਾਚਕ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬੜਾ ਸਜੀਵ ਤੇ ਰੌਚਕ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੜੇ ਸੁਆਦਲੇ, ਚੁਸਤ, ਤਿੱਖੇ ਤੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਪਰ ਭਰਪੂਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਇਕ ਇਕ ਸਫਲ ਰਚਨਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਕਰੋ—

ਸੁਬਾ, ਮਿੱਕੀ ।

ਉੱਤਰ—

(ੳ) ਸੁਬਾ

ਸੁਬਾ 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਚੇਤਨ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਕ ਕਵਿਤ੍ਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੀਸਰਚ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਣ ਹਨ :—

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ—ਸੁਬਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਵਿੱਤਰੀ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿੱਕੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਵਲੋਂ ਹੁਲਾਰਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਚੁਸਤੀ-ਚਲਾਕੀ ਵਰਤ ਲੈਣ ਵਾਲੀ—ਸੁਬਾ 'ਰਚਨਾਕਾਰ ਤੇ ਰਚਨਾ : ਸੰਬੰਧ, ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਮਿੱਕੀ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਲਾਹੁਣ ਖ਼ਾਤਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਲਈ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੁਸਕਾਣ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੈਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਜ-ਸਿੱਧੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਮਿੱਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਫ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਹੱਸਮੁੱਖ—ਸੁਬਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਥਾਂ-ਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਘੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਹੱਸਮੁੱਖ ਵੀ ਹੈ । ਹੱਸਣਾ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ ।

ਚੇਤੰਨ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ—ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਬੜੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ, ਅਸਿਸਟੈਂਟ, ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਸਦ ਦੀ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠਿੱਠ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਖ਼ੌਲੀਆ—ਉਹ ਮਖ਼ੌਲੀਆ ਸੁਭਾ ਦੀ ਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ 'you naughty girl' ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਤਣਾਓ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ—ਸੁਬਾ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਤਣਾਓ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਆਪਣੇ ਅਤਿਤੱਤਵ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(ਅ) ਮਿੱਕੀ

ਮਿੱਕੀ 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮਰੀਕਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਇਕ ਧੀ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਮਿੱਕੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪੌਸ਼ ਕਾਲੋਨੀ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਅਨੈਕਸੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛੜਿਆਂ ਵਰਗੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਕ ਕਵੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਯੁਵਤੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ । ਉਸ ਦਾ ਕੱਦ ਮਧਰਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਸਿਗਰਟਾਂ ਪੀਂਦਾ ਹੈ । ਵਾਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਚਲਾਕ ਬਾਣੀਆ ਹੈ, ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਪਾਖੰਡੀ, ਫ਼ਰੇਬੀ, ਕੰਜੂਸ, ਰੰਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕੀ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ–

ਕਵੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਕਤਾ–ਮਿੱਕੀ ਇਕ ਕਵੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਕਤਾ ਹੈ । ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉੱਘਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵਕਤਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਲ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਚਰਿੱਤਰਹੀਨ ਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼–ਉਹ ਇਕ ਚਰਿੱਤਰਹੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ । ਵਾਚਕ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ 'ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਂਕੀ' ਵਜੋਂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਉਹ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਾਸ਼ਨਾ-ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰਾ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਲੱਛੇਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਕਰਕੇ ਖਾਣੀ ਪਈ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬਦਨਾਮ ਆਦਮੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਕ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹੈ । ਵਾਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵਰਗੇ ਬਦਨੀਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਮਖੌਟਾਧਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੀ ਤਾਂ ਨੰਗੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਸੁਬਾ ਜੀ ਨੇ । ਉਸ ਜਿਹੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਾਸਖ਼ੋਰਾ ਜਾਨਵਰ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਸ਼ੂਕਾ ਨੂੰ ਅਜੰਤਾ-ਅਲੋਰਾ ਦੀ ਭਰਵੇਂ ਸਤਨਾਂ ਵਾਲੀ ਕਾਮ-ਮੱਤੀ ਪੱਥਰ-ਮੂਰਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲਾ–ਉਹ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਕਮਰਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜੁੱਤੀਆਂ ਲਾਹ ਕੇ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦੀ–ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦੀ ਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਸੁਬਾ ਵਰਗੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਨਿਸ਼ਾ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ, ''ਖ਼ਤ ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਬੜੀ ਮਾਸੂਮ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ ਤੇ ਕੁੱਝ ਲਿਖਾਂਗਾ ।'' ਫਿਰ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਬਾ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕਵਿਤਰੀ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਸਰਚ ਵਰਕ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਨਮੂਨਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨ-ਦੇਹੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਸੀ ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਕਿਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਡਾ: ਮਨਜੀਤਪਾਲ ਕੌਰ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਉੱਨੀ ਪਾਤਰ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਵਾਚਕ, ਨਿਸ਼ਾ, ਸੁਬਾ, ਸਹੇਲੀ, ਮਿੱਕੀ, ਚੇਤਨ, ਨਿਸ਼ਾਤ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਆਲੋਚਕ, ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਇਕ, ਦੂਜਾ, ਸਾਹਨੀ, ਅਸਿਸਟੈਂਟ, ਕੈਮਰਾਮੈਨ, ਐਡੀਟਰ, ਕਵੀਜਨ ਤੇ ਸੱਜਣ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ (ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ) ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਟਿਕਾਣੇ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ (ਸੁਬਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ) ਪੌਸ਼ ਕਲੋਨੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਨੁੱਕਰੇ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿੱਹੀ ਅਨੈਕਸੀ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਮੋਟੇ ਤਿਰਛੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਮਿੱਕੀ' ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਟਿਕਾਣੇ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਮਿੱਕੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਬੱਚੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਮਿੱਕੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮਰੀਕਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਧੀ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਮਿੱਕੀ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਮਿੱਕੀ ਚਲਾਕ ਬਾਣੀਆ ਹੈ । ਉਹ ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਪਾਖੰਡੀ, ਫਰੇਬੀ, ਕੰਜੂਸ, ਕਵੀ, ਰੰਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕੀਨ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਕਮਰਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀਵਾਨ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕਲਮਦਾਨ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਫਰੇਮ ਜੜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ । ਇਕ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਕਢਾਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੀ ਢੋ ਹੈ । ਮੱਥੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪੇਂਟਿੰਗ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਡਰਨ ਆਰਟ ਦਾ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਿੰਨ-ਚੁਥਾਈ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦਰੀ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਗੱਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਉੱਪਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਕਢਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਿੰਨ ਕੰਧਾਂ ਉੱਪਰ ਸ਼ੈਲਫਾਂ ਉੱਪਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਆਰਟ ਪੀਸਿਜ਼ ਤੇ ਇਕ ਗੰਦੀ ਐਸ਼-ਟ੍ਰੇ ਪਈ ਹੈ । ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਇਕ ਅਲਮਾਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਮਿੱਕੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ (ਡਾ: ਚੇਤਨ ਤੇ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ) ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਮਿੱਕੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁੜੀ ਮਿਸ ਨਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੀ ਦੋਸਤ ਹੈ । ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਉਹ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਹੈ । ਉਹ ਵਧੀਆ ਡਿਜ਼ਾਈਨਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਧਾਂਕ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਰੌਚਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇ ਕੱਪ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਇਕ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਲਈ ਮਿੱਕੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰਾ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਉਸ (ਮਿੱਕੀ) ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ ?

ਉੱਤਰ–ਮਿੱਕੀ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਰੌਚਕਤਾ ਲਈ ਉਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਲੱਛੇਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਸਦਾ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ । ਉਸਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਾਇਰਾ ਤੋਂ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਿੱਕੀ 'ਤੇ ਵਰ੍ਹ ਪਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ''ਮੈਂ ਕਦ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਗਈ ਸਾਂ ਤੇ ਕਦ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪਿਲਾਈ ਸੀ ?'' ਮਿਕੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਪਣਤ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਝ Fiction (ਗਲਪ) ਘੜੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੀ । ਆਖਰ ਉਸ (ਮਿੱਕੀ–ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪਾੜ ਸੁੱਟੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਸੁਬਾ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਰਚਨਾਕਾਰ ਤੇ ਰਚਨਾ–ਸੰਬੰਧ, ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ, ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9A. ਸੁਬਾ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਰੀਵੀਊ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ? *(Pbi. Uni. 2019)*

ਉੱਤਰ–ਮਿੱਕੀ ਨੂੰ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਮਿੱਕੀ ਤੇ ਸੁਬਾ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਡਾ: ਚੇਤਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ?

ਉੱਤਰ–ਮਿੱਕੀ ਦੀਆਂ ਮੈਡਮ ਸੁਬਾ ਨਾਲ ਅਪਣੱਤ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਮੈਡਮ ਦੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਡਾ: ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਅਚਵੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਉਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਖਿਝ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਪੈਰ ਨਾਲ ਛੇੜ ਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਡਿਨਰ ਵਿਚ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਡਿਨਰ ਵਿਚ 15 ਕੁ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਵੀ, ਆਲੋਚਕ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਗੀਤਕਾਰ ਵਗ਼ੈਰਾ-ਵਗ਼ੈਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ । ਹੋਸਟ ਇਕ ਆਰਟਿਸਟ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਦੋਸਤ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਾਤ, ਵਾਚਕ, ਸੁਬਾ, ਸਹੇਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਸਥਾਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਤੇ ਇੱਥੇ ਕੀ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਸਥਾਨ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦੇ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਾਰੀਡੋਰ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਕਾਵਿ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਸੈਸ਼ਨ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਸਥਾਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਸਥਾਨ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦੇ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਦਾ ਕਾਫੀ-ਬਾਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅਦੀਬ ਵੇਲੇ-ਕੁਵੇਲੇ ਅਕਸਰ ਬੈਠੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਸੁਬਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੌਣ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਇਹ ਸ੍ਰੋਤਾ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਸੁਬਾ ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਸਨ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਝ reference (ਹਵਾਲੇ) ਵੀ ਪੁੱਛਣੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਸੁਬਾ ਨੇ ਮਿੱਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕਿਉਂ ਖਿੱਚ (ਛੁਡਾ) ਲਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਸੁਬਾ ਨੇ ਓਨਾ ਚਿਰ ਤਾਂ ਮਿੱਕੀ ਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਉਸਦੇ ਪਰਚੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਉਸਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਵਾਦ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੁਬਾ ਨੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸੁਬਾ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "Oh no, Now you are flirting with me." ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਬਾ ਨੇ ਉਸਦੀ ਨੀਅਤ ਮਾੜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਗਰਜਦੀ ਹੋਈ ਕਾਰੀਡੋਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. ਮਿੱਕੀ ਸੁਬਾ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ***(Pbi. Uni. 2017)***

ਉੱਤਰ–ਮਿੱਕੀ ਸੁਬਾ ਨਾਲ ਚਰਿੱਤਰਹੀਨਤਾ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਓ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਮ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. ਸੁਬਾ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਬਰੇਕ ਫਾਸਟ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਸੁਬਾ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਬਰੇਕ ਫਾਸਟ ਵੇਲੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿੱਕੀ ਬਦਨਾਮ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਆਵੇ-ਜਾਵੇ । ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸੁਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ । ਅੰਤ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਖਿਝ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਚੰਗਾ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ।"

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪੰਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20. 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮੰਤਵ (ਆਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼) ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(**ਨੋਟ**–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖੋ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21. ਕੀ 'ਬੰਧਨ ਤੇ ਸਰਾਪ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–(**ਨੋਟ**–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖੋ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

6. ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ

(Pbi. Uni. 2010, 18)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ ।

ਜਾਂ

'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਤੇ ਉਲਝਿਆ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਕਦੇ ਰੇਲ-ਗੱਡੀ ਬਣਦੇ, ਕਦੇ ਹਰੇ ਰਾਮਾ ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ, ਕਦੇ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਦੇ ਤੇ ਕਦੇ ਡਾਂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੱਝਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਚਰਪਟ ਇਕਦਮ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ, ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਖੁੰਜੇ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਜੇਬਾਂ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਬਵਾਸੀਰ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਵੇਚਦਾ ਹੈ । ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੋਰੀਆਂ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ, ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੁੱਤਾ ਵੇਚਦਾ ਹੈ । ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਲਈ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੰਗਲਾ, ਦੁਕਾਨ, ਆਫ਼ਿਸ, ਫ਼ੈਕਟਰੀ, ਵੀ.ਸੀ.ਆਰ., ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਕਾਰਾਂ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ-ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੇ ਜੁੱਲੀਆਂ ਤਕ ਵੇਚਣ ਤੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ, ਉਸ ਦੀ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਕੋਲ ਬੇਵਫ਼ਾ, ਅਨਪੜ੍ਹ, ਬਦਸੂਰਤ, ਘੱਟ ਦਾਜ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ, ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਪਤੀਆਂ, ਪੁਰਾਣੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਮੰਮੀਆਂ-ਡੈਡੀਆਂ, ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੋਟਰ, ਸਪੋਰਟਰ, ਚਮਚੇ, ਡਿਗਰੀਆਂ, ਦੁਸ਼ਮਣ, ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਜਾਂ ਫੁੱਲ ਟਾਈਮ, ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਆਦਿ ਖ਼ਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਨੂੰ ਜਲਾਓ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ ਮਾਣੋ । ਉਸ ਦੀ ਤਾਂ ਰਾਖ ਵੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਭਾ ਵਿਕਦੀ ਹੈ । ਕਰਕਟ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 10% ਕਮਿਸ਼ਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਥੋਕ ਦੇ ਗਾਹਕਾਂ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਰਿਆਇਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਅਚਾਨਕ ਸਭ ਕੁੱਝ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਝਾਂਜਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਖਲਾਅ ਵਿਚ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਆਦਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਚਰਪਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕਰਕਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਜੱਤ ਦੀ ਛੋਹ ਤੋਂ ਵੀ ਅਦਭੁਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਖ਼ਰੀਦਣ-ਵੇਚਣ ਲਈ ਨਸੀਬਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਨੂੰ ਇਹ ਪਰਾਡਕਟ ਅਜਿਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵਿਕਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਹਾਏ ਤੋਬਾ । ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਛਾਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਝੁਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਪੂਰੇ ਨਾਜ਼-ਨਖ਼ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਚਲਦੀ ਹੋਈ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਬਣ ਲਈ ਰੰਗ, ਕੱਜਣ ਲਈ ਅੱਖਾਂ, ਸ਼ੈਂਪੂ ਲਈ ਵਾਲ, ਲਿਪਸਟਿਕ ਲਈ ਹੋਂਠ, ਝਾਂਜਰ ਲਈ ਪੈਰ, ਨੇਲ ਪਾਲਿਸ਼ ਲਈ ਨਹੁੰ ਤੇ ਸਾੜ੍ਹੀ ਲਈ ਜਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ।

ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪਸਰੇ ਜਾਦੂਮਈ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੋਇਆ ਚਰਪਟ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪੈਕਟ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਉਹ ਜੰਨਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਦੋ ਪੈਕਟ ਖ਼ਰੀਦਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੀਲਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀਸ ਵੀ ਝੁਕਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਭੇਟਾ ਵੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਕਰਨਗੇ । ਉਹ ਦੋ ਪੈਕਟਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਫਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਕਰਕਟ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ (ਆਦਮੀ) ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਖ਼ਰੀਦੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਕੁੱਤੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਲ ਕੋਈ ਉਂਗਲੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕੇਗਾ । ਇਹ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ ਪਰ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਉੱਤੇ ਭੌਂਕਣ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਫ਼ਸਟ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਐੱਮ. ਏ. ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਤਾ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਉਸ (ਆਦਮੀ) ਨੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਲਈ ਘਰਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ-ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਰਡਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਾਵੇ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ

ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਰਡਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਖਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਚਰਪਟ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਕਵਾਸ, ਕਰਪਟ ਬਕਵਾਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ, ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਬਾੜਖ਼ਾਨਾ, ਚਰਪਟ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਗਰਬੱਤੀ ਤੇ ਕਰਪਟ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੂਛ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਸਭ ਨੂੰ ਬਕਵਾਸ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਚਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਕਵਾਸ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਹੈ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਰਗੀ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਵਕਤ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ । ਚਾਰੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗਾਹਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਸਭ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਹੋਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਉਸ ਦਾ ਗਾਹਕ ਹੈ । ਉਹ ਅਦਾ ਨਾਲ ਥੜ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਖਿਸਕ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਫਿਰ ਨਾਲ ਜਾ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਆਦਮੀ ਥੱਲੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜੇ ਠਹਾਕਾ ਲਾ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ।

ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਚਰਪਟ ਅਗਰਬੱਤੀ, ਕਰਕਟ ਕੁੱਤਾ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ, ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਤੇ ਉਹ (ਹਾਏ ਤੋਬਾ) ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਤਣਾਓ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਵੇਚ ਰਹੀ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਵੀ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ; ਇਸ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਖ਼ਫਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਵਿਕਾਊ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਵਿਕਾਊ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਭਲਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਕਿਵੇਂ ਖ਼ਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਕਣਾ ਕਿਉਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖ਼ਰੀਦਦਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਉਹ ਖ਼ਰੀਦ-ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਉਕਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਵਾਪਰੇ । ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਇਹੋ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖ਼ੁਦ ਵਿਕ ਜਾਵੇ ।

ਚਰਪਟ ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਤੇ ਪਾਗਲ ਆਦਮੀ ਹੈ । ਭਲਾ ਅਜਿਹੀ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦੇਗਾ ਕੌਣ ? ਚਰਪਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਜਾਂ ਕਬਾੜਖ਼ਾਨੇ ਵਾਲੇ ਹੀ ਖ਼ਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਟੇਸਟ ਬਦਲਣ ਲਈ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਚਰਪਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੀ ਤਾਂ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਤੇ ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਊ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਥੜ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰਜ਼ ਵਲੋਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵਿਕਾਊ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਚਰਪਟ ਪਹਿਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅੱਸੀ ਪੈਸੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ 'ਤੇ ਆਦਮੀ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚਰਪਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅੱਸੀ ਪੈਸੇ ਵੀ ਮਿਸ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਲਾਏ ਹਨ, ਉਂਞ ਉਸ ਜਿਹੀ ਬੇਕਾਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ । ਆਦਮੀ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਸੀ ਪੈਸੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਬੇਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ, ਪਰ ਮਿਸ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੀ ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ ਉਹ ਨੱਬੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ । ਇਸੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਤਕ ਪੁਚਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੋ ਰੁਪਏ ਬੋਲੀ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਸ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕਰੇਗੀ ਕੀ ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪੇਗੀ । ਕਰਪਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨੀਅਤ ਵੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਬਣਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਚਰਪਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਨੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਗ਼ੁਲਾਮੀ । ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਪਾਲ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁੱਤਾ ਆਦਮੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡਾਂਟ

ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰੇ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਲਈ ਕਰਕਟ ਤੋਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਰਪਟ ਤੇ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਵੀ ਉਸ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਉਸ ਦਾ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਆਦਮੀ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਚੀਕਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਰੁਪਏ ਪਾ ਕੇ ਉਹਦੀ ਤੌਹੀਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਰਕਟ ਉਸ ਨੂੰ ਡਾਂਟ ਕੇ ਹੌਲੀ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੌਪੀ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਆਦਮੀ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਫੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਨਹੀਂ । ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਕਰਕਟ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਕੁੱਤਾ ਆਦਮੀ ਵਾਂਗ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ । ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦਾ ਜਿਊਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਇਨਸਾਨ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਇਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਹਨ । ਉਹ ਹੱਸ, ਗਾ ਤੇ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਕੁੱਤੇ, ਰੋਬੋਟ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ । ਕਰਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਸਣਾ, ਗਾਉਣਾ ਆਦਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਤੇ ਈਜਾਦਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਕਤਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਤੇ ਈਜਾਦਾਂ ਬੇਕਾਰ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਚਰਪਟ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਮਿਲ ਸਕਣ । ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫੀਲਿੰਗਜ਼ ਅਤੇ ਈਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁੱਭਚਿੰਤਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਭਰਾ, ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਦੋਸਤ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੇ ਮਤਲਬੀ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਉਹ ਸਦਾ ਇਕੱਲੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ, ਚਰਪਟ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਤੇ ਕਰਕਟ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਵਾਰਥੀ ਸਿੱਧ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਕ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ । ਉਹ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਚਣਾ, ਸਾਰਥਕ, ਤਰਕ, ਹਕੀਕਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਕੁੱਤਾ ਸਾਰਥਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭੌਂਕਣਾ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭੌਂਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੁੱਤਾ ਤਰਕ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਵਾ ਨੂੰ ਸੁੰਘ-ਸੁੰਘ ਕੇ ਹੱਡੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਖਲਾਅ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਘ-ਸੁੰਘ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ । ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਕੁੱਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੂਛ ਲੱਤਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਵੀ ਲੱਤਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਵੀ ਕੁੱਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੁਹੱਬਤ ਸਿਰਫ਼ ਜਿਸਮਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬੜੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਾਵੇ, ਆਦਮੀ ਦੀ ਨਹੀਂ । ਬੋਲੀ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਬੋਲੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਆਦਮੀ ਅਜੀਬ ਖ਼ਿਆਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸੋਚਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਦਮੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬੇਕਾਰ ਹੈ । ਇਹ ਸੋਚਣਾ, ਲਿਖਣਾ, ਥੀਊਰੀਆਂ, ਈਜ਼ਾਦਾਂ, ਫੀਲਿੰਗਜ਼ ਤੇ ਇਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਬੇਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ? ਉਹ ਕੁੱਝ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲੱਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਠਹਿਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੇਕਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ । ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਤਾਂ ਖ਼ਰੀਦ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਖ਼ਰੀਦਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਨਸਲ ਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ । ਆਦਮੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਉੱਤੇ ਕਰਕਟ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਹੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਨਸਲ ਹੈ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਚੰਗੀ

ਨਸਲ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਖ਼ਰੀਦੇਗੀ । ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਰਾਡਕਟ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਵੇਗਾ । ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਦਮੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ । ਉਹ ਕਰਕਟ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਪਟਾ ਤੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਟਾ ਤੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਪਟੇ ਤੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਦਮੀ ਵੀ, ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਦਮੀ ਵੀ । ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਆਦਮੀ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੱਧ ਹੀ ਕੱਟਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਹੋਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਖ਼ਰੀਦਣਗੇ । ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਕੁੱਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਕੁੱਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਵਿਚ ਭੌਂਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਕੌਟਿਆ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕੌਟਿਆ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ । ਆਦਮੀ ਭੌਂਕਣ ਤੇ ਕੱਟਣ ਵਿਚ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਣ । ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਾਉਣ ।

ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਖ਼ਰੀਦੇਗੀ । ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੀ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ । ਕਰਪਟ ਤੇ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਉਹ ਵੀ ਖ਼ਰੀਦਣਗੇ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਬੋਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਵਿਕਾਊ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਦਾ ਆਦਮੀ, ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਕੁੱਤਾ, ਟੂ ਇਨ ਵਨ । ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ।

ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਦੇਣ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਕੀ ਹੈ ? ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

(Pbi. Uni. B.Com. 2010)

ਉੱਤਰ—'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਤਮਾਨ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਖ਼ਪਤਕਾਰ ਯੁਗ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ-ਵਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲਘੂ ਤੇ ਖੀਣ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਖ਼ਪਤਕਾਰ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਤਰਜੀਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਚਰਪਟ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਅਗਰਬੱਤੀ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਰ ਸਥਾਨ, ਹਰ ਦਿਸ਼ਾ, ਹਰ ਨੁੱਕਰ ਤੇ ਜੇਬ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ, ਰੋਗਾਂ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ, ਜੰਨਤ ਵਿਚ ਸੀਟ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵਿਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੋਰਾਂ, ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੁੱਤਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਕਰਕਟ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੰਗਲਿਆਂ, ਮੋਟਰਾਂ-ਕਾਰਾਂ, ਮਕਾਨਾਂ, ਆਫ਼ਿਸਾਂ, ਵੀ.ਸੀ.ਆਰ., ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਜੁੱਲੀਆਂ-ਗੋਲੀਆਂ ਤਕ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦੋ-ਫਰੋਖਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰਜ਼ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ, ਬਦਸੂਰਤ, ਬੇਵਫ਼ਾ, ਅਨਪੜ੍ਹ, ਘੱਟ ਦਾਜ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ, ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਮਾਂਜਣ ਵਾਲੇ ਪਤੀ, ਪੁਰਾਣੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ, ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਮਾੜੇ ਧਰਮ, ਕਾਲੇ ਰੰਗ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਡਿਗਰੀਆਂ, ਵੋਟਰ, ਸਪੋਰਟਰ, ਚਮਚੇ, ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਜਾਂ ਫੁੱਲ ਟਾਈਮ ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦੋ-ਫਰੋਖ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਸੇਲਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਾਬਣ ਲਈ ਰੰਗ, ਸ਼ੈਂਪੂ ਲਈ ਵਾਲ, ਕੱਜਲ ਲਈ ਅੱਖਾਂ, ਵੰਗਾਂ ਲਈ ਵੀਣੀ, ਝਾਂਜਰ ਲਈ ਪੈਰ, ਸਾੜ੍ਹੀ ਲਈ ਜਿਸਮ,

ਲਿਪਸਟਿਕ ਲਈ ਬੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਨੇਲ ਪਾਲਿਸ਼ ਲਈ ਨਹੁੰ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਖਪਤਕਾਰੀ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਕਵਾਸ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਜਜ਼ਬਿਆਂ, ਅਹਿਸਾਸਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ, ਮਾਂ-ਪਿਓ, ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਮੁੱਚੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਉਦੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਟੇ ਤੇ ਜੰਜੀਰ ਵਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਬਣ ਕੇ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ''ਵੰਡਰਫੁੱਲ....ਵੰਡਰਫੁੱਲ....ਮੈਂ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਖ਼ਰੀਦਾਂਗੀ ।'' ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''...ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ...ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ...।'' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਬਣ ਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲੀ ਦੇਣ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਖ਼ਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲਘੂ ਤੇ ਖੀਣ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ 1984 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਤੇ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਅੱਜ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਮਕਾਲ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ।

ਵਿਅੰਗ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਹਰ ਕਾਰਜ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕਰੋ । (*Pbi. Uni. 2017*)

ਜਾਂ

'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ (ਪੜਚੋਲ) ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਤਮਾਨ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਤੇ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦ ਹੋਰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ-ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਘੂ ਤੇ ਖੀਣ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਤਰਜੀਹਾਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਧਰਮ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਚਰਪਟ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਅਰਥਾਤ ਧਾਰਮਿਕ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ, ਹਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦੁਆਉਣ, ਧਰਮ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੁਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵਿਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦੱਸ ਕੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਕਰਕਟ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਚੋਰਾਂ, ਡਾਕੂਆਂ ਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਤਮਾਨ ਯੁਗ ਵਿਚ ਮਕਾਨਾਂ, ਕੋਠੀਆਂ, ਮੋਟਰ-ਕਾਰਾਂ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਆਫ਼ਿਸਾਂ, ਵੀ. ਸੀ. ਆਰ., ਟੇਪ-ਰਿਕਾਰਡਰਾਂ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਬਦਸੂਰਤ, ਬੇਵਫ਼ਾ, ਅਨਪੜ੍ਹ, ਘੱਟ ਦਾਜ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ, ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਮਾਂਜਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਤੀ, ਪੁਰਾਣੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ, ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਮਾੜੇ ਧਰਮ, ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਪਤੀ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਵਾਰ-ਵਾਰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ, ਵੋਟਰ, ਸਪੋਰਟਰ, ਚਮਚੇ, ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਜਾਂ ਫੁੱਲ ਟਾਈਮ ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਫ਼ਰੋਖ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਜੀ-ਫਬੀ, ਨਾਚ ਕਰਦੀ ਤੇ ਜਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਤਣਾਓ-ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦੀ ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਾਬਣ ਲਈ ਰੰਗ, ਸ਼ੈਂਪੂ ਲਈ ਵਾਲ, ਕੱਜਲ ਲਈ ਅੱਖਾਂ, ਵੰਗਾਂ ਵੀਣੀ, ਝਾਂਜਰ ਲਈ ਪੈਰ, ਸਾੜ੍ਹੀ ਲਈ ਜਿਸਮ, ਲਿਪਸਟਿਕ ਲਈ ਬੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਨੇਲ ਪਾਲਿਸ਼ ਲਈ ਨਹੁੰ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਖਪਤਕਾਰੀ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀ

ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਕਵਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਜਜ਼ਬਿਆਂ, ਅਹਿਸਾਸਾਂ, ਸੋਚਾਂ-ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਵੱਧ ਲਾਭਦਾਇਕ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸਦਾ ਮੁੱਲ ਵਧੇਰੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਵਰਤਮਾਨ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਖੀਣ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਭਾਵੇਂ 1984 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਤੇ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਅੱਜ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਮੌਲਿਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਐਬਸਰਡ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼ (ਆਸ਼ਾ ਜਾਂ ਮੰਤਵ)—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਐਬਸਰਡ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤਮਾਨ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅੰਗ ਤੇ ਚੋਟ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਸਤ ਵਜੋਂ ਖ਼ਰੀਦਿਆ-ਵੇਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰੋਟੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲੋਂ ਕਾਰਾਂ-ਕੋਠੀਆਂ, ਬੰਗਲਿਆਂ, ਮਕਾਨਾਂ, ਆਫ਼ਿਸਾਂ, ਟੇਪ-ਰਿਕਾਰਡਰਾਂ, ਵੀ. ਸੀ. ਆਰ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਖੀ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹਰ ਚੰਗੀ-ਮਾੜੀ, ਨੈਤਿਕ-ਅਨੈਤਿਕ, ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਦਰਜਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਸਤ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਈ ਸਮਾਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਚ-ਗਾਣੇ ਨੂੰ ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਖਪਤ ਦੀ ਵਸਤੂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । ਉਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਖ਼ਰੀਦੀ-ਵੇਚੀ ਅਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਫਲਸਰੂਪ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ, ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਪਣੱਤ ਤੇ ਨਿੱਘ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਆਦਮੀ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੱਧ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲੇ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਦਾ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਰਾਹੀਂ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਕਸਿਤ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਰਤਾਨ ਯੁਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਤਰਜੀਹਾਂ, ਘਟ ਰਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਨਿੱਘ ਤੇ ਖੀਣ ਹੋ ਰਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ।

ਕਥਾਨਕ (ਗੋਂਦ ਜਾਂ ਪਲਾਟ)—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਐਬਸਰਡ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਯਥਾਰਥਕ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਵਰਤਮਾਨ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੁਕੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਇਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਤੇ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਚਲ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇਕਦਮ ਚਰਪਟ ਦੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਉੱਠਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।'' ਚਰਪਟ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ, ਕਰਕਟ ਦੁਆਰਾ ਚੋਰਾਂ, ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਾਉਣ, ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਰੋਟੀ-ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰਾਂ-ਕੋਠੀਆਂ, ਬੰਗਲਿਆਂ, ਮਕਾਨਾਂ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ, ਵੀ. ਸੀ. ਆਰ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੱਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰਜ਼ ਕੰਪਨੀ ਚਲਾਉਣ, ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਤੇ ਨੈਤਿਕ-ਅਨੈਤਿਕ ਵਸਤੂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੇਲਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਗਾਹਕ ਮਹਿਕਾਂ ਖਿਲਾਰਦੀ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਬੜੇ ਰੋਚਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਦੱਸ ਕੇ ਵੇਚਣ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਤਣਾਓ ਭਰਿਆ ਦਿਲਚਸਪ ਦੌਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿਪਣੀਆਂ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੁਆਰਾ 'ਸ਼ੱਟ-ਅੱਪ' ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਹਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਕ ਤਣਾਓ ਭਰਿਆ ਨਾਟਕੀ ਮੌਕਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਘੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਆਪ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਕਾਊ ਮਾਲ ਦੱਸਣ ਅਤੇ ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗਪੌਂਗ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ

ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਦੱਸਣ, ਪਰ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੁਆਰਾ ਟੇਸਟ ਬਦਲਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਰੌਚਕ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਈ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅੱਸੀ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ ਤੇ ਫਿਰ ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਪਿੰਗਪੌਂਗ ਦੁਆਰਾ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਵਲੋਂ ਇਕ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਦੋ ਰੁਪਏ ਬੋਲੀ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਰੌਚਕ ਨਾਟਕੀ ਮੌਕਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਰਕਟ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਉਸਦੇ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦਾ ਜਿਊਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੋਣ, ਉਸਦੇ ਫੀਲਿੰਗ ਤੇ ਇਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਵਾਲਾ ਹੋਣ, ਗਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ, ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਥੀਊਰੀਆਂ ਦੇਣ ਤੇ ਕਾਂਢਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜੋਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਤਾ ਹੀ ਸਾਰਥਕ, ਤਰਕ, ਹਕੀਕਤ ਤੇ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਹੈ । ਫਿਰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਆਦਮੀ ਇਕ ਤਰਕੀਬ ਸੋਚਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਕਰਕਟ ਤੋਂ ਪਟਾ ਤੇ ਜੰਜ਼ੀਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਵਿਚ ਭੌਂਕ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਆਮ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਕੱਟਿਆ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗ ਸਕਦਾ । ਫਿਰ ਇਹ ਕੱਟਣ ਵਿਚ ਵੀ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਆਦਮੀ ਨਸਲ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਦੂਜੀ ਪਿੱਛੋਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਤਣਾਓ, ਟੱਕਰਾਂ ਤੇ ਨਾਟਕੀ ਮੌਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਸੁਝਾਊ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਐਬਸਰਡ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਛੇ ਹੈ । ਉਂਞ ਇਹ ਵਰਤਮਾਨ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਤੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਮ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਘੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਆਪਣਾ ਹਰ ਹੀਲੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਾ ਚਰਿੱਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ, ਸਦਾਚਾਰਿਕ ਕੁੱਤਾ, ਰੋਟੀ-ਕੱਪੜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਰਜੀਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਰਾਂ-ਕੋਠੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ, ਨੈਤਿਕ ਤੇ ਅਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਚੰਗਾ-ਮੰਦਾ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਵਰਤ ਕੇ ਜਿਸਮਾਂ ਦਾ ਤਣਾਓ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਜੀ ਫ਼ਬੀ ਔਰਤ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਖੀਣ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । ਉਸਦੀ ਫੀਲਿੰਗ, ਇਮੋਸ਼ਨਜ਼, ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਥੀਊਰੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਕਾਂਢਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲਗਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ । ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਇਕ ਵਿਕਾਊ ਮਾਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਕਾਊ ਮਾਲ ਲਈ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਗਲ਼ ਵਿਚ ਪਟਾ ਤੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਪਏ ਹੋਣ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਐਬਸਰਡ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾ ਉੱਘੜਵੇਂ ਤੇ ਨਿੱਖੜਵੇਂ ਹਨ ।

ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ, ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਸੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਪਾਤਰ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ, ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਤੇ ਰੰਗ-ਸੰਕੇਤ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਆਦਿ ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ;

ਚਰਪਟ—ਇਹ ਅਗਰਬੱਤੀ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਅਗਰਬੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ । ਅਗਰਬੱਤੀ ਜਲਾਓ, ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਲਓ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਖ ਵੀਂ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਸੋਨੇ ਦੇ ਭਾਅ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ।

ਕਰਕਟ—ਇਹ ਸ਼ਾਹੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ ਤੇ ਰੇਟ ਬਰੇਟ ਹੈ ।

ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ—ਕਮਿਸ਼ਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਦਸਵੰਧ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ।

(ਅ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ—

ਹਾਏ ਤੋਬਾ—ਓ ਸ਼ਟ ਅੱਪ... (ਸਾਰੇ ਦਹਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।) ਇਹ ਕੀ ਬਕਵਾਸ ਹੈ ?

ਚਾਰੇ—ਇਹ ਬਕਵਾਸ ਨਹੀਂ ਮੈਡਮ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਹੈ ?

ਹਾਏ ਤੋਬਾ—ਬੰਦ ਕਰੋ ਇਹ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਰਗੀ ਬੇਕਾਰ ਸ਼ੈ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਦਾ ਵਕਤ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ।

ਚਰਪਟ (ਚਾਪਲੂਸੀ ਨਾਲ)—ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਤ-ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਮਿਸ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਜੀ । ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਗਰਬੱਤੀ ਦੇ ਗਾਹਕ ਨੇ ।

ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬੇਸ਼ਕ ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਖਪਤਕਾਰੀ ਵਰਤਾਰਾਂ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੀ ਖੀਣ ਹੋਈ ਹਸਤੀ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਚੌਂਕ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗਾ ਹੋਣਾ, ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣਾ, ਔਰਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਥਾਨਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਤਿੱਖੇ, ਚੁਸਤ, ਹਾਜ਼ਰ-ਜੁਆਬੀ ਭਰੇ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਤੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਦੇ ਤ੍ਰੌਂਕਿਆ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਵੀ ਹੈ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਜਿੱਥੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਘਾੜਦੇ ਤੇ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਐਬਸਰਡ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ, ਤਰਕਪੂਰਨ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ-ਜੁਆਬੀ ਭਰੀ ਹੈ । ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਇਸ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਪਾਤਰ ਸੇਲਜ਼ਮੈਨ ਹਨ, ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਸੇਲਜ਼ਮੈਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਗਾਹਕ ਹੈ ਤੇ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਤਾੜਿਆ ਹੋਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੁਲਵਾਏ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਉਰਦੂ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੈ । ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਹੈ ।

ਸਿਰਲੇਖ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਸਦੇ ਕਥਾਨਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ । ਚੌਂਕ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲਾ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਸਦੇ ਕਥਾਨਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ । ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਹੀ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਅਸੀਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਖੀਣ ਹੋਈ ਹਸਤੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਫ਼ਬਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ—ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਥਿਤੀ, ਘਟਨਾ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮੌਲਿਕ ਹੈ, ਅਜੋਕੇ ਖਪਤਕਾਰੀ ਯੁਗ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖੀਣ ਹੋਈ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਰੌਚਕ, ਸੁਆਦਲਾ, ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਤਣਾਓ, ਨਾਟਕੀ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਟੱਕਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪਾਤਰ ਚਿਤਰਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਤੇ ਰੌਚਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਚੁਸਤ, ਤਿੱਖੇ, ਰੌਚਕ, ਸੁਆਦਲੇ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਤੇ ਹਾਸ-ਰਸੀ ਛੋਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਖਿੱਚ ਭਰਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਕਲਾ-ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਕ ਸਫਲ ਰਚਨਾ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿੰਨੀ ਹੈ

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਛੇ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ, ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ, ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿਹੜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਪਰਦਾ ਉੱਠਣ 'ਤੇ ਮੰਚ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਆਕਰਸ਼ਕ ਗੋਲ ਥੜ੍ਹਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, 'ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕਾਂ ।' ਇਕ ਤੀਰ ਖੱਬੇ ਵਲ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਚੌਂਕ ਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸੱਜੇ 'ਪੱਛਮੀ ਚੌਂਕ' ਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਤੇ ਉਲਝਿਆ ਆਦਮੀ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਚਰਪਟ, ਕਰਕ ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਕਦੀ ਛੁਕ-ਛੁਕ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੀ 'ਹਰੇ ਰਾਮਾ, ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਦੀ ਉਹ 'ਭਿਖਾਰੀ' ਬਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੀ ਡਾਂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਚਲ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਚਰਪਟ ਕੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਚਰਪਟ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸ ਪੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਚਰਪਟ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਰਮ ਤੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ, ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਘਰ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਧਨ ਨਾਲ ਮਾ ਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਚਮਕਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਬਵਾਸੀਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤਕ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿ ਰੁਮਾਂਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਘੋਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀ ਦਾ ਇਕ ਪੈਕਟ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਜੰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਦੋ ਪੈਕਟ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰ ਬਣ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੀਲਰ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਵੀ ਝੁਕਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਵੀ ਭੇ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗਰਬੱਤੀ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਵੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਭਾ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਕਰਕਟ ਕੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਕਰਕਟ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸ ਪੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਕਰਕਟ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਹੈ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਸਦਾਚਾਰਿਕ ਕੁੱਤਾ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਚੋਰਾਂ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖ਼ਲਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਿਨ-ਬੁਲਾਏ ਮਹਿਮ ਨੂਹਾਂ-ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗੇੜੇ ਮਾਰਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਭੌਂਕਣ ਦਾ ਪੂਰੇ 2000 ਸਾਲ ਦਾ ਤਜ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਉਸਨੇ ਫ਼ਸਟ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਐੱਮ.ਏ. ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਕੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸ ਪੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ-ਜਾਇਦਾਦਾਂ, ਕਾਰਾਂ-ਕੋਠੀਆਂ, ਦੁਕ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ । ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜੋਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਭ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬੰਗਲਾ, ਦੁਕਾਨ, ਮਕਾਨ, ਆਫਿਸ ਜਾਂ ਫੈਕਟਰੀ ਹੈ । ਉਸ ਅਨੁ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦੂਜੀ ਲੋੜ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਾਰਾਂ-ਮੋਟਰਾਂ, ਵੀ.ਸੀ. ਆਰ. ਟੇਪ-ਰਿਕਾਰਡਰ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ 10% ਕਮਿਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰਜ਼ ਉ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਕੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਪੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਸ ਪੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚੰਗੀ-ਮਾੜੀ ਚੀਜ਼ ਖ਼ਰੀਦੀ ਤੇ ਵੇਚੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਅਨਪੜ੍ਹ, ਬਦਸੂਰਤ, ਕੋਲਡ, ਘੱਟ ਦਾਜ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਬੀਵੀ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਘਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਦੂਜੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਘਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਮਾਂਜਣ ਵਾਲਾ ਪਤੀ, ਪੁਰਾਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ, ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਨਾ-ਪਸੰਦ ਧਰਮ, ਆਪਣਾ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵੇਚ ਕੇ ਨਵਾਂ ਜਾਂ ਸੈਕੰਡ-ਹੈਂਡ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜਨ ਲਈ ਵੋਟਰ, ਸਪੋਰਟਰ ਤੇ ਚਮਚੇ, ਡਿਗਰੀਆਂ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ-ਪੱਤਰ, ਚੰਗੀ-ਮਾੜੀ ਜ਼ਮੀਰ, ਦੁਸ਼ਮਣ-ਮਿੱਤਰ, ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਜਾਂ ਫੁੱਲ-ਟਾਈਮ ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਆਦਿ ਖ਼ਰੀਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਥੋਕ ਦੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਰਿਆਇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਸੇਲਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. 'ਹਾਏ ਤੋਬਾ' ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਤੇਜ਼ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀ-ਥਿਰਕਦੀ ਹੋਈ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪੂਰੇ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਨਾਜ-ਨਖ਼ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਚਲਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਅਦਾਵਾਂ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਚਰਪਟ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਵਣ ਦੀ ਮਹਿਕੀ-ਮਹਿਕੀ ਹਵਾ ਨੇ ਕਰਕਟ ਨੂੰ ਰਿਮਝਿਮ ਸ਼ੀਤਲਤਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਵਾਲ ਰੇਸ਼ਮ ਜਿਹੇ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਸ਼ਬਨਮ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਰਪਟ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਬਣ ਲਈ ਰੰਗ ਤੇ ਝਾਂਜਰ ਲਈ ਪੈਰ, ਕਰਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੈਂਪੂ ਲਈ ਵਾਲ, ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਜਲ ਲਈ ਅੱਖਾਂ, ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਅਨੁਸਾਰ ਨੇਲਪਾਲਿਸ਼ ਲਈ ਨਹੁੰ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾੜ੍ਹੀ ਲਈ ਜਿਸਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸ ਪੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਨਾਚ ਦੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ ਬਿਖੇਰ ਕੇ ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਰਤਮਾਨ ਔਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਮਤਲਬੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਆਦਮੀ ਕਿਉਂ ਕੁੱਝ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ?

ਉੱਤਰ—ਆਦਮੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਰਬੱਤੀਆਂ, ਕੁੱਤੇ, ਕਾਰਾਂ-ਕੋਠੀਆਂ, ਘਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਖ਼ਰੀਦ-ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਉਕਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਵਾਪਰੇ । ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਇਹੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪ ਹੀ ਵਿਕ ਜਾਵੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਬਾਰੇ ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ, ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਤੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—ਡਿੰਗ ਡੌਂਗ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹੀ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਚਰਪਟ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਵਰਗੀ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ । ਕਰਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ । ਪਿੰਡ-ਪੌਂਗ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਜਾਂ ਕਬਾੜਖ਼ਾਨੇ ਵਾਲੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮਿਸ ਤੋਬਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਟੇਸਟ ਬਦਲਣ ਲਈ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਰੇ ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ, ਪਿੰਗ-ਪੌਂਡ ਤੇ ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—ਚਰਪਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ । ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੀ ਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਤਕ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ। ਪਿੰਗ-ਪੌਂਡ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਭਿਅਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਿਨਾਂ ਜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਸਮੇਂ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕੀ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅੱਸੀ ਪੈਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ । ਅੰਤਮ ਬੋਲੀ ਮਿਸ ਤੋਬਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—ਜਦੋਂ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਰਪਟ, ਕਰਕਟ ਤੇ ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨੀਅਤ ਖ਼ਰ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਗ਼ੁਲਾਮੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਲ ਕੁੱਤਾ ਪਾਲਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਿਆਰ ਕਰੋ ਤਾਂ ਪੈਰ ਚੱਟਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਡਾਂਟੋ, ਦੂਰ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਆਦਮੀ ਡਾਂਟਣ ਤੇ ਘੂਰੀਆਂ ਵੱਟਦਾ ਹੈ । ਉਸਨੂੰ ਉਂਗਲੀ ਫੜਾਓ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਹੁੰਚਾ ਫੜ ਹੈ । ਉਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁੱਤਾ ਖ਼ਰੀਦ ਲਵੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਆਦਮੀ ਕਰਕਟ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਕਿਉਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਆਦਮੀ ਕਰਕਟ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਗਲੋਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਰੁਪਏ ਪਰੰਤੂ ਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਪਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਤੜਫ ਕੇ ਚੀਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਰਕਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੌਲੀ ਬੋਲੇ, ਕਿਉ ਉਸਦਾ ਪੌਪੀ (ਕੁੱਤਾ) ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਦਮੀ ਕਰਕਟ ਨੂੰ 'ਯੂ ਬਾਸਟਰਡ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇ ਉਸਨੂੰ ਗਲੋਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਆਦਮੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੁੱਤੇ, ਰੋਬੋਟ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ?

ਉੱਤਰ—ਆਦਮੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਇਕ ਜਿਊਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਇਨਸਾਨ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਫੀਲਿੰਗ ਤੇ ਇਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਹਨ । ਉ ਹੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਥਿਊਰੀਆਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਾਢਾਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੱਤੇ, ਰੋਬੋਟ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਇਹ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਤੇ ਫੀਲਿੰਗਜ਼ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਾ ਸ਼ੁੱਭਚਿੰਤਕ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਭਰਾ, ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੱਤਾ ਇਹ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਲੀ ਰਹੀ ?

ਉੱਤਰ—ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਦੋਸਤ-ਪਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਨ । ਲਈ ਉਹ ਮਹਿਜ ਇੱਜ਼ਤ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਸੱਤਾਂ ਪਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਸਦਾ ਲਈ ਨੰਗਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਗੋਦ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੇਡਣਾ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਤੇ ਭੁੱਲ ਜ ਇਕ ਫ਼ਰਜ਼ । ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਜਿਸਮ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰਸੋਈ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸੇਜ ਉੱਤੇ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਰ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. ਚਰਪਟ ਕਿਸਨੂੰ ਸਾਰਥਕ, ਕਰਕਟ ਕਿਸਨੂੰ ਤਰਕ, ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਕਿਸਨੂੰ ਹਕੀਕਤ ਤੇ ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਕਿ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਚਰਪਟ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਤਾ ਸਾਰਥਕ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭੌਂਕਣਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਭੌਂਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਕ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਕ ਵੀ ਕੁੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਵਾ ਨੂੰ ਸੁੰਘ-ਸੁੰਘ ਕੇ ਹੱਡੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵੀ ਖਲਾਅ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਘ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਿੰਗ-ਪੌਂਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਕੁੱਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਰੋਟੀ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਆ ਪੂਛ ਲੱਤਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਵੀ ਲੱਤਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਹਾਏ ਤੋਬਾ ਅਨੁ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਵੀ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੁਹੱਬਤ ਸਿਰਫ਼ ਜਿਸਮਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19. ਆਦਮੀ ਕੁੱਤਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀ ਗੁਣ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਟਾ ਤੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਪਾ ਕੇ ਆਦਮੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰ ਕਿ ਉਹ ਵਧੀਆ ਕੁੱਤਾ ਹੈ । ਕਰਕਟ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਭੌਂਕਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਵਿਚ ਭੌਂਕ ਸਕਦਾ ਉਹ ਭੌਂਕਣ ਵਿਚ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਆਮ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਕੱਟਿਆ, ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਕੱਟਣ ਤੇ ਭੌਂਕਣ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20. ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਡਿੰਗ-ਡੌਂਗ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚੌਂਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਦਮੀ ਨਸਲ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਵਿਕਾਊ ਹੈ । ਇਹ ਆਦਮੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਕੁੱਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਟੂ-ਇਨ-ਵਨ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਇਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੈ । ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਬੈਠਾ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵਧਦੀ ਬੋਲੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21. 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ (ਮੰਤਵ ਜਾਂ ਆਸ਼ਾ) ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—(**ਨੋਟ**—ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22. ਕੀ 'ਇਸ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਉੱਤਰ—(**ਨੋਟ**—ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ।)

7. ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ ।

ਜਾਂ

'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ, ਦੇਵਰ ਤੇ ਨਨਾਣ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਰਾਵੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਗਾਂ ਨੂਰ ਮੁਸੱਲੀ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਧੀ ਸੀ । ਮਾਂ ਨੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ । ਜਦੋਂ ਭਾਗਾਂ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ । ਸੱਸ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਘਰ ਪੈਰ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਪਤੀ) ਰਹਿਮੇ ਨੂੰ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਏਅਰਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਛੱਡਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਦੇਵਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਈ ਤੋਂ ਬੈਟਰੀ ਵਾਲਾ ਰੇਡੀਓ, ਨਨਾਣ ਜਾਪਾਨੀ ਸੂਟ ਤੇ ਸੱਸ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ, ਸਹੁਰਾ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਟਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਸਕੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹਿਮੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੌਂ ਗਏ । ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਅਲੀ ਵੀਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਦੁਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ ਤੇ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ.ਵੀ., ਵਲਾਇਤੀ ਕਮੀਜ਼ਾਂ, ਜਾਪਾਨੀ ਸੂਟਾਂ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜਿਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਣ ਲੱਗੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਧੌਣ ਅਕੜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਕਣਗੇ । ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਚਾਹ ਭਾਗਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਦੁਬਈਓਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ । ਉਹ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਡਰੀ-ਡਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਦੁਬਈਓਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਡਾਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਹੁਣ ਡਾਕ ਆਈ ਤੇ ਸਮਾਨ ਵੀ । ਭਾਗਾਂ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦੇਵਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਫੋਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਸ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ, ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਬੋਸਕੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼, ਦੇਵਰ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਨਨਾਣ ਨੂੰ ਸੂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੱਸ ਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਬੁੰਦਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਕਮੀਜ਼ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ । ਦੇਵਰ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਨਾਲ ਟੇਪ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਨਾਣ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬੈਦਾ ਵਰਗਾ ਅਮਰੀਕਨ ਜਾਰਜਟ ਦਾ ਸੂਟ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪਰੰਤੂ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਖ਼ਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਧਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਸਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਲਾਲਚਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹੇ ।

ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਰਹਿਮਾ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁੱਕ ਕੇ ਕਾਨਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਮਾਯੂਸੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਬਕਸਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਫੋਲਣ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਕੋਲ ਮੰਜੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ ਤੇ ਅਰਬ ਸ਼ੇਖ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੌਸਮ ਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਕਿੰਨਾ ਖ਼ਰਾਬ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਕਿੰਨਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਧੋਬੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਸੱਸ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਦਹੇਜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ, ਸਹੁਰਾ ਛੱਤ ਪੱਕੀ ਕਰਨ, ਨਨਾਣ ਆਪਣੇ ਸੂਟ, ਦੇਵਰ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਪਤਲੂਣਾਂ ਤੇ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹ । ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਝੱਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੋਈ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਚੀਕਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਟੱਬਰ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਲਾਂ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤੀਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਨੇ ਲੱਸੀ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਪਾ ਦਿੱਤੀ, ਨਨਾਣ ਦਾ ਦੁਬਈ ਵਾਲਾ ਸੂਟ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੇਵਰ ਦਾ ਰੇਡੀਓ ਭੁਆਂ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ । ਮੁੱਲਾਂ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਫੂਕ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ ਹੈ । ਝੱਲੀ ਭਾਗਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਹੁੰਦਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਮੁੱਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਸੌਰਾ ਯਾਸੀਨ ਦੀ ਤਲਾਵਤ ਕਰਾਉਣ ਤੇ ਹਰ ਜੁੰਮੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਿਆਜ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਿਆ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਝੱਲ ਵਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ । ਘਰ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੀਰ ਜੀ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ । ਪੀਰ ਦੇ ਰੋਗ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਸੱਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕਾ ਛੱਡੀਆਂ ਹਨ । ਸਹੁਰਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਵਲਾਇਤੀ ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਸੈੱਟ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਨਨਾਣ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਮੇਕ-ਅੱਪ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਦੇਵਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਲੀ ਐਨਕ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਪੀਰ ਕੁੱਝ ਤਾਵੀਜ਼-ਗੰਡਾ ਕਰ ਕੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੂਕ ਮਾਰਨ ਲਈ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਥੁੱਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਉੱਤੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਝਾੜੂ ਦੇਣ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਖ਼ਿਦਮਤ ਕਰ ਕੇ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਉਸ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਲਫੰਗੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਗਾਹ ਉੱਤੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਝਾੜੂ ਫੇਰਨ, ਸੁੱਕੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣ ਤੇ ਗੰਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਸੌਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਘਰ ਆ ਗਈ ।

ਰਹਿਮਾ ਦੁਬਈ ਦੇ ਤਪਦੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਘਰ ਲਿਖ ਕੇ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਪਰਤ ਆਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਘਰ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦੇ ਦਹੇਜ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਹੱਜ ਲਈ ਜਾਣ, ਭਰਾ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਪਾਉਣ ਆਦਿ ਦੇ ਕੰਮ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ।

ਭਾਗਾਂ ਹੁਣ ਇਕ ਬੱਚੀ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਹ ਕੱਲਮ-ਕੱਲੀ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਮਲ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ । ਉਹ ਨੱਚਦਾ ਤੇ ਔਜ਼ਾਰ ਛਣਕਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਜਿੰਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿੰਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਮਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਫ਼ੀ ਤਕਰਾਰ ਮਗਰੋਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਘੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਮਲ ਜਿੱਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਡੰਗਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਲਿੱਦ ਦੀ ਬੋ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਜਿੰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਦੌੜ ਜਾਵੇਗਾ । ਇੰਨੇ ਦਿਨ ਭਾਗਾਂ ਨਾ ਨਹਾਵੇ, ਨਾ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲੇ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਫ਼ ਕਰੇ ।

ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਆਮਲ ਦੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਝੱਲੀ ਦੀ ਝੱਲੀ ਹੀ ਰਹੀ । ਘਰ ਦੇ ਉਸ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹਕੀਮ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਕੀਮ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਫ਼ਾਸਿਦ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਲਹੂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਚੀਕਦੀ ਹੋਈ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਟਾਊਟ ਪੈਸੇ ਝਾੜਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪਰਚੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਵੜਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਕ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋ ਫ਼ਾਰਮ ਭਰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ । ਤਿੰਨ ਡਾਕਟਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਾਈਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸਾਈਕੋਸਮੈਟਿਕ ਡਿਸਆਰਡਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ । ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰਾਂ, ਆਮਲ ਤੇ ਹਕੀਮ ਕੋਲ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ ।

ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਝਟਕੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਚੀਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵਿਗੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਈਕੋ ਥੈਰੋਪੀ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਬੁਕਿੰਗ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਘਰ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅੱਧੀ ਹੋਈ ਤੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ ਇੰਨਾ ਖ਼ਰਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਅਰਥਾਤ ਪਾਗ਼ਲਖਾਨੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਡਾਕਟਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿਹਨੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਲਾਜ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਹੀ ਕਰਨਗੇ । ਉਹ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਟੱਬਰ ਵਾਲੇ ਰਹਿਮ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੁਣ ਭਾਗਾਂ ਮੈਂਟਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਵਾਰਡਨਾਂ ਤੇ ਨਰਸਾਂ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਕੰਟਸਲਟੈਂਟ ਨੂੰ ਇਕ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹ-ਪੰਜਾਹ ਮਰੀਜ਼ ਦੇਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ 50% ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਸਾਂ-ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ 90% ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੱ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਡਾਕਟਰ ਨਫ਼ਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਮਰਦ ਅਟੈਂਡੈਂ ਫਿੱਟੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੋਂ 1912 ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਉੱਥੋਂ ਕਢਾ ਸਕਦਾ ਸ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਤੰਗੀ ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ।

ਭਾਗਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪਾਗਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਦਾਸ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਮੁਲਾਜ਼ਿਮ ਉਸ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਸਲੂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਕੀ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਸ਼ਾਹਿਦ ਨਦੀਮ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਦ ਵਿਸ਼ਾ ਲਹਿੰਦੇ (ਨਾਲ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੇ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦਾ ਮਾਨਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦ ਦੁਖਾਂਤਮਈ ਸੰਕਟ ਹੈ । ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਹਿਮੇ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਰਹਿਮ ਜਾਅਲੀ ਵੀਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਦੁਬਈ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਦੇਵਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬੈਟਰੀ ਵਾਲਾ ਰੇਡੀਓ, ਨਨਾਣ ਜਾਪਾਨੀ ਸੂਟ, ਸੱਸ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ ਤੇ ਸਹੁਰਾ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਟਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਸਕੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੈਰਾਨ ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹਿਮਾ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੌਂ ਗਏ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਰਹਿਮੇ ਦੇ ਦੁਬਈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਰ ਟੱਬਰ ਖ਼ੁਸ਼ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ.ਵੀ., ਵਲਾਇਤੀ ਕਮੀਜ਼ਾਂ, ਜਾਪਾਨੀ ਸੂਟਾਂ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜਿਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਧੌਣ ਅਕੜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਕਣਗੇ, ਪਰੰਤੂ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਚਾਹ ਭਾਗਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਦੁਬਈਓਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਣੀ । ਉਹ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਡਰੀ ਹੋਈ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਸੀ । ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੁਬਈ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਡਾਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਇਕ ਦਿਨ ਡਾਕ ਆਈ, ਸਮਾਨ ਵੀ । ਭਾਗਾਂ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦੇਵਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਫਿਰੀ, ਪਰ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਸਮਾਨ ਫੋਲਣ ਵਲ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ, ਦੇਵਰ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ, ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਬੋਸਕੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਤੇ ਨਨਾਣ ਨੂੰ ਸੂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸੱਸ ਕੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੁੰਦੇ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੇਵਰ ਰੇਡੀਓ ਨਾਲ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਪਿਓ ਇਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਮੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨਨਾਣ ਅਮਰੀਕਨ ਜਾਰਜਟ ਦਾ ਸੂਟ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰੰਤੂ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਖ਼ਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਧਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਸਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਲਾਲਚਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ । ਜਦੋਂ ਰਹਿਮਾ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਮਾਯੂਸੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਸਨ, ਪਰ ਬਕਸਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਫੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ ਤੇ ਅਰਬ ਸ਼ੇਖ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੌਸਮ ਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਕਿੰਨਾ ਗਰਮ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਕਿੰਨਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆ ਕੇ ਧੋਬੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਸੱਸ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਦਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਸਹੁਰਾ ਛੱਤ ਪੱਕੀ ਕਰਨ, ਦੇਵਰ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਪਤਲੂਣਾਂ ਤੇ ਕੈਮਰਾ ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਨਨਾਣ ਹੋਰ ਸੂਟਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਝੱਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੋਈ ਇਸ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਚੀਕਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਰਾਤ ਉਹ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਲੱਸੀ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਨਨਾਣ ਦਾ ਦੁਬਈ ਵਾਲਾ ਸੂਟ ਪਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵਰ ਦੇ ਰੇਡੀਓ ਨੂੰ ਭੁਆਂ ਕੇ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਮੁੱਲਾਂ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦਾ ਚਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ । ਫਿਰ ਉਹ ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਵਲਾਇਤੀ ਦੰਦ

ਦਾ ਸੈੱਟ ਭੰਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਨਾਣ ਦਾ ਮੇਕਅੱਪ ਦਾ ਸਮਾਨ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵਰ ਦੀ ਐਨਕ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੀਰ ਕੋਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਤਾਵੀਜ਼- ਗੰਡੇ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਦਰਗਾਹ ਉੱਤੇ ਝਾੜੂ ਫੇਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਉਧਰ ਰਹਿਮਾ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਘਰ ਪਰਤਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੱਸ ਕੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ । ਹੁਣ ਭਾਗਾਂ ਇਕ ਧੀ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੇ ਧੀ ਦੇ ਬਾਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਵਿਗੜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਤੇ ਫਿਰ ਹਕੀਮ ਕੋਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਫਿਰ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦੇ (ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੇ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਪਰਦੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਮਈ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਗ਼ਲਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਖ਼ਾਤਰ, ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰਾਂ ਤੇ ਆਮਲਾਂ ਦੀ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕਰੋ । ***(Pbi. Uni. 2018, 19)***

ਜਾਂ

'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ (ਪੜਚੋਲ) ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੇਖਕ ਸ਼ਾਹਿਦ ਨਦੀਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਲਹਿੰਦੇ (ਨਾਲ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੇ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦਾ ਮਾਨਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤਮਈ ਸੰਕਟ ਹੈ । ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਹਿਮੇ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਰਹਿਮਾ ਜ਼ਾਅਲੀ ਵੀਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਦੁਬਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਏਅਰਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਛੱਡਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਦੇਵਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬੈਟਰੀ ਵਾਲਾ ਰੇਡੀਓ, ਨਨਾਣ ਜਪਾਨੀ ਸੂਟ, ਸੱਸ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ ਤੇ ਸਹੁਰਾ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਟਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਸਕੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹਿਮਾ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਬੇਸ਼ਕ ਦੁਬਈ ਜਾਣ 'ਤੇ ਰਹਿਮੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਖ਼ੁਸ਼ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ-ਚਾਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਚਾਹ ਸੀ, ਉਹ ਦੁਬਈਓਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਣੀ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਰਹਿਮੇ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਸਮਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਲਈ ਉਸਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਆਈ, ਪਰ ਸਭ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਮਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਉਸਦੇ ਦੇਵਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਸੁਣਾਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਰਹਿਮਾਂ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਬਈ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਮਾਯੂਸ ਸੀ । ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਬਕਸਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਝੱਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਮੁਲਾਂ, ਪੀਰ ਤੇ ਆਮਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਦੂ-ਟੂਣਿਆਂ ਤੇ ਓਹੜਾ-ਪੋਹੜਾਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਹਕੀਮ ਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੁਆਰਦਾ । ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਆਮਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਉੱਤੇ ਪੈਸੇ ਖ਼ਰਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਅੰਤ ਉਸਨੂੰ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦੇ (ਨਾਲ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੇ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬੇਸ਼ਕ ਤੰਗੀਆਂ ਝੱਲ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਧਰ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਉਸਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਂਕ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਉਜਾੜੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਵਿਆਹੀ ਦਾ ਪਤੀ ਰਹਿਮੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਕਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂ, ਪੀਰ ਤੇ ਆਮਲਾਂ ਦੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਭਰੇ ਇਲਾਜਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਉੱਥੇ ਜ਼ਾਅਲੀ ਵੀਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼ (ਆਸ਼ਾ ਜਾਂ ਮੰਤਵ)—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹੋ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਿੱਛੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਹੇ ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ, ਭਰਾ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਸਭ ਉਸਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਂਕ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਣ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ।

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਜ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਪਤੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਦੁਬਈ ਜਾਂ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਪਤੀ ਦੇ ਸਾਥ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੰਤਰ, ਜਾਦੂ-ਟੂਣਾ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ-ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਕਥਾਨਕ (ਪਲਾਟ ਜਾਂ ਗੋਂਦ)—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਬੇਸ਼ਕ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਬਿਮਾਰ ਭਾਗੋ ਦੇ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਰਾਵੀ-1 ਤੇ ਰਾਵੀ-2 ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਭਾਗਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਫਿਰ ਪਿਛਲ-ਝਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰਹ ਭਾਗਾਂ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਰਹਿਮਾ ਦੁਬਈ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤੁਰ ਰਹੇ ਰਹਿਮੇ ਅੱਗੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਮੰਗਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ । ਦੁਬਈ ਤੋਂ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਲਈ ਮੂੰਹ-ਮੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਣ ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਖ਼ਤ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਤਣਾਓ ਤੇ ਗੁੰਝਲ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਰਹਿਮੇ ਦੇ ਵਾਪਸ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ, ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਕਾਰਨ ਉਸਦਾ ਵਾਪਸ ਨਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣਾ, ਪਰੰਤੂ ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਮੁੜ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਈ ਤੋਰਨਾ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲੇ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਭਾਗਾਂ ਇਕੱਲ ਤੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਓਪਰੀ ਕਸਰ ਹੋ ਗਈ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਲਾਜ ਲਈ ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰ ਤੇ ਆਮਲ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਬੜੇ ਖਿੱਚ ਭਰੇ ਨਾਟਕੀ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫਲਸਰੂਪ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਣਾਓ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਹਕੀਮ ਦਾ ਇਲਾਜ, ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਤੇ ਇਲਾਜ ਇਸ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਨੂੰ ਸਿਖ਼ਰ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰਦੇ ਹਨ । ਅੰਤ ਘਰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਨਾ ਚੁੱਕਣ ਕਾਰਨ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਭੇਜਣ ਨਾਲ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਿਖ਼ਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਰੋਚਕ, ਸੁਆਦਲੇ ਤੇ ਖਿੱਚ ਭਰੇ ਨਾਟਕੀ ਮੌਕਿਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰਾਵਾਂ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸਿਖ਼ਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਮ ਕੁਦਰਤੀ, ਜਿਉਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਪਾਤਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਭਾਗਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸੁਹਾਗ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਦੁਬਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਿਚਾਰੀ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਡਰ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇਲਾਜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਉਹ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਰਹਿਮਾ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਬਈ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਧੋਬੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਘਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਲਾਲਚ ਤੇ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਵੱਸ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਈ ਵਲ ਹੀ ਧਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ, ਦੇਵਰ ਤੇ ਨਨਾਣ ਸਭ ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰ, ਆਮਲ ਆਦਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਹਕੀਮ ਦਾ ਇਲਾਜ ਦਾ ਆਪਣਾ ਢੰਗ ਹੈ । ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਤੇ ਵਰਤਾਓ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਯਥਾਰਥਕ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੈ । ਰਾਵੀ-1 ਅਤੇ ਰਾਵੀ-2 ਸੂਤਰਧਾਰਾਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾ ਉੱਘੜਵੇਂ ਤੇ ਨਿੱਖੜਵੇਂ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਬੜੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੂਝ ਨਾਲ ਯਥਾਰਥਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਰਾਵੀ-1 ਅਤੇ ਰਾਵੀ-2 ਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ, ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ, ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਤੇ ਰੰਗ-ਸੰਕੇਤ ਆਦਿ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਰਾਵੀ-1 ਤੇ ਰਾਵੀ-2 ਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—

ਰਾਵੀ-1 : ਮਿਹਰਬਾਨੋ, ਕਦਰਦਾਨੋ ।
ਰਾਵੀ-2 : ਦਿਲ ਵਾਲਿਓ ਤੇ ਸੂਝਵਾਨੋ ।
ਰਾਵੀ-1 : ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਏ ਭਾਗਾਂ ਝੱਲੀ ਦੀ ।
ਰਾਵੀ-2 : ਜਿਹੜੀ ਧੀ ਸੀ ਨੂਰ ਮੁਸੱਲੀ ਦੀ ।
ਰਾਵੀ-1 : ਇੱਕੋ ਇਕ ਧੀ ਸੀ ਨੂਰੇ ਦੀ ।
ਰਾਵੀ-2 : ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਸੀ ਹੁਸਨ ਓਹਦੇ ਦੀ ।

(ਅ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—

ਰਹਿਮਾ : ਮੈਂ ਆਵਾਂ ?
ਸਾਰੇ : ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਾ ਬੀਬਾ, ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਾ ।
ਸੱਸ : ਹਾਲੇ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦਾ ਦਹੇਜ ਬਣਨਾ ।
ਸਹੁਰਾ : ਹਾਲੇ ਤੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਹੱਜ ਕਰਨਾ ।

ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਉੱਠੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਨਾਂ, ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਮੁਲਾਂ, ਪੀਰ, ਆਮਲ ਤੇ ਹਕੀਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ, ਮੁਲਾਂ ਦਾ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਵਾਕ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਆਜ਼ ਦੇਣੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਚਿਤਰਨ ਬੜਾ ਯਥਾਰਥਕ, ਸਜੀਵ ਤੇ ਰੋਚਕ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੜੇ ਕਾਵਿ-ਮਈ ਤੇ ਰੋਚਕ ਹਨ । ਕਈ ਥਾਈਂ ਰਾਵੀ-1 ਤੇ ਰਾਵੀ-2 ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੈ ਹੀ ਕਾਵਿ-ਬੱਧ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ, ਭਾਵਪੂਰਨ, ਚੁਸਤ ਤੇ ਤਿੱਖੇ

ਹਨ । ਇਹ ਜਿੱਥੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਵਿਚ ਰੌਚਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਘਾੜਦੇ ਤੇ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਕਾਵਿ-ਮਈ, ਰੌਚਕ, ਸੁਆਦਲੀ, ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੈ । ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ । ਭਾਸ਼ਾ ਬੜੀ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਤੇ ਰਸ-ਭਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਉਰਦੂ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਹੈ । ਮੁਲਾਂ ਕੁੱਝ ਵਾਕ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਰਲੇਖ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਫ਼ਬਵਾਂ ਹੈ । ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਝੱਟ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਸਾਥ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿ ਗਈ ਮੁਟਿਆਰ ਹੈ । ਪਤੀ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਘਰ ਦੀ ਇਕੱਲ ਤੇ ਡਰ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਗੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸੱਸ, ਸਹੁਰੇ, ਦੇਵਰ ਤੇ ਨਨਾਣ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰ ਤੇ ਆਮਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਓਪਰੀ ਕਸਰ ਸਮਝ ਕੇ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਫਿਰ ਉਹ ਹਕੀਮ ਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਉੱਤੇ ਪੈਸੇ ਖ਼ਰਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਝੱਲਪੁਣੇ ਦੇ ਰੋਗ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਉਸਦੀ ਰੋਗ-ਮੁਕਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਕੂਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ—ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਟਨਾ, ਸਥਿਤੀ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਭਖਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਸਾਰੂ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਕਥਾਨਕ ਯਥਾਰਥਕ, ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਤਣਾਓ ਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇਸ ਵਿਚ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਸੁਝਾਊ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਜਿਊਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਹੈ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਆਦਲੇ, ਰਸ-ਭਰੇ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਮਈ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਖਿੱਚ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਫਲ ਰਚਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ—ਭਾਗਾਂ 'ਝੱਲੀ ਕਿਧਰ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਨੂਰਾਂ ਮੁਸੱਲੀ ਦੀ ਧੀ ਸੀ । ਉਹ ਬੜੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਸੀ ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਮੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਵੀਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਦੁਬਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਹਿਮੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਖਾਣ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਫਿਰ ਉਹ ਇਕ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਇਕੱਲੇਪਨ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਉਹ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਿਆਰ ਦੀ ਭੁੱਖੀ—ਸੁਹਾਗ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦੁਬਈ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ, ਨਨਾਣ ਤੇ ਦੇਵਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਦਿਸਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ । ਉਸ ਦਾ ਦੇਵਰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਈਰਖਾ—ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਤੇ ਨਿਰੇ ਆਪਣੇ ਲਾਲਚ ਤੇ ਮਤਲਬ ਉੱਤੇ ਹੀ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਈਰਖਾ ਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਨਾਣ ਦਾ ਦੁਬਈ ਵਾਲਾ ਸੂਟ ਪਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵਰ ਦਾ ਰੇਡੀਓ ਭੁਆਂ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀ

ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਲੁਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਵਲਾਇਤੀ ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਸੈੱਟ ਭੰਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਨਨਾਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੇਕਅੱਪ ਦਾ ਸਮਾਨ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵਰ ਦੀ ਐਨਕ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੋਰੋਗੀ–ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ, ਇਕੱਲੇਪਨ ਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨੋਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੀ, ਹਮਲਾਵਰ ਤੇ ਹਿੰਸਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰ, ਆਮਲ ਤੇ ਹਕੀਮ ਦੇ ਜਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪਾਤਰ–ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ, ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਰਹਿਤ ਰਵੱਈਏ, ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰ, ਆਮਲ ਤੇ ਹਕੀਮ ਦੇ ਸਖ਼ਤੀ ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਭਰੇ ਇਲਾਜ ਤੇ ਅੰਤ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ ਉਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪਾਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਸ਼ਾਹਿਦ ਨਦੀਮ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ 23 ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਰਾਵੀ-1, ਰਾਵੀ-2, ਰਾਵੀ/ਕੋਰਸ (ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਲਾਕਾਰ) ਭਾਗਾਂ, ਰਹਿਮਾ, ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ, ਨਨਾਣ, ਦੇਵਰ, ਜ਼ਨਾਨੀ, ਮੁਲਾਂ, ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਦੋ ਚਮਚੇ, ਪੀਰ, ਪੀਰ ਦੇ ਦੋ ਸਾਥੀ, ਮੁਰੀਦ, ਆਮਲ, ਆਮਲ ਦੇ ਦੋ ਮਦਦਗਾਰ, ਹਕੀਮ ਤੇ ਤਿੰਨ ਡਾਕਟਰ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ ।

ਉੱਤਰ–ਭਾਗਾਂ ਨੂਰ ਮੁਸੱਲੀ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇਕ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਧੀ ਸੀ । ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਕਰੀਮ ਧੋਬੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਹਿਮੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ, ਜੋ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਜ਼ਾਅਲੀ ਵੀਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਦੁਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਨੂੰਹ ਬਣ ਕੇ ਘਰ ਆਉਣ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਨੂੰਹ ਬਣ ਕੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਹਿਮੇ ਨੂੰ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ । ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਨੂੰਹ ਬਰਕਤ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਰਹਿਮੇ ਨੂੰ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ, ਪਿਓ, ਭਰਾ ਤੇ ਭੈਣ ਨੇ ਕੀ ਮੰਗਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ–ਰਹਿਮੇ ਨੂੰ ਦੁਬਈ ਜਾਣ ਲਈ ਏਅਰਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਛੱਡਣ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਰਹਿਮੇ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੈਟਰੀ ਵਾਲਾ ਰੇਡੀਓ, ਭੈਣ ਨੇ ਜਪਾਨੀ ਸੂਟ, ਮਾਂ ਨੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ ਅਤੇ ਪਿਓ ਨੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਟਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਸਕੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ-ਘਰ ਆ ਕੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ-ਘਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਹਿਮੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ । ਉਹ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਸੀ । ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਡਰੀ-ਡਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਰਹਿਮੇ ਨੇ ਦੁਬਈ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ, ਮਾਂ, ਭਰਾ ਤੇ ਭੈਣ ਲਈ ਕੀ ਕੁੱਝ ਭੇਜਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਰਹਿਮੇ ਨੇ ਦੁਬਈ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਲਈ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ, ਬਾਪ ਲਈ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਟਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਸਕੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼, ਭਰਾ ਲਈ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਭੈਣ ਲਈ ਇਕ ਸੂਟ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਰਹਿਮੇ ਨੇ ਭਾਗਾਂ ਲਈ ਦੁਬਈ ਤੋਂ ਕੀ ਭੇਜਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਰਹਿਮੇ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਭਾਗਾਂ ਲਈ ਖ਼ਤ ਭੇਜਿਆ ਸੀ । ਸਾਰਾ ਟੱ ਸਮਾਨ ਫੋਲਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਪਿਆ । ਉਹ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦੇਵਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਘੁੰਮਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਖ਼ਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਸੁਣਾਇਆ । ਉਸਦੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਜਦੋਂ ਰਹਿਮਾ ਦੁਬਈ ਤੋਂ ਘਰ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੀ ? ਤੇ ਕਿਉਂ ?

ਉੱਤਰ—ਰਹਿਮਾ ਜਦੋਂ ਦੁਬਈ ਤੋਂ ਘਰ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁੱਕ ਕੇ ਕਾਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਉਦਾ ਤੇ ਮਾਯੂਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਖ਼ਾਲੀ-ਖ਼ਾਲੀ ਸਨ । ਇਸਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਅਰਬ ਸ਼ੇਖ਼ ਦਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸੀ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹਵਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਹਿਮਾ ਵਾਪਸ ਦੁਬਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾ ਹੋਈ ?

ਉੱਤਰ—ਰਹਿਮੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵਾਪਸ ਦੁਬਈ ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਲ ਪੈ ਗਿਆ । ਸੱਸ ਕਹਿ ਰ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਦਹੇਜ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ । ਸਹੁਰਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਛੱਤ ਪੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਸੂਟ ਤੇ ਜ਼ੇਵਰ ਦੀ, ਭਰਾ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਪਤਲੂਣਾਂ ਤੇ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਭਾਗਾਂ ਕਿਉਂ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ?

ਜਾਂ

ਭਾਗਾਂ ਝੱਲੀ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਈ ? ***(Pbi. Uni. 20***

ਜਾਂ

ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਇੰਨੇ ਮਾੜੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ ? ***(Pbi. Uni. 20***

ਉੱਤਰ—ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਪਤੀ ਦਾ ਸਾਥ ਤੇ ਨਾ ਪਿਆਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿਣ ਕਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਮਾਰ ਸੀ । ਘਰ ਦੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਤੇ ਝੱਲੀ ਹੋ ਗਈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਕੀ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਾਂ ਨੂੰ, ਫਿਰ ਪੀਰ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਮਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਕੀਮ ਕੋਲ ਤੇ ਫਿਰ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ । ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਦੇ ਖ਼ਰਚਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾ ਚੁੱਕੀ । ਫਲਸਰੂਪ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਉ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਭਾਗਾਂ ਝੱਲਪੁਣੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਭਾਗਾਂ ਝੱਲਪੁਣੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਤ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਲੱਸੀ ਵਿਚ ਸੁ ਪਾ ਦਿੱਤੀ । ਫਿਰ ਦੇਵਰ ਦਾ ਰੇਡੀਓ ਭੁਆਂ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਕਿਤੇ ਲੁਕਾ ਛੱਡੀਆਂ ਸ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਵਲਾਇਤੀ ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਸੈੱਟ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਨਨਾਣ ਦਾ ਮੇਕ-ਅੱਪ ਦਾ ਸਮਾਨ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉ ਦਹੇਜ ਦੀ ਵੈਰੀ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਦੇਵਰ ਦੀ ਕਾਲੀ ਐਨਕ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਦਿ ਉਹ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਮੁੱਲਾਂ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਮੁੱਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸਦੇ ਉੱਤੇ ਫੂਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸਦਾ ਮੁਆਇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਝੱਲੀ ਉਸਦੇ ਨਹੁੰਦਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਯਾਸੀਨ ਦੀ ਤਲਾਵਤ ਕਰਨ ਤੇ ਹਰ ਜੁੰਮੇ ਰਾਤ ਨਿਆਜ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਪੀਰ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਪੀਰ ਇਕ ਤਾਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਗੰਢਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਦੇਖਦਾ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਫੂਕ ਮਾਰਨ ਲਈ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਥੁੱਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਕ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਉੱਤੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਝਾੜੂ ਦੇਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਉਹ ਪੀਰ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਫ਼ਿਕਰੇ ਸੁਣਦੀ ਹੈ । ਸੁੱਕੇ ਟੁਕੜੇ ਖਾਂਦੀ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਸੌਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਆਮਲ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਆਮਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿੰਨ ਵੜਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਜਿੰਨ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿੰਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ । ਆਮਲ ਨੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਡੰਗਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਜਿੰਨ ਲਿੱਦ ਦੀ ਬੋ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ । ਇੰਞ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਡੰਗਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਨਾ ਨਹਾਉਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਨਾ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਨਾ ਥਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. ਹਕੀਮ ਨੇ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ–ਹਕੀਮ ਨੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਫ਼ਾਸਿਦ ਖ਼ੂਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ । ਉਸਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਸਦਾ ਖ਼ੂਨ ਕੱਢਿਆ । ਉਹ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਹੋਈ ਚੀਕਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ–ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਫ਼ਾਰਮ ਭਰ ਕੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੀਰੀਅਸ ਦੱਸਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਜ਼ਿਹਨੀ ਦੱਸਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਝਟਕੇ (Shocks) ਲਾਏ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਿਆ । ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਖ਼ਰਚ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਉਸਦੀ ਸਾਈਕੋਥੇਰਾਪੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਾ ਸਕਦੇ । ਅੰਤ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਅਰਥਾਤ ਪਾਗਲਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ । ਇੱਥੇ ਵੀ ਇਲਾਜ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉੱਥੇ ਚੌਦਾਂ ਸੌ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਮਨੋ-ਚਕਿੱਤਸਕ ਸਨ । ਇਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਉਹ, ਪਾਗਲਾਂ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19. ਰਹਿਮਾ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਕੀ ਲਗਦਾ ਸੀ ? ***(Pbi. Uni. 2018)***

ਉੱਤਰ–ਪਤੀ ।

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3 ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪੜ੍ਹੋ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20. 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3 ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪੜ੍ਹੋ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21. 'ਝੱਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3 ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪੜ੍ਹੋ ।)

8. ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖੋ ।

ਜਾਂ

'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਖੇ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸਬਜ਼ੀ ਚੀਰ ਰ ਹੈ । ਬਾਹਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢੱਠੀ ਜਿਹੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਉੱਤਰੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਨਾਲ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਤੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਸੋਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੋਰੇ ਮੁੰ ਉਸ ਦੀ ਪੱਗ ਵਲ ਦੇਖ ਕੇ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ '~~ਬਾਸਟਰਡ~~, ਸ਼ਟ ਅੱਪ' ਕਿਹ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਟੁੱਟ ਪਏ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੱਗ ਲਾਹ ਕੇ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ । ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦੋ ਲਾਈਆਂ ਵੀ ਪਰ ਤਿੰਨ ਜਣਿ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ । ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇ ਜਿਹਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਡਾਂਗ ਫੇਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪੱਗ ਤੋਂ ਅੱਕਿ ਹੋਇਆ ਹੈ ; ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਦੋਂ ਦੇ ਵਾਲ਼ ਕਟਾ ਦੇਣੇ ਸਨ । ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਉ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਉਹ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਪੱ ਨਾਲ ਮਾਣ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ । ਕਿਰਪਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਭਾਵੇਂ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਾਨ ਹੈ । ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਾਨ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਰਹੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਛੋਕਰ-ਵਾਧਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਗੁਰਦੀਪ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਲੀਨ ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਰਪਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਮਾਸਟਰ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਉੱਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੀਪ ਇਧਰ-ਓਧਰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਨੰਬਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਉ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਸੰਭਲ ਕੇ ਘਰ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਪੁਲਿ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰੇ । ਗੁਰਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੀ ।

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਡੈਡੀ ਤਾਂ ਪੱਗ ਲਾਹ ਦੇਣ ਤੇ ਕੇ ਕਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਐ ਮੁਸ਼ਟੰਡਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਗੁਰਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾਲ ਧਰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸ ਸੁਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪੱਗ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹੇ । ਪਰੰਤੂ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਹੈ ਕਿ ਸੁਆਲ ਧਰਮ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਈਨ-ਈਮਾਨ ਹੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਜ਼ਨ ਬਲਵੰਤ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਲੀਨ ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ । ਬਲਵੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ । ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਹੈ । ਗੁਰਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਲਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿ ਬੰਦਾ ਜਿੱਥੇ ਰਹੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਪੱਗਾਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਬੰਦੇ ਦਾ ਧਰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ । ਜੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਧਰਮ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਹੀ ਕੀ ਗਿਆ ? ਬਲਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਠੀਕ ਹੈ ਸਮੇਂ ਦਾ ਰੰਗ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ । ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਹਿ ਕੇ ਉੱਠ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਬੁਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਚੁੱਕ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਰੱਖੀ-ਰੱਖੀ ਕਾਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੀਏ । ਖ਼ਬਰੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਮੁੜਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ । ਬਲਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਲਕ ਭਾਵੇਂ ਬਿਗਾਨਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੋਰੇ ਪੱਗ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਟਸਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰਨਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲ ਟਸਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬੰਦਾ ਰਹੇ, ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਰਹੇ । ਪੱਗ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹੇ । ਜੇਕਰ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਛੋਕਰੇ ਕਰੈਕ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਪੱਗ ਨਹੀਂ ਲਾਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਗ ਉਸ ਦੇ ਡੈਡੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਆਮ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੱਗ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਬਲਵੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਗ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰਦੀਪ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੱਸੇ ਕਿ ਟਾਈ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ। ਪੱਗ ਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ, ਪਰ ਗਲ਼ ਵਿਚ ਪਾਈ ਲੀਰ ਜਿਹੀ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ ? ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਟਾਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਪੱਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀ । ਬਲਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਰੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਵੇਗਾ । ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਜਲਸਿਆਂ ਤੇ ਜਲੂਸਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਨਿੱਤ ਇਹੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਨਸਲਵਾਦ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਮਾੜੀ ਹੈ । ਗੁਰਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਨਿੰਦ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਿੰਦ ਸਕਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਨਾ ਹੀ ਹੱਕ ਹੈ । ਬਲਵੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ਉਹ ਐਵੇਂ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਉੱਡਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਕ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਲਾ । ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਗ਼ਰੀਬ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਹਨ । ਬਲਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ 'ਹਾਂ' ਵਿਚ 'ਹਾਂ' ਮਿਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਬਾਹਲੇ ਔਖੇ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਪੋਰਟ ਕਰ ਦੇਣਗੇ । ਗੁਰਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪੂਛ ਹਿਲਾ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਇੰਡੀਆ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਉਹ ਇੱਥੇ ਮੰਗਤੇ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਲਹੂ-ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀਆਂ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ।

ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਚਾਹ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਝਗੜੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ? ਚੰਗਾ ਕਲੇਸ਼ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪੱਗ ਪਿੱਛੇ ! ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਗ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਈ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਪਾਲਿਟਿਕਸ ਵਿਚ ਸਿੰਙ ਫਸਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਪੱਗ ਦੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ । ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਗ ਨਹੀਂ ਲਾਹੁਣੀ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਲਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਗੁਰਦੀਪ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਗ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨਗੇ ? ਜੇਕਰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਹਰਾ ਸ੍ਵੈਮਾਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਯਕੀਨਨ ਦੂਜੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਰਵੱਈਆ ਬਦਲ ਲੈਣਗੇ ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਤਣਾਓ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਲਵੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੱਸ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗੋਰੇ ਬੌਸ ਅੱਗੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ । ਗੁਰਦੀਪ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਕਸੂਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟੀਆ ਸਮਝਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਘਟੀਆ ਹੀ ਸਮਝਣਗੇ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਜਗਦੇਵ ਉੱਥੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਰਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ।

ਉਧਰੋਂ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਗਦੇਵ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਿਆਂ ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਵੇ, ਕਿਤੇ ਅੱਕ ਕੇ ਪੱਗ ਹੀ ਨਾ ਲਾਹ ਦੇਵੇ । ਬਲਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਪੱਗ ਨਹੀਂ ਲਾਹੁੰਦਾ । ਗੁਰਦੀਪ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ । ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਬੈਠੇ । ਬਲਵੰਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੱਟ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੈ ।

ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾਂ ਫਿਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਗਦੇਵ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਬਲਵੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਬਲਵੰਤ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣ ਵੜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਕਿਰਮਚੀ ਰੰਗ ਦੀ ਪੱਗ ਪੋਚ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕਰੀਮ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਦਲੀਪ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਚੱਲਿਆ ਹੈ । ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਵੇ, ਪਰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ । ਪੰਜ-ਸੱਤ ਬਲਾਕ ਦਾ ਤਾਂ ਰਸਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਖੰਗੂਰਾ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਡੀਕਿਆਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੀਪ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਹੈਰਾਨ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਕੀ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ । ***(Pbi. Uni. 2010, 17)***

ਉੱਤਰ—'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਅਜਮੇਰ ਰੋਡੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਹੰਢਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰਿਆ ਸਲੂਕ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਗ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਪੱਗ ਕਾਰਨ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮਖ਼ੌਲਾਂ ਤੇ ਟਿਕਚਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੱਲੜਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਸੰਕਟ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਘਰ ਆ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਸੋਫੇ ਉੱਤੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਿਗਾਨੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪੱਗ ਤੋਂ ਅੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਉਸਨੂੰ ਵਾਲ ਕਟਾਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੋਸਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਗ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਪਰੰਤੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨ ਹੈ । ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਾਨ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਰਹੇ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਦੀਪ ਭਾਵੇਂ ਕਲੀਨ ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲ ਧਰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਪੱਗ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਨ੍ਹਣ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਜ਼ਨ ਬਲਵੰਤ ਵੀ ਕਲੀਨ ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਪੱਗਾਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ, ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ । ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੋਰੇ ਪੱਗ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਟਸਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਦੀਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲ ਟਸਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬੰਦਾ ਰਹੇ ਉੱਥੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਰਹੇ । ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਪੱਗ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਨ੍ਹਣ । ਨਾਲ ਹੀ ਜਦੋਂ ਬਲਵੰਤ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਗ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਲਟਾ ਸਵਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟਾਈ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਟਾਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਪੱਗ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ । ਬਲਵੰਤ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੜ ਵੱਟ ਕੇ ਵਿਤਕਰੇ ਕੱਟਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੱਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਗਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਗੇ ? ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਹਰਾ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸ੍ਵੈਮਾਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਖਦਾ ਹੈ, ਤ

ਯਕੀਨਨ ਦੂਜੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਰਵੱਈਆ ਬਦਲ ਲੈਣਗੇ । ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਤਣਾਓ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉੱਥੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਕਿਰਮਚੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕਰੀਮ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਾ ਕੇ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਫੜ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਪੈਦਲ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਬਲਾਕ ਪਰੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਾਟਕ ਜਿੱਥੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੇ ਨਸਲਵਾਦ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਚਿੰਤਾ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਬਹਿਸ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਵੀ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਨਸਲਵਾਦ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਯੋਗ ਥਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾ (ਪੜਚੋਲ) ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਅਜਮੇਰ ਰੋਡੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੈਨੇਡਾ ਆਦਿ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖੀ-ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਕਾਰਨ ਨਸਲਵਾਦੀ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਮਖ਼ੌਲਾਂ ਤੇ ਟਿਕਚਰਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੁਲੜਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹੈ । ਉਹ ਘਰ ਆ ਕੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅੱਕ ਕੇ ਉਸਨੇ ਵਾਲ ਕਟਾ ਕੇ ਪੱਗ ਲਾਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ । ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਕਲੀਨ-ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ । ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ ਤਿਆਗਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਬਲਵੰਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜੈਸਾ ਦੇਸ ਹੋਵੇ, ਵੈਸਾ ਭੇਸ' ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਡਾਂਗ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਬਲਾਕ ਪਰੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀ ਪੱਗ ਦੀ ਰਾਖੀ ਡਾਂਗ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਜਿੱਥੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਚਿੰਤਾ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਬਹਿਸ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸਦਾ ਹਲ ਵੀ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਉਸਾਰੂ ਹੈ ਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਉਦੇਸ਼–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹੋ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੱਗ ਸੰਬੰਧੀ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਵਾਦੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅੱਗੇ ਸਾਨੂੰ ਝੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸਦਾ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜਿਊਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੱਗ ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਊਣ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੱਗ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ, ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸਣ ਕਿ ਟਾਈ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪੱਗ ਤਾਂ ਸਿਰ ਨੂੰ ਢੱਕ ਕੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਤੇ ਸੱਟ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਥਾਨਕ (ਪਲਾਟ ਜਾਂ ਗੋਂਦ)–ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸਬਜ਼ੀ ਚੀਰ ਰਹੀ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ

ਦੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਪੱਗ ਢੱਠੀ ਜਿਹੀ ਹੈ ਤੇ ਚਿਹਰਾ ਉੱਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਤੋਂ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਏ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਸਲੂਕ ਤੇ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਉੱਠਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੀਪ, ਬਲਵੰਤ ਅਤੇ ਜਗਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਇ ਵਿਚ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੇ ਨਾਟਕੀ ਮੋੜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਦੀਪ ਦੇ ਗੁੱਸੇ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗੱਲਬਾਤ, ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ 'ਜੈਸਾ ਦੇਸ਼ ਵੈਸਾ ਭੇਸ' ਧਾਰਨ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾ ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਤਣਾਓ, ਖਿੱਚ ਤੇ ਟੱਕਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਖ਼ੂਬ ਰਸ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਪੈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਨਾਲ ਦੁਚਿੱਤੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅ ਉਸਦੇ ਪੋਚਵੀਂ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਫੜ ਕੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਬਲਾਕ ਪਰੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਤਕ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਣ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਇਕਾਂਗੀ ਸਿਖ਼ਰ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਅਚੰਭੇ ਭਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਘਟਨਾਵਾਂ ਯਥਾਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹਨ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹਨ । ਇ ਯਥਾਰਥਕ, ਜਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਛੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਪਿਛੋਕੜ ਵ ਹਨ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਕੇਸਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਹਨ । ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਅਸੂਲਾਂ ਪੱਕੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਪਾਤਰ ਗੁਰਦੀਪ, ਬਲਵੰਤ ਤੇ ਜਗਦੇਵ ਕਲੀਨ-ਸ਼ੇਵਨ ਹਨ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਕਲੀਨ ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਠੋਸਣ ਦੇ ਵਿ ਹੈ । ਉਹ ਅਣਖ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਬਾਪ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸੇ ਰਾਹ ਤੁਰਦਾ ਹੈ । ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹਨ । ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਉੱਘੜਵੇਂ ਨਿਖੜਵੇਂ ਹਨ ।

ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ—

ਗੁਰਦੀਪ : ਪੱਗ ਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਊ । ਆਹ ਥੋੜੇ ਗਲ 'ਚ ਲੱਗੀ ਟਾਈ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ?

ਬਲਵੰਤ : ਟਾਈ ਦਾ ?

ਗੁਰਦੀਪ : ਜੇ ਇਹ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਜਿਹੀ ਲੀਰ ਤੁਹਾਡੇ ਡਰੈਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਸਕਦੀ ਐ, ਤਾਂ ਪੱਗ ਨੀ ਬਣ ਸਕਦੀ

(ਅ) ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ—

''ਐਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਕਿਰਮਚੀ ਰੰਗ ਦੀ ਪੱਗ ਪੋਚ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਦਾਹੜੀ ਕਰੀਮ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਹੱਥ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।''

ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿਚਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸ਼ ਵਿਚ ਗੋਰੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੱਗਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮਖ਼ੌਲੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ੇ ਕੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵੀ ਭੰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਇਕੱਲੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਕਈ ਨੇ ਵਾਲ਼ ਕਟਾ ਕੇ ਪੱਗਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਕਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਹ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਖੰਡ-ਪਾਠਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪ ਦਾ ਵਿਚਲਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਝਲਕਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਾਲਾਪ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਚੁਸਤ, ਤਿੱਖੇ, ਰੋਚਕ, ਤੇ ਸੁਆਦਲੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਰਕ ਤੇ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ । ਇਹ ਜਿੱਥੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਘਾੜ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਤਰਕਮਈ ਤੇ ਚੁਸਤ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ । ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਪਰ ਮਲਵਈ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ । ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚੋਂ ਮਲਵਈ ਝਲਕਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ, ਰੌਚਕ ਤੇ ਸੁਆਦਲੀ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਅਖਾਣਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਹੈ ।

ਸਿਰਲੇਖ—ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ।

ਰੰਗ-ਮੰਚ—ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਟਨਾ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਣਖੀਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਕਥਾਨਕ ਯਥਾਰਥਕ, ਕੁਦਰਤੀ, ਉਤਰਾਵਾਂ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ, ਨਾਟਕੀ-ਮੋੜਾਂ, ਟੱਕਰਾਂ, ਦੁਚਿੱਤੀ ਤੇ ਸਿਖ਼ਰ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਕੁਦਰਤੀ, ਯਥਾਰਥਕ ਤੇ ਜਿਊਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰੌਚਕ, ਸੁਆਦਲੇ, ਤਰਕਮਈ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਖਿੱਚ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਕਲਾ-ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਕਾਂਗੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤਰਨ ਕਰੋ—

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੀਪ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ।

ਉੱਤਰ— ***(Pbi. Uni. 2010, 19)***

(ੳ) ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 47 ਸਾਲ ਹੈ । ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਗੁਰਦੀਪ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦਾ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਬਲਵੰਤ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕਾ—ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਈ ਵਾਰੀ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਸੰਬੰਧੀ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਲ ਕਟਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਪੱਗ ਲਾਹ ਦੇਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਅੰਤ ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੁੱਲੜਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾਂਗ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਲਦੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ—ਜਦੋਂ ਗੋਰੇ ਮੁੰਡੇ ਉਸ ਦੀ ਪੱਗ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ 'ਹਾ-ਹਾ, ਹੀ-ਹੀ' ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਜਲਦੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗੜ ਗਈ ।

ਅਣਖੀਲਾ—ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਣਖੀਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਵਾਦੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾਂਗ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਹੈ-ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਇਕ ਸ੍ਹੈ-ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਸੰਬੰਧੀ ਮਖ਼ੌਲ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਵੀ ਤਟਫਟ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾਂਗ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(ਅ) ਗੁਰਦੀਪ

ਗੁਰਦੀਪ 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਵਾਲ ਕਟਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ—ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਵੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੁੱਝ ਸੱਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਫੋਨ ਉੱਤੇ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ–ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੱਗ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਪੱਗ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹੇ । ਉਹ ਬਲਵੰਤ ਦੁਆਰਾ ਪੱਗ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੱਗ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਟਾਈ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਵਲ ਲੀਰ ਜਿਹੀ ਹੈ ।

ਸ੍ਵੈਮਾਨ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ–ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਹੱਕ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਜੇ ਇੱਥੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪੂਛਾਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਐ, ਤਾਂ ਇਦੂ ਇੰਡੀਆ ਚੰਗੇ ਆਂ । ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਮੰਗਤੇ ਬਣ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ।'' ਉਹ ਸ੍ਵੈਮਾਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(ੲ) ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਪੱਗ ਦਾੜ੍ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਪੱਕਾ ਸਿੱਖ–ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੱਕਾ ਸਿੱਖ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ''ਪੱਗ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ, ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ, ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਨ ਹੈ–ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਐਥੇ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਾਂਗੇ ।'' ਉਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਬਰਾ ਕੇ ਕੇਸ ਨਾ ਕਟਾਵੇ ।

ਨਸਲਵਾਦ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ–ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਨਸਲਵਾਦੀ ਹੁੱਲੜਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਛੱਡਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ।

(ਸ) ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ

ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 43 ਸਾਲ ਹੈ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ।

ਇਕ ਘਰੇਲੂ ਇਸਤਰੀ–ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਇਕ ਘਰੇਲੂ ਇਸਤਰੀ ਹੈ । ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸਬਜ਼ੀ ਚੀਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੀ–ਉਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਸਲਵਾਦ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਇਆ ਵਾਲ ਕਟਾਉਣ ਤੇ ਪੱਗ ਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ ।

ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ–ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਸਲੂਕ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ । ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਵੀ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਪਾਤਰ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਅਜਮੇਰ ਰੋਡੇ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਛੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੀਪ, ਬਲਵੰਤ ਅਤੇ ਜਗਦੇਵ 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਹਨ । ਗੁਰਦੀਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ । ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ । ਬਲਵੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ । ਜਗਦੇਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਕਿਫ਼ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਉੱਪਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਘਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਬੈਠੀ ਸਬਜ਼ੀ ਚੀਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੇਜ਼ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਟ੍ਰਾਜਿਸਟਰ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਇਕ ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਸੋਫ਼ਾ ਸੈੱਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਫੁੱਲਦਾਰ ਕੱਪੜੇ ਵਿਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਕੁਰਸੀ ਹੈ । ਇਕ ਕੋਨੇ ਉੱਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਰਡ ਪਏ ਹਨ । ਸਾਹਮਣੀ ਦੀਵਾਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਦੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢੱਠੀ ਜਿਹੀ ਪੱਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਦੋ ਬਲਾਕ ਪਰੇ ਤਿੰਨ ਗੋਰੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ 'ਹਾ-ਹਾ, ਹੀ-ਹੀ' ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਵੀ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ । ਉਸਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਯੂ ਬਾਰਸਟਰਡ, ਸ਼ੱਟ ਅੱਪ' ਕਿਹਾ । ਬੱਸ ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਪੱਗ ਲਾਹ ਕੇ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਧੌਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ । ਇਕ ਨੇ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰੇ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਇਕ ਦੋ ਲਾਈਆਂ, ਪਰ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗੋਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੱਗ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਪੱਗ ਦੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਹ ਗੋਰਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਕੇਸ ਕਟਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਬਲਵੰਤ ਦੇ ਪੱਗ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਬਲਵੰਤ ਆਪ ਕਲੀਨ-ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ । ਉਹ 'ਜੈਸਾ ਦੇਸ਼ ਵੈਸਾ ਭੇਸ' ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਗਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੱਗ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪ ਬੇਸ਼ਕ ਕਲੀਨ ਸ਼ੇਵਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਪੱਗ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ । ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਪੱਗ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਟਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਦਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਗੋਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੱਥ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਫੜ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਇਕਾਂਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੋਚ ਕੇ ਕਿਰਮਚੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਹ ਹੱਥ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਫੜ ਕੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਬਲਾਕ ਪਰ੍ਹਾਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰੇਗਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਪੱਗ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਡਾਂਗ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰੇਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਕਿਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ ? ***(Pbi. Uni. 2018)***

ਉੱਤਰ–ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੱਗ ਉਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਸਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ? ***(Pbi. Uni. 2018)***

ਉੱਤਰ–ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਗ ਉਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਜੈਸਾ ਦੇਸ਼ ਵੈਸਾ ਭੇਸ' ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਰਹੇ ਉੱਥੋਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਉਦੇਸ਼'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪੜ੍ਹੋ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਕੀ 'ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ' ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ **ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3** ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚੋਂ **'ਸਿਰਲੇਖ'** ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਪੜ੍ਹੋ ।)

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ—ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਇਕ ਪੈਰੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਇਕ ਕਠਿਨ ਕੰਮ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇਸ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ :—

1. ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਪੈਰੇ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਵਾਕ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।
2. ਹਰ ਵਾਕ ਦਾ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।
3. ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਨੁਵਾਦ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਬੋਲੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ, ਵਾਕ-ਅੰਸ਼ ਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵਾਕ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ, ਵਾਕ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਿਰਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਨੁਵਾਦ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
4. ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਵਾਕ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।
5. ਤੁਹਾਡਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਰਚਨਾ ਬਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :—

Aurangzeb sat on his throne in the big hall for the public audience. There was a sound of trumpets and drums. All eyes were turned to him. There was a complete silence in the hall. Then the Emperor's voice resounded, "I have heard your name so often. Are you the hero of sword as your name signifies ? What heroic deeds have you performed ?" "I have come here to show you greatest of my heroic deeds," was the reply.

ਉੱਤਰ—ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਵੱਡੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸੀ । ਨਗਾਰੇ ਅਤੇ ਢੋਲ ਵੱਜਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ । ਸਾਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਸ ਵਲ ਮੁੜ ਗਈਆਂ । ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੂੰਜੀ, ''ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੂੰ ਤੇਗ ਦਾ ਧਨੀ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ?'' ''ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਕਾਰਨਾਮਾ ਦਿਖਾਉਣ ਆਇਆ ਹਾਂ,'' ਅੱਗੋਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :—

At the departure of the earth from the sun, earth was also a round ball of burning lava. Gradually, it cooled and reached the stage, it is now. You may ask, how much of time, the earth could have taken to be like this. Scientists measure this time in different ways. One of the ways is when the age of the earth is measured with the help of Uranium. Uranium is an expensive metal, which always shines. If we keep it in a dark room, the rays out of Uranium would shine in the darkness. The rays of Uranium can pass through any metal. Even if we put it in an iron box,

it shall pass through the iron sheet. Its brightness illuminates the darkness. Uranium is costlier than gold.

ਉੱਤਰ–ਧਰਤੀ ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਲਦੇ ਲਾਵੇ ਦਾ ਗੋਲਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਠੰਢੀ ਹੋਈ ਤੇ ਹੁਣ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ । ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਹ ਸਮਾਂ ਮਾਪਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਯੂਰੇਨੀਅਮ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ । ਯੂਰੇਨੀਅਮ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਧਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚਮਕਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਨੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਜਗਮਗਾ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ । ਯੂਰੇਨੀਅਮ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਹਰ ਧਾਤ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਯੂਰੇਨੀਅਮ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹਿੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

Bookish knowledge is useful to some extent. It gives us a background of those human activities in which we are especially interested. We learn all the theoretical details of our favourite subject. But this knowledge has to be supplemented with other experiences which we can seek only outside the world of books. Therefore, it is quite necessary that we move from place to place to acquire this additional experience. This can help us to give a practical shape to the knowledge that we have gained from books. Thousands of people are moving in trains, ships and aeroplanes from country to country. This, not only, satisfies their instinct of pleasure and profit, but also has an educative value. Years spent in colleges and universities fail to teach this to them.

ਉੱਤਰ–ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤਕ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨਭਾਉਂਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵੇਰਵਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਪਏਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਕਿਤਾਬੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵਾਧੂ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਘੁੰਮੀਏ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਿਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਗੱਡੀਆਂ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼-ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿੱਦਿਅਕ ਮੁੱਲ ਵੀ ਹੈ। ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਦਿਆਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿਤਾਏ ਕਈ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾ ਸਕਦੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

We live in an age of science. Science has showered many blessings on us. The world today has changed beyond recognition. Science has brought us comforts in every field of life. The dreams of yesterday have become the realities of today. Science had given us powers equal to those of the gods. If our forefathers were again to come to this world, where sputniks are being launched and man has reached the moon, they would not like to go back. In many respects, we are happier and luckier than our ancestors were. There is no sphere of life which has not been affected by science. Wherever we may cast our eyes, we notice the triumphs and wonders of science. From the pen we hold and the paper we write on, to the plane droning over our head–everything proclaims the glory of science.

ਉੱਤਰ–ਅਸੀਂ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਇੰਨਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਛਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੁਖ-ਆਰਾਮ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਅੱਜ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਡੇ ਵਡੇਰੇ ਮੁੜ ਕੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਪੁਤਨਿਕ ਛੱਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਚੰਨ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਅਸੀਂ ਜਿਧਰ ਵੀ ਝਾਤ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਉੱਧਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੌਤਕ

ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਹੱਥਲੇ ਪੈੱਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਗੂੰਜ ਕੇ ਲੰਘਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਤਕ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

Children literature is full of stories of talking animals, birds and fishes, and such stories continue to be written despite the fact that in the nature of things, they must be a pack of lies. No non-human creatures talk in a way that we understand it. This does not mean to say that animals do not communicate, they do so continually by a wide variety of means. The cat fluffts out her fur to deter an aggressor, the peacock displays in fan as a part of courtship, robins sing to make out their territory and presence, acquatic mammals have quite an elaborate system of sound signals.

ਉੱਤਰ–ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਬੋਲਦੇ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਸੁਭਾਵਕਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਝੂਠ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਲੱਗਣਗੀਆਂ । ਕੋਈ ਵੀ ਗ਼ੈਰ-ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਾਨਵਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬਿੱਲੀ ਕਿਸੇ ਹਮਲਾਵਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਜੱਤ ਨੂੰ ਫੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਬਿਨ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਚਹਿਚਹਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਣੀ ਦੇ ਥਣਧਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਨਾਦ-ਸੈਨਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਪੰਜਾਂਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

The choice of career for women is a controversial subject. They have entered almost all departments of human activity like education, politics, journalism, science, administration law, medical profession. Their position has now greatly changed since the ages. They are taking up jobs and becoming economically independent. Woman in India today is neither a housemaid nor a decoration of the drawing room. It is wrong to say that man is for the sword, woman for the needle or man is for the field and woman for the home. With the achievement of independence, women have got an awakening. Our constitution have given them equal rights and opportunities with men. They are working shoulder to shoulder with men in offices, factories, mills, hospitals, schools, colleges and business centres.

ਉੱਤਰ–ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਚੋਣ ਇਕ ਵਿਵਾਦ-ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰ ਖੇਤਰ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ–ਸਿੱਖਿਆ, ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਵਿਗਿਆਨ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਕਾਨੂੰਨ, ਡਾਕਟਰੀ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿੱਤੇ ਅਪਣਾ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਅੱਜ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਨਾ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਦਾ ਸਾਧਨ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਰੀ ਦਾ ਸੂਈ ਚਲਾਉਣਾ, ਜਾਂ ਮਰਦ ਬਾਹਰਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਘਰ ਵਾਸਤੇ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਆਈ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਉਹ ਦਫ਼ਤਰਾਂ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਮਿੱਲਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਵਪਾਰਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

The language problems in India is agitating our mind and engaging our attention. It is a national problem on which depends the stability, unity and progress of our country. India as a whole is a multi-lingual country. As such, the media of education should be such, as can cater to the needs of the whole population. According to the linguistic survey of India there are 179 languages and 545 dialects. But our constitution recognizes 14 languages, as regional languages. They are closely allied. Before the Britishers came to India, Sanskrit, Arabic and Persian were the languages of the learned men and worked as a media of inter-state communication. But under the British regime undue emphasis was laid on the study of English. It became the sole medium of administration, law courts, higher education and inter-state communication.

ਉੱਤਰ—ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਮੱਲੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਇਕ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਮੁੱਚੀ ਵਸੋਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ । ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਰਵੇਖਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਥੇ 179 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 545 ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ 14 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ-ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਮਾਧਿਅਮ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਉੱਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਗਈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :—

The problem of indiscipline of unrest among the students is one of the burning problems of modern India. It is really very sad to see that the students who are the future makers of the country have become unruly and go on strikes on very flimsy grounds. Educationists, teachers, parents and administrators feel worried about this problem which looms large in our society. Students indulge in undesirable activities like strikes, or walkout, or taking out processions or slipping away from class rooms or teasing teachers or threatening invigilators at the time of examination or taking out the effigies of the Vice-Chancellor or shouting slogans or resorting other acts of violence or lawlessness. Sometimes, they come into an open clash with the police.

ਉੱਤਰ—ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਜਾਂ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਰਤਮਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਖਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੇ ਹੀ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੋ ਕਿ ਕੌਮ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹਨ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਉਸਰੱਈਏ ਹਨ, ਬੇ-ਮੁਹਾਰੇ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੁੱਛ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਅਧਿਆਪਕ, ਮਾਪੇ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਸਭ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਨੁਚਿਤ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਵਾਕ ਆਊਟ ਕਰ ਜਾਣਾ, ਜਾਂ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣੇ, ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਣਾ, ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਨਿਗਰਾਨ-ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣਾ, ਜਾਂ ਉਪ-ਕੁਲਪਤੀ ਦੇ ਪੁਤਲਿਆਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣਾ ਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਬੇਕਾਨੂੰਨੀ ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਭਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਟੱਕਰ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :—

A Free Press in the modern time is the requisit of a democratic country. Freedom of speech and expression includes, freedom of Press. It actually means that right to print or to publish without unreasonable restriction by the government. It is essential in democracy that newspapers, magazines, pamphlets and books be printed to enlighten the public. What a citizen knows about the government he learns from what he reads as well as from what he sees or hears. It is through free press that public opinion is formed. The press and the platform are the two agencies through which government or political parties carry on their propaganda. It is the greatest and the most sacred trust of the nation. It is its mouth-piece on which depends its progress and prosperity.

ਉੱਤਰ—ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ-ਰਾਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੋੜ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਮਤਲਬ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਦੇ ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਲੋਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਰਸਾਲੇ, ਪੈਂਫਲਿਟ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਣ । ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਲੋਕ ਰਾਇ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਮੰਚ ਦੋ ਅਜਿਹੇ ਸਾਧਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਅਤਿ ਪਵਿੱਤਰ ਅਮਾਨਤ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬੁਲਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

Although, the East is the home of many superstitions, it should not be presumed that west is free from superstitions. Among Europeans, too, we find that many people believe that number thirteen is unpleasant figure. If they happen to find a horse shoe while walking on the road, they consider it a sign of good luck. For them the howling of a jackel is a bad omen. Likewise the owl is considered by them a bird of ill omen. In India, too, many people are superstitious. They would not like to go on a journey on certain days of the week. When a man is about to leave his home and some body sneezes, he is made to stay there for a while, as the sneeze is likely to affect adversely, his mission. Astrologers are consulted to find out suitable days for performing marriage rites. Blind faith creates fear in the minds of the people. Man has a natural desire to avoid what might land him up in difficulties in the future. But superstitions are a hindrance in the path of any country's progress and with the spread of education and removal of illiteracy, superstitious beliefs will disappear.

ਉੱਤਰ–ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਬ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਹਿਮਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੇਰਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਨੂੰ ਅਸੁਖਾਵਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਤੇ ਚਲਦੇ-ਚਲਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਖੁਰੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਿੱਦੜ ਦਾ ਹਵਾਂਕਣਾਂ ਬਦਸ਼ਗਨੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਉਹ ਨਹਿਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕ ਵਹਿਮੀ ਹਨ। ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਉਹ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਿੱਛ ਮਾਰੇ, ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੋਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿੱਛ ਦਾ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ ਰਸਮ ਲਈ ਉੱਚਿਤ ਦਿਨ ਮਿੱਥਣ ਵਾਸਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਇੱਛਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਵਹਿਮ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਹਿਮ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

The Scientific[1] study of the origin of the word 'bhangra' provides[2] interesting facts. Actually, 'bhangra' is derived[3] from the word 'Bagha', the name of a popular male folk dance of western Punjab. In this group-dance, the dancer would lift one foot raising the corresponding arm[4] above head and producing shouts[5] and sounds, he would stop forward stamping one foot[6] after the other on a beat[7]. As most of the tribal[8] dances imitate one or other animals, it is possible that initially[9] 'bagh' (tiger) was imitated[10] in sound and movement in this dance from where it got the name 'bagha', 'Bagha' dance is mentioned in Grammar and Dictionary of Western Punjab Shahpur District (1899) prepared by J. Wilson. In the Glossary[11] of the Multani Language (1903) by E.O. Brien, this dance has been called 'baghi'. Even now some of the migrants" [12] from Western Punjab include the 'action of bagha' in the performance of their jhummer dance. On the other hand the 'jumping action' of present-day bhangra presentation is called 'baghi'. Since 'bagh' is symbolic of bravery, courage and prowess, the system of naming indicates that in the ancient period bhangra (bagha) must have been a martial dance which, in due course of time, came to be associated with harvesting,[13], fairs and festivals and other social occassions.

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ–1. Scientific–**ਵਿਗਿਆਨਿਕ**। 2. Provides–**ਦੇਂਦਾ ਹੈ**। 3. Derived–**ਲਿਆ ਗਿਆ**। 4. Corresponding arm–**ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਬਾਂਹ**। 5. Shouts–**ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ** 6. Stamping the foot–**ਪੈਰ ਮਾਰਨਾ**। 7. Beat–**ਤਾਲ ਉੱਤੇ**। 8. Tribal–**ਕਬੀਲੇ ਦੇ**। 9. Initially–**ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ**। 10. Imitate–**ਨਕਲ ਕਰਨਾ**। 11. Glossary–**ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ੍ਰਹਿ**। 12. Migrant–**ਪ੍ਰਵਾਸੀ**। 13. Harvest–**ਵਾਢੀ**।

ਉੱਤਰ–'ਭੰਗੜਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਦਿਲਚਸਪੀ ਭਰੇ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਭੰਗੜਾ' ਸ਼ਬਦ 'ਬਾਘਾ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੇ ਮਰਦ ਲੋਕ-ਨਾਚ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੂਹ-ਨਾਚ ਵਿਚ, ਨੱਚਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਪੈਰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦੀ ਇਕ ਬਾਂਹ

ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਰੁਕਦਾ ਹੈ। ਢੋਲਕ ਦੇ ਡਗੇ ਨਾਲ ਇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜਾ ਪੈਰ ਹੇਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਬਾਇਲੀ-ਨਾਚਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਚ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਹਰਕਤ ਲਈ ਬਾਘ (ਚੀਤੇ) ਦੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਗ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ 'ਬਾਘਾ' ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। 'ਬਾਘਾ' ਨਾਚ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜੇ ਵਿਲਸਨ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀ ਗਈ 'ਗ੍ਰਾਮਰ ਐਂਡ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਆਫ਼ ਵੈਸਟਰਨ ਪੰਜਾਬ' ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ (1899) ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਈ. ਈ ਬਰੀਨ ਦੀ 'ਗਲਾਸਰੀ ਆਫ਼ ਮੁਲਤਾਨੀ ਲੈਂਗੁਏਜ' (1903) ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਚ ਨੂੰ 'ਬਾਘੀ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਤ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਝੂੰਮਰ ਨਾਚ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਬਾਘਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਉਛਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ 'ਬਾਘੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ 'ਬਾਘਾ' ਬਹਾਦਰੀ, ਹੌਂਸਲੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾਮਕਰਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾ ਕਾਲ ਵਿਚ ਭੰਗੜਾ (ਬਾਘਾ) ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜੰਗੀ-ਨਾਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਵਾ ਮੇਲਿਆਂ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮੌਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

One day, while going to office, I saw the P.M. accompanied[1] by his wife and followed by peon carrying their umbrellas and rain coats, on the Mall. When he spotted[2] me, he glanced at h wrist watch. I could judge that he was calculating[3] in his mind if I would reach office in time. saw him, from my desk in the office which was situated just above the road, returning from t bazaar after a couple of hours. The peon, who had accompanied them was loaded[4] with sever bundles and packets. No sooner did the P.M. reach his office-cum-residence, which was ju above our office, he sent a slip, asking when I had reached the office in the morning. Indeed, was a bit[5] late that day, so I regretted[6] being late. Well, as the top man[7] himself, who could t him that office time was not meant for shopping.

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ–1. Accompanied–**ਨਾਲ।** 2. Spotted–**ਦੇਖਿਆ।** 3. Calculate–**ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣ** 4. Loaded–**ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ।** 5. A bit–**ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ।** 6. Regretted–**ਪਛਤਾਇਆ** । 7. Top man–**ਸਰਵੋ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਬੜਾ ਆਦਮੀ।**

ਉੱਤਰ–ਇਕ ਦਿਨ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮੈਂ ਮਾਲ ਰੋਡ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਰਸਾਤੀਆਂ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਿ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥ-ਘੜੀ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ । ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਸੜਕ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ ਦੇ ਡੈਸਕ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਬਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਚਪੜਾਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਗੰਢਾਂ ਅਤੇ ਪੈਕਟਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ-ਸਹਿ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਇਕ ਪਰਚੀ ਭੇਜ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਪੁੱਜਾ ਸਾਂ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਕੁੱਝ ਲੇਟ ਸਾਂ, ਸੋ ਮੈਂ ਲੇਟ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪਛਤਾਵਾ ਪ੍ਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਬੜੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ਰੀਦ-ਫ਼ਰੋਖਤ ਕਰਨ ਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

This prosperity[1], the result of apple cultivation[2], has taken the people away from the lap nature. They are no longer the innocent[3], lot of the old days but are shrewd[4] and business-li They used to enjoy their drink, mostly the local brew[6], in the past also. But the whole to stinks[5] of liquor now. The shawls made in Ludhiana are passed on by unscrupulous[7] hawkers Kulu shawls in bazaars and at fairs[8]. The Tibetan traders[9], of fancy jackets and many ot "imported goods"[10] ask for exorbitant prices[11] and still do a roaring business[12] not only am the tourists[13] but even among the locals. The houses where I had stayed two decades[14] ago which I considered a heavenly[15] place with the constant sound of stream beside it, are spoiled insanitation[16]. And so is the bazaar where I would not like to sit at halwai's shop and eat

"puris" or "besan barfi" so common in the hills. These halwais have taken to making fancy sweets like in the plains, to keep pace[17] with the prosperity of people.

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ—1. Prosperity–**ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲੀ**। 2. Cultivation–**ਕਾਸ਼ਤ**। 3. Innocent–**ਭੋਲਾ**। 4. Shrewd–**ਚਤੁਰ**। 5. Stinks–**ਬਦਬੂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ**। 6. Local brew–**ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਸ਼ਰਾਬ**। 7. Unscrupulous Hawkers–**ਬੇਈਮਾਨ ਫੇਰੀ ਵਾਲੇ**। 8. Fairs–**ਮੇਲੇ**। 9. Traders–**ਵਪਾਰੀ**। 10. Imported goods–**ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਾਨ**। 11. Exorbitant prices–**ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਮਤਾਂ**। 12. Roaring business–**ਭਰਵਾਂ ਵਪਾਰ**। 13. Tourists–**ਸੈਲਾਨੀ**। 14. Decades–**ਦਸ ਸਾਲ, ਦਹਾਕੇ**। 15. Heavenly–**ਸਵਰਗੀ**। 16. Insanitation–**ਗੰਦਗੀ**। 17. Keep pace–**ਮੁਕਾਬਲਾ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨਾ**।

ਉੱਤਰ–ਸੇਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਆਈ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਗੋਦੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਚਤੁਰ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬਦਬੂ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਬੇਈਮਾਨ ਫੇਰੀ ਵਾਲੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਬਣੇ ਸ਼ਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕੱਲੂ ਦੇ ਸ਼ਾਲ ਕਹਿ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚਟਕੀਲੀਆਂ ਜਾਕਟਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀ' ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਵਪਾਰੀ ਅਸਮਾਨ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਮੰਗ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਠਹਿਰਿਆ ਸਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਹਿੰਦੀ ਨਦੀ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਆਵਾਜ਼, ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਵਰਗੀ ਥਾਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ, ਗੰਦਗੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਹੀ ਬਜ਼ਾਰ ਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹਲਵਾਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਰਮ 'ਪੂਰੀਆਂ' ਅਤੇ 'ਵੇਸਣ ਬਰਫ਼ੀ' ਖਾਣੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਹਲਵਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੇ ਹਲਵਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਚਟਕੀਲੀਆਂ ਮਿਠਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋ :–

Later a few scholars[1] learnt with pride of their pre-historical roots Mohenjodaro and Harappa. After Plassey (1757), Bengal was the first province[2] to pass under the British rule for two centuries ; Punjab was the last, staying under the British for less than a hundred years ; for British rule came here only ten years after the death of Maharaja Ranjit Singh (1839). In a sense, Independence movement was launched[3] from Punjab. It was on the New Year Day 1930, when Congress president Jawaharlal Nehru unfurled[4] India's Independence flag"[5] on the banks of the Ravi; before that the goal was dominion status[6] within the British Empire. No one then could imagine that independence was a mere seventeen years away. Everyone said, "Freedom would come, but not in my time."

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ—1. Scholars–**ਵਿਦਵਾਨ**। 2. Province–**ਸੂਬਾ, ਪ੍ਰਾਂਤ**। 3. Launched–**ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ**। 4. Unfurl–**ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣਾ**। 5. Independence flag–**ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਝੰਡਾ**। 6. Dominion Status–**ਅਧਿਕ੍ਰਿਤ ਦਰਜਾ**।

ਉੱਤਰ–ਮਗਰੋਂ ਕੁੱਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਬੁਨਿਆਦਾਂ, ਮੋਹੰਜੋਦੜੋ ਤੇ ਹੜਪਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਪਲਾਸੀ ਦੀ ਲੜਾਈ (1857) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬੰਗਾਲ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੀ, ਜੋ 200 ਸਾਲ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਈ, ਜੋ 100 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ (1839) ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆਇਆ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੰਭੀ ਗਈ । ਇਹ 1930 ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਪਰ 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਝੰਡਾ' ਝੁਲਾਇਆ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕ੍ਰਿਤ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਹੀ ਪਏ ਸਨ । ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ''ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਵੇਗੀ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।''

ਵਿਆਕਰਨ

(*i*) ਵਾਕ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਵਾਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ । ***(Pbi. Uni. 2011, 18) (P.U. 2015)***

ਉੱਤਰ–ਸ਼ਬਦ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ ਹੈ । ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਵਾਕੰਸ਼ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਵਾਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇਕਾਈ ਹੈ ।

ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਲਈ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਲਹਿਜ਼ਾ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਚਾਰਨ ਲਹਿਜ਼ੇ ਨਾਲ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਨਾਂਹਵਾਚੀ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਵਿਸਮਿਕ ਵਾਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਵਾਕ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਛਣ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਅਨਿਸਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਹਰ ਵਾਕ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ–ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇ । ਵਾਕ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ 'ਚੀਜ਼' ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਾਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਉਦੇਸ਼ (Subject) ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਿਧੇ (Predicate) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅਸੀਂ **ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ** ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ–

''ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ ਸਮੂਹੀ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ 'ਵਾਕ' ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਵਾਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ–ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਬਾਰੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ ।

ਜਾਂ

ਵਾਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ । ***(Pbi. Uni. 2010, 11)***

ਉੱਤਰ–ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਵਾਕ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇਕਾਈ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮੁੱਢਲਾ ਕੰਮ ਵਾਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਾਕ ਵਿਚ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਧੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਮੁੰਡਾ ਆਇਆ ।

(ਅ) ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਆਇਆ ।

(ੲ) ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਘਰ ਆਇਆ ।

(ਸ) ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਅਜੇ ਤਕ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਖੇੜੇ ਜਾਣਗੇ–

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
(ੳ) ਮੁੰਡਾ	ਆਇਆ ।
(ਅ) ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ	ਆਇਆ ।
(ੲ) ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਘਰ	ਆਇਆ ।
(ਸ) ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ	ਅਜੇ ਤਕ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ।

ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ Subject ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਨੂੰ Predicate ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਾਧਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਾਕ ਵਿਚਲਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਨਾਂਵ-ਵਾਕੰਸ਼ ਵਾਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵਿਧੇ । ਆਮ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਵਾਕ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨਾਂਵ ਨਾਲ 'ਨੇ' ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਾਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਵਾਕ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਜਾਂ

ਵਾਕ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਵਾਕੰਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਵਾਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ-ਵਾਕੰਸ਼ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਵਿਧੇ ਇਕੱਲੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਾਕੰਸ਼ ਦਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਂਵ-ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਾਕੰਸ਼ ਦੇ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਮੁੰਡਾ ਆਇਆ ।

(ਅ) ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

(ੲ) ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸਵਾਦ ਨਾਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਕ	ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ	
	ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼	ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼	ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼
1. ਮੁੰਡਾ ਆਇਆ	ਮੁੰਡਾ	–	ਆਇਆ
2. ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।	ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ	ਰੋਟੀ	ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।
3. ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸਵਾਦ ਨਾਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।	ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ	ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ	ਸਵਾਦ ਨਾਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ-ਵਾਕੰਸ਼ ਪਰੰਤੂ ਵਿਧੇ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਾਰ ਤਕ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਵਿਧੇ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕ ਦੇ ਨਾਲ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਤੱਤ ਕਰਤਾ, ਕਰਮ, ਪੂਰਕ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਜਾਂ

ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਤੱਤਾਂ (ਇਕਾਈਆਂ) ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਓ । ***(Pbi. Uni. 2009, 11)***

ਉੱਤਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜੀ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ–ਕਰਤਾ, ਕਰਮ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਪੂਰਕ' ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 'ਕਰਤਾ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਕਿਰਿਆ ਵਾਪਰੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕਰਮ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਮੁੰਡਾ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ 'ਲਿਖਦਾ ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 'ਮੁੰਡਾ' ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਾਕ ਦਾ 'ਕਰਤਾ' ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਲਿਖਦਾ ਦੀ ਕਿਰਿਆ 'ਚਿੱਠੀ' ਉੱਤੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਰਮ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਤੱਤ ਹਨ ।

'ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਵਕੀਲ ਹੈ' ਵਾਕ ਵਿਚ 'ਮੇਰਾ ਭਰਾ' ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਪਰੰਤੂ 'ਵਕੀਲ' ਪੂਰਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਰਤਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਦੱਸੋ ।

ਉੱਤਰ–ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਕਰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਿਰਿਆ ਦੋਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਮੈਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਸੁਰਿੰਦਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬ ਉੱਤੇ ਵੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਅਪ੍ਰਧਾਨ । ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਵਾਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਿੱਛੋਂ । ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਨਾਲ ਆਮ ਕਰਕੇ 'ਨੂੰ' ਸੰਬੰਧਕ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕ ਵਿਚ 'ਸੁਰਿੰਦਰ' ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਹੈ ਅਤੇ 'ਕਿਤਾਬ' ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਵਾਕ ਬਣਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ ।

ਜਾਂ

ਵਾਕ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ—ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਾਕ ਬਣਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਸਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਰਕ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਾਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਗਰੋਂ :

(ੳ) **ਉਦੇਸ਼ (ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)**	+	**ਪੂਰਕ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ)**	+	**ਸੰਯੋਗੀ (ਕਿਰਿਆ)**
ਪੰਜਾਬ		ਇਕ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲ ਪ੍ਰਾਂਤ		ਹੈ ।
(ਅ) **ਉਦੇਸ਼ (ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)**	+	**ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ (ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)**	+	**ਕਿਰਿਆ (ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼)**
ਮਨਜੀਤ ਨੇ	+	ਨਾਵਲ	+	ਪੜ੍ਹਿਆ ।
(ੲ) **ਉਦੇਸ਼ (ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)**	+	**ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ (ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)**	+	
ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ		ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ		
ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ (ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)	+	**ਕਿਰਿਆ (ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼)**		
ਪਾਠ		ਪੜ੍ਹਾਇਆ ।		
(ਸ) **ਉਦੇਸ਼ (ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)**	+	**ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ**	+	**ਕਿਰਿਆ (ਅਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼)**
ਜਸਬੀਰ		ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ		ਹੱਸਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਲਈ ਉਸਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਧੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਰਮ, ਪੂਰਕ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਂਵ ਤੇ ਇਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

ਮੁੰਡਾ ਹੱਸਿਆ । ('ਮੁੰਡਾ' ਨਾਂਵ, 'ਹੱਸਿਆ' ਕਿਰਿਆ)

ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਯੁਕਤ ਤੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਵਿਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਵਾਕ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਯੋਜਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਬਣਤਰ (ਰੂਪ) ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਾਕ ਦੀ ਵੰਡ (ਕਿਸਮਾਂ) ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ।

(Pbi. Uni. 2008, 10, 15)

ਉੱਤਰ—ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਾਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸਾਰਥਕ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਾਕ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਇਕਾਈ 'ਉਪਵਾਕ' ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਵਾਕਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਾਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਾਕ ਦੂਸਰੇ ਵਾਕ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਾਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਉਸ ਵਿਚ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ—

(1) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ
(2) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ
(3) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ।

(Pbi. Uni. B.Sc. 2010, 17)

(i) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ—''ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਕਿਰਿਆ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।''

ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਉਪਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕੋ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕ-ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵਾਕੰਸ਼—ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਾਕੰਸ਼ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਾਕੰਸ਼-ਜੁੜ ਕੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪੈਟਰਨ :—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਾਕ ਤੱਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—

(i) ਨਾਂਵ + ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ + ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਕ ਇਕ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ 'ਹੈ', 'ਹਨ', 'ਸੀ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਕੁੜੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ। (ਅ) ਮੁੰਡਾ ਚਲਾਕ ਸੀ।

(ੲ) ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਬਹੁਤ ਚੁਸਤ ਹਨ। (ਸ) ਸਾਡੇ ਮਕਾਨ ਪੱਕੇ ਸਨ।

(ii) ਨਾਂਵ + ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ + ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਇੱਥੇ, ਉੱਥੇ, ਹੇਠਾਂ, ਉੱਤੇ, ਬਾਹਰ, ਵਿਚ, ਹੇਠਾਂ, ਛੇਤੀ, ਅੱਜ, ਕੱਲ੍ਹ, ਸਵੇਰੇ, ਸ਼ਾਮੀਂ, ਸੱਜੇ, ਖੱਬੇ, ਅੱਗੇ, ਪਿੱਛੇ ਆਦਿ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਸਾਡਾ ਘਰ ਦੂਰ ਹੈ। (ਅ) ਚੋਰ ਅੰਦਰ ਹੈ। (ੲ) ਮੇਲਾ ਕਲ੍ਹ ਹੈ।

(iii) ਨਾਂਵ + ਨਾਂਵ + ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਨਾਂਵ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 'ਹਾਂ', 'ਹੈ', 'ਹਨ', ਸਾਂ, ਸੀ ਜਾਂ 'ਸਨ' ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਹਾਂ। (ਅ) ਮੇਰਾ ਚਾਚਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹੈ।

(ੲ) ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਸੀ।

(iv) ਨਾਂਵ + ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੀ । (ਅ) ਬੱਸ ਆਈ। (ੲ) ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ।

(v) ਨਾਂਵ + ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ + ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਨਾਂਵ-ਵਾਕੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਤੇ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਤੁਸੀਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੋ। (ਅ) ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਨੇ ਸੇਬ ਖਾਧਾ।

(vi) ਨਾਂਵ + ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ + ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ + ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਨਾਂਵ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂਵ ਕਰਤਾ ਦਾ, ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਤੀਜਾ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਨਾਲ 'ਨੂੰ' ਸੰਬੰਧਕ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ 'ਨੇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਇਆ।

(ਅ) ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਰੁਮਾਲ ਦਿੱਤਾ।

(ੲ) ਇਕ ਰੋਟੀ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ।

(ਸ) ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾਇਆ।

(vii) ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ + ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ + ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਤੇ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਗਈ । (ਅ) ਜੰਞ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

(ੲ) ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(viii) ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ + ਕਿਰਿਆ—ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਾਕ ਹੁਕਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਓ। (ਅ) ਚਾਹ ਪੀ ਲਵੋ। (ੲ) ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹੋ।

(ii) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ—''ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।''

ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਜਦੋਂ ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਪਵਾਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਉਪਵਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ 'ਤੇ, ਅਤੇ, ਪਰ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਇਸੇ ਲਈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ,

ਤੇ' ਆਦਿ ਯੋਜਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਉਪਵਾਕ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਤਰ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉਪਵਾਕ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਖੂਹ ਹੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਨੱਕੇ ਮੋੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

(ਅ) ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਵੀ ਕਵਿਤਾ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਹਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਉੱਠ ਆਇਆ।

ਉਪਰੋਕਤ 'ੳ' ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਉਪਵਾਕ ਹਨ ਅਤੇ 'ਅ' ਵਿਚ ਪੰਜ; ਜ਼ਰਾ ਦੇਖੋ–

(ੳ) (*i*) ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਖੂਹ ਹੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।
(*ii*) ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਨੱਕੇ ਮੋੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

(ਅ) (*i*) ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।
(*ii*) ਕਵੀ ਕਵਿਤਾ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ।
(*iii*) ਹਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।
(*iv*) ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।
(*v*) ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਉੱਠ ਆਇਆ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਯੋਜਕ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਮੇ ਜਾਂ ਅਰਧ ਕੋਲਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਨੇਤਾ ਸਨ; ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਸਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

(ਅ) ਉਹ ਘਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟੀ ਗਿਆ; ਲੋਕੀਂ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਲਿਜਾਂਦੇ ਰਹੇ।

(iii) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ–ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਾਲੇ ਉਪਵਾਕ ਨੂੰ 'ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ (ਪ੍ਰਧਾਨ) ਉਪਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ।

ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਅਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਨਾਲ ਅਧੀਨ ਯੋਜਕਾਂ 'ਕਿ, ਜੇ, ਜਿਵੇਂ, ਜਿਹੜੇ, ਜਿਹੜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਿ' ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦਾ ਹੀ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

'ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਗੇ, ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।' ਇਹ ਇਕ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਕ 'ਜੇ' ਯੋਜਕ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ–

(ੳ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। (ਅ) ਜੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਗੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਕਿ' ਜਾਂ 'ਕਿਉਂਕਿ' ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਸਾਧਾਰਨ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ । ***(Pbi. Uni. 2019)***

ਉੱਤਰ–(ਨੋਟ–ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8 ਦੇ 'ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ' ਦੀ ਬਣਤਰ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ। ***(Pbi. Uni. B.Sc., B.Com. 2010, 12, 18)***

ਜਾਂ

ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹਨ ? ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ–ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਬੇਨਤੀ ਆਦਿ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ–

(*i*) ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ।
(*ii*) ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ।
(*iii*) ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ।

1. ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ—ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ—

''ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਬੇਨਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨਿਆ ਵਾਕ ਆਖਦੇ ਹਨ''।

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੇ ਰੂਪ ਹੋਰ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ : ਹਾਂ-ਵਾਚਕ ਵਾਕ ਤੇ ਨਾਂਹ-ਵਾਚਕ ਵਾਕ। ਇਹ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਧਾਰਨ, ਸੰਯੁਕਤ ਤੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ (ਭੂਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ) ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਮੈਂ ਗੀਤ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

(ਅ) ਮੈਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ।

(ੲ) ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਲਾਲਚੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਕਮੀਨਾ ਵੀ ਹੈ।

(ਸ) ਧਰਤੀ ਗੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ।

(ਹ) ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਰਹੀ ਡੀਲਕਸ ਬੱਸ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਬ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਧਮਾਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਫਟਿਆ।

2. ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ—ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਦੋ ਤੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ : ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਉਚਾਰਨ ਲਹਿਜ਼ਾ। ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

''ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਉਚਾਰਨ ਲਹਿਜ਼ੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਾਚੀ ਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।''

(ੳ) ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ—ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਵਾਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ—

ਕੀ, ਕਿਉਂ, ਕਿੱਥੇ, ਕਿਧਰ, ਕਿੰਨੇ, ਕਿੰਨੀਆਂ, ਕਿੰਨਾ, ਕਿੰਨੀ, ਕਿਹੜਾ, ਕਿਹੜੀ, ਕਿਹੜੇ, ਕਿਹੜੀਆਂ, ਕੌਣ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ ਬਣਦੇ ਹਨ :—

(*i*) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ?

(*ii*) ਤੂੰ ਉੱਥੇ ਕਿਉਂ ਗਿਆ ?

(*iii*) ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਜਲੰਧਰ ਜਾਉਗੇ ?

(*iv*) ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?

(*v*) ਤੁਸੀਂ ਕਿਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ?

(*vi*) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?

(*vii*) ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕਿੰਨੇ ਰੁਪਏ ਹਨ ?

(*viii*) ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਧਨ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ?

(*ix*) ਤੁਹਾਡਾ ਪੈੱਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

(*x*) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕੌਣ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸਥਾਨ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :—

(*i*) ਕੀ ਤੁਸੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ?

(*ii*) ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ?

(*iii*) ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕੀ ਹੋ ?

(ਅ) ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਲਹਿਜ਼ਾ—ਕੁੱਝ ਵਾਕ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਿਆਨੀਆਂ ਵਾਕ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਲਹਿਜ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਵਾਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਲਹਿਜ਼ਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(*i*) ਤੁਸੀਂ ਮਾਸਟਰ ਹੋ ?

(*ii*) ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲਗ ਪਿਆ ?

(*iii*) ਤੁਸੀਂ ਕਲ੍ਹ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਕਰੇ ਹੋ ?

(*iv*) ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਬੰਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ?

ਉੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਕਿਸਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 'ਹਾਂ' ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਇਕ ਬਿਆਨਿਆ ਵਾਕ ਜਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ?

ਉੱਤਰ–ਹਾਂ।

(ii) ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦਵਾਈ ਖਾ ਲਈ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਨਹੀਂ।

(iii) ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਭਾਰਤ ਕਿਹੜੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚ।

(iv) ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਕੀ ਇਹ ਸਲੇਟ ਤੁਸੀਂ ਤੋੜੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਤੋੜੀ।

3. ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ–ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :–

''ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਏ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।''

ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ : ਆਗਿਆਵਾਚਕ ਵਾਕ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀਵਾਚਕ ਵਾਕ।

ਉਂਞ ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਚਾਰਨ ਲਹਿਜ਼ੇ ਤੇ ਸਰੋਤੇ ਨਾਲ ਬੁਲਾਰੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਪਤਾ ਲਗਦੀ ਹੈ–'ਪਾਣੀ ਲਿਆ' ਵਾਕ ਨੂੰ ਚਪੜਾਸੀ ਲਈ ਆਗਿਆਵਾਚੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਲਈ ਬੇਨਤੀਸੂਚਕ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ–

(*i*) ਮਿਹਨਤ ਕਰੋ।

(*ii*) ਤੂੰ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਨਾ ਦਈਂ।

(*iii*) ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਖ਼ਤ ਦਾ ਉੱਤਰ ਜਲਦੀ ਦੇਣਾ।

(*iv*) ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਓ ਨਾ।

(*v*) ਸੁਰਿੰਦਰ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ।

(*vi*) ਭਰਾਵੋ ! ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਾ ਲੜੋ।

ਉਪਵਾਕ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਉਪਵਾਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦਾ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੱਸੋ।

(G.N.D.U. 2000, 01, 2006; Pbi. Uni. 2009, 12, 15)

ਜਾਂ

ਬਣਤਰ ਜਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਵਾਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ। *(G.N.D.U. 1999)* ; *(Pbi. Uni. 2008, 11, 14)*

ਉੱਤਰ–'ਉਪਵਾਕ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਛੋਟਾ ਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਪਵਾਕ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੀਏ, ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਉਪਵਾਕ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤ-ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ; ਜਿਵੇਂ–

ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਘਰ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਉਪਵਾਕ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ–

(*i*) ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਘਰ ਆਇਆ।

(*ii*) ਉਸ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

ਇੰਞ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਉਪਵਾਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਵਾਕ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਕ 'ਤੇ' ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕ ਵਾਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ 'ਉਪਵਾਕ' ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੱਡੀ ਇਕਾਈ, ਵਾਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਹੁਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਉਪਵਾਕ ਦੂਸਰੇ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੈਂ ਫੜ ਲਈ।

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਵੀ 'ਤੇ' ਯੋਜਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਪਵਾਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਖੇੜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ–

(*i*) ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਫੜਾਈ।

(*ii*) ਮੈਂ ਫੜ ਲਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵਾਕ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਥਕ ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜਾ ਵਾਕ 'ਮੈਂ ਫੜ ਲਈ' ਅਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਕੀ ਫੜ ਲਈ' ਦਾ ਉੱਤਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਵਾਕ ਅਧੂਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਉਪਵਾਕ ਬਣਨ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ :–

ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਫੜ ਲਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਸੀਂ ਉਪਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ–

''ਉਪਵਾਕ ਵਾਕ ਵਰਗੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਾਕ ਦਾ ਅੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਉਪਵਾਕ ਨਾਲ ਯੋਜਕ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।''

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰੋ।

(Pbi. Uni. 2015) (G.N.D.U. 1999, 2000, 01, 09)

ਜਾਂ

ਸਵਾਧੀਨ ਤੇ ਪਰਾਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰੋ।

ਉੱਤਰ–ਰੂਪ (ਬਣਤਰ) ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 8 ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੇ (ਅਰਥ ਪੱਖ) ਵਿਚ ਵੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਉਪਵਾਕ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵਾਕ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਵਾਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਜੇ ਤੂੰ ਕਹੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਲਵੰਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ।

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੋ ਉਪਵਾਕ ਹਨ–

(*i*) ਤੂੰ ਕਹੇਂਗਾ

(*ii*) ਮੈਂ ਕੁਲਵੰਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਦੂਸਰਾ ਵਾਕ ਪੂਰਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਵੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪਹਿਲਾ ਵਾਕ ਅਪੂਰਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਪਵਾਕ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ–

(ੳ) ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਪਵਾਕ

(ਅ) ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ।

(ੳ) ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਪਵਾਕ–ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਵਾਧੀਨ ਵਾਕ' ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਇਕੋ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਕ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

'ਮੈ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਤਬੀਰ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਭੇਜਿਆ।'

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ 'ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ' ਅਤੇ 'ਸਤਬੀਰ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਭੇਜਿਆ', ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਵਾਕ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਪਵਾਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਵਾਕ ਦਾ ਅੰਗ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਕਾਂ ਜਾਂ ਕਾਮੇ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਅ) **ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ**—ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਕਿਸੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਵਾਕ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਵਾਕ ਦਾ ਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ 'ਪਰਾਧੀਨ ਉਪਵਾਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨਾਂਗੇ—

(*i*) **ਅਧੀਨ ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ**—ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਉਹ ਉਪਵਾਕ, ਜੋ ਨਾਂਵ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਾਕ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਜੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਬਿਮਾਰ ਹਾਂ।

ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ—ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਅਧੀਨ ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ—ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਬਿਮਾਰ ਹਾਂ।

(*ii*) **ਅਧੀਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ**—ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਹ ਉਪਵਾਕ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :—

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਰ ਨਾ ਲਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਲਾਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ—ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਰ ਨਾ ਲਈ।

(*i*) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਲਾਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

(*ii*) **ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ**—ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਾਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆ ਕੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਪਵਾਕ ਨੂੰ 'ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਵਾਕ ਤੋਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਥਾਂ, ਵਕਤ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਢੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ—

ਉਸ ਦਾ ਗਾਹਕ ਵਰ੍ਹੇ ਛਿਮਾਹੀ ਹੀ ਉਸ ਵਲ ਫੇਰਾ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਬੂਟ ਥੋੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ—ਉਸਦਾ ਗਾਹਕ ਵਰ੍ਹੇ ਛਿਮਾਹੀ ਹੀ ਉਸ ਵਲ ਫੇਰਾ ਮਾਰਦਾ ਸੀ।

ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ—ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਬੂਟ ਥੋੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਯੋਜਕ—ਕਿਉਂਕਿ।

ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—

(*i*) ਅਧੀਨ ਯੋਜਕੀ ਉਪਵਾਕ

(*ii*) ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆਵੀ ਉਪਵਾਕ ਅਤੇ

(*iii*) ਅਧੀਨ ਯੋਜਕੀ ਅਤੇ ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆਵੀ ਉਪਵਾਕ।

(*i*) **ਅਧੀਨ ਯੋਜਕੀ ਉਪਵਾਕ**—ਅਜਿਹੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ ਜਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ, ਜਦੋਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਦਿ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਕਿ 'ਯੋਜਕ' ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਉਪਵਾਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਬਾਕੀ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(ਅ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਵਾਂਗਾ।

(*ii*) **ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆਵੀ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ**—ਅਜਿਹੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਅਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਗੁਰਮੀਤ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ।

(ਅ) ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਲੇਟ ਗਿਆ।

(*iii*) **ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆਵੀ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਯੋਜਕੀ ਉਪਵਾਕ**—ਇਸ ਵਿਚ ਯੋਜਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆ ਵੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ—

(ੳ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਿਹਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

(ਅ) ਰੋਗੀ ਦਵਾਈ ਪੀ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਜਾਵੇ।

(ੲ) ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਲਾਲਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਮੀਨਾ ਨਹੀਂ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਵੀ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਵਾਕ ਨਿਖੇੜੋ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ—

ਉਹ ਕੋਨਾ ਵੀ ਭਾਲ ਲਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਛੱਤ ਤੇ, ਅਜੰਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਤਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਚੀਨੀ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਉਹ ਕੋਨਾ ਵੀ ਭਾਲ ਲਿਆ। –ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਪਵਾਕ
(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਛੱਤ ਤੇ ਅਜੰਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੱਤਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। –'ੳ' ਦਾ ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ
(ੲ) ਜਿਹੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। –'ਅ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ
(ਸ) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਹੋਵੇਗੀ। –'ੲ' ਦਾ ਅਧੀਨ ਨਾਉਂ ਉਪਵਾਕ 'ਕਿ' -ਯੋਜਕ
(ਹ) ਚੀਨੀ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ।–'ਅ' ਦਾ ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ 'ਪਰ' ਯੋਜਕ

(ii) ਵਾਕਾਤਮਕ ਜੁਗਤਾਂ : ਮੇਲ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਮੇਲ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਮੇਲ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ***(G.N.D.U. 2002, 03, 12, B.Com. 2006, 12 ; Pbi. Uni. 2010, 14)***

ਉੱਤਰ–ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮਤਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ 'ਮੇਲ' ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਮਤਾ ਦਾ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਕਾਲ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਕਰਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਤਮਕ ਬਣਤਰਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੇਲ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ–

''ਵਾਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਰੂਪਾਤਮਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਧੀਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਮਤਾ ਨੂੰ 'ਮੇਲ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।''

ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ

(1) ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਮੇਲ । (2) ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਮੇਲ। (3) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਨਾਂਵ) ਨਾਲ ਮੇਲ । (4) ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਨਾਲ ਮੇਲ। (5) ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਮੇਲ।

1. ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਮੇਲ

(i) ਕਰਤਾ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਇਕ–ਜਦੋਂ ਕਰਤਾ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਕ-ਵਚਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧਕ ਨਾ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਉਹੋ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਤਾ ਦਾ ਹੋਵੇ ; ਜਿਵੇਂ–

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਕ-ਵਚਨ)
ਅਜ਼ਾਦ ਕੌਮਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। (ਬਹੁ-ਵਚਨ)
ਬੱਚਾ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। (ਇਕ-ਵਚਨ) ਬੱਚੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। (ਬਹੁ-ਵਚਨ)
ਕੁੜੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। (ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਕੁੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। (ਇ:ਲਿੰ: ਬਹੁ-ਵਚਨ)
ਮੈਂ ਹੱਸਦਾ ਹਾਂ। (ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ) ਤੂੰ ਹੱਸਦਾ ਹੈਂ। (ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ)

ਉਲੰਘਣ–ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਕ-ਵਚਨ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਰਿਆ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਨ। (ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਇਕ-ਵਚਨ; ਸਨ–ਬਹੁ-ਵਚਨ), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ। (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕ-ਵਚਨ, ਸਨ–ਬਹੁ-ਵਚਨ)।

(ii) ਕਰਤਾ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਇਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ–

1. ਜਦੋਂ ਕਰਤਾ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਸਧਾਰਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ 'ਅਤੇ', 'ਤੇ', 'ਔਰ', 'ਨਾਲ' ਆਦਿ ਸਮੁੱਚੀ ਯੋਜਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਤੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮੇਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ–

ਲਿੰਗ–(ੳ) ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਕਰਤਾ ਇੱਕੋ ਲਿੰਗ ਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਮੱਝਾਂ, ਗਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚੁਗਦੀਆਂ ਹਨ।
(ii) ਬੁੱਢੀਆਂ, ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

(ਅ) ਜੇਕਰ ਅਖੀਰਲਾ ਕਰਤਾ ਇਕ-ਵਚਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਲਿੰਗ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਲਗਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਤੇ ਭੈਣ ਆਉਣਗੇ।
(ii) ਮਾਂ ਤੇ ਪੁੱਤ ਹੱਸਦੇ ਹਨ।

(ੲ) ਜੇਕਰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਲਿੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਲਿੰਗ ਅੰਤਲੇ ਕਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ।

(ii) ਕੁੜੀ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।

ਉਲੰਘਣਾ–ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਕਰਤਾ ਨਿਰਜੀਵਵਾਚਕ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਵਚਨ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਕਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਮੈਂ ਕਮੀਜ਼ਾਂ, ਪਜਾਮੇ, ਪੈਂਟਾਂ ਤੇ ਪੱਗ ਖ਼ਰੀਦੀ ਹੈ।

ਪੁਰਖ–(ੳ) ਜੇਕਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੁਰਖ ਸਮੁੱਚੀ ਯੋਜਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਮੈਂ, ਤੂੰ ਤੇ ਉਹ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। (ii) ਤੂੰ, ਉਹ ਤੇ ਮੈਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ।

(ਅ) ਜੇਕਰ ਕਰਤਿਆਂ ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਤੂੰ ਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਿਓ। (ii) ਉਹ ਤੇ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਚੱਲੀਆਂ ਹੋ ?

2. ਜੇਕਰ ਜੁੜੇ ਕਰਤਿਆਂ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਸਭ ਕੋਈ, ਸਾਰੇ, ਸਭ ਕੁੱਝ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ, ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਲਿੰਗ ਤੇ ਵਚਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਮਾਂ, ਪੁੱਤ ਤੇ ਧੀਆਂ, ਸਾਰੇ ਚਲਦੀਆਂ ਦੇ ਗਾਹਕ ਹਨ।

(ii) ਮਾਂ, ਪੁੱਤ ਤੇ ਧੀ, ਸਭ ਕੋਈ ਚਲਦੀ ਦਾ ਗਾਹਕ ਹੈ।

3. ਜੇਕਰ ਦੋ ਕਰਤਾ 'ਜਾਂ' ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਜਾਂ ਭਰਾ ਆਵੇਗਾ।

(ii) ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਜਾਂ ਭੈਣਾਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(iii) ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਤੇ ਕਰਮ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ–

(ੳ) ਜਦੋਂ ਕਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਕਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਸੋਹਨ ਨੇ ਘੋੜਾ ਖ਼ਰੀਦਿਆ।

(ii) ਸੋਹਨ ਨੇ ਘੋੜੇ ਖ਼ਰੀਦੇ।

(iii) ਸੋਹਨ ਨੇ ਘੋੜੀ ਖ਼ਰੀਦੀ।

(iv) ਸੋਹਨ ਨੇ ਘੋੜੀਆਂ ਖ਼ਰੀਦੀਆਂ।

ਖ਼ਰੀਦਿਆ, ਖ਼ਰੀਦੇ, ਖ਼ਰੀਦੀ ਤੇ ਖ਼ਰੀਦੀਆਂ, ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਕਰਮ ਦੇ ਲਿੰਗ ਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(ਅ) ਜਦੋਂ ਕਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਕਰਮ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਅੰਤਲੇ ਕਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਪੈੱਨ ਤੇ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖ਼ਰੀਦੀਆਂ।

(ਅ) ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਇਕ ਪੈੱਨ ਖ਼ਰੀਦਿਆ।

(ੲ) ਉਸ ਨੇ ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਕਾਰ ਲੈਣੀ ਹੈ।

(ਸ) ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ।

(ਹ) ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਕਰਤਾ ਤੇ ਕਰਮ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਆਉਣ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕ-ਵਚਨ ਤੇ ਅਨਯ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(i) ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ।

(ii) ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ।

(iii) ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ।

(iv) ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ।

(iv) ਕਰਤਾ ਤੇ ਕਰਮ ਦੋਵੇਂ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ–

ਜਦੋਂ ਕਰਤਾ ਤੇ ਕਰਮ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਕਰਮ ਕੋਈ ਉਪਵਾਕ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਰਿਆ ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਅਨਯ ਪੁਰਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਗਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–(ੳ) ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਡਾਂਗ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। (ਅ) ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਵੈਰੀ ਕਦੇ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ।

(v) ਫੁਟਕਲ–'ਹੈ' ਅਤੇ 'ਸੀ' ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪੁਰਖਾਂ (ਉੱਤਮ, ਮੱਧਮ ਤੇ ਅਨਯ) ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ–

ਮੈਂ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਹੋ, ਉਹ ਹੈ, ਉਹ ਹਨ।

ਮੈਂ ਸਾਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਂ, ਸਾਡਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਸੈਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਓ, ਉਹ ਸੀ, ਉਹ ਸਨ।

2. ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਮੇਲ

1. ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਕਰਕੇ ਪੜਨਾਂਵ ਉਸ ਨਾਂਵ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਜਿਹੜੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਰ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ।

(ਅ) ਜਿਹੜਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(ੲ) ਸੁਰਿੰਦਰ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੋਸਤ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਦੇ ਹਨ।

2. ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਹੁ-ਵਚਨ, ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ, ਪੜਨਾਂਵ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਾਂ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, ''ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨਹੀਂ ਹਟਾ ਸਕਦੀ।''

(ਅ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ''ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ।''

ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ–ਨਾਂਵ, ਇਕ-ਵਚਨ, **ਜਿਨ੍ਹਾਂ**–ਪੜਨਾਂਵ, ਬਹੁ-ਵਚਨ।

ਹੇਠਾਂ ਦੇਖੋ ਅਜਿਹੇ ਮੇਲ ਦੇ ਕੁੱਝ ਨਮੂਨੇ :

3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਮੇਲ

(i) ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੱਕੋ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਵਚਨ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਬੀਬਾ ਬੱਚਾ, ਬੀਬੇ ਬੱਚੇ, ਬੀਬੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ, ਬੀਬਿਆਂ (ਬੀਬੇ) ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ, ਬੀਬੀ ਬੱਚੀ, ਬੀਬੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ, ਬੀਬੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੇ, ਬੀਬੀਏ ਬੱਚੀਏ, ਬੀਬਿਓ ਬੱਚਿਓ।

(ਅ) ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ, ਅਮੀਰ-ਗ਼ਰੀਬ, ਨਿੱਕੇ-ਵੱਡੇ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ।

(ii) ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵਚਨ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਸੰਬੰਧਕ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਦੇ ਇਕ-ਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ; ਜਿਵੇਂ–(1) ਉਹ ਕਮੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੈਲਾ (ਮੈਲਿਆਂ) ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। (2) ਬੱਚਾ ਬਿਸਤਰੇ ਨੂੰ ਗੰਦਾ (ਗੰਦਿਆਂ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ਅ) ਜੇਕਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ, (ਸੰਬੰਧਕ-ਰਹਿਤ) ਕਰਮ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਕਰਮ ਪੂਰਕ' ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਲਿੰਗ-ਵਚਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–(1) ਬੱਚੇ ਨੇ ਫ਼ਰਾਕ ਮੈਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। (2) ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੇਜ਼ ਗੰਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

4. ਸੰਬੰਧਪਦ ਤੇ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਦਾ ਮੇਲ

(1) ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ' ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਸਦਾ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਨੈਨੂੰ ਦਾ ਪੈੱਨ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ('ਦਾ' ਅਤੇ 'ਪੈੱਨ')

(ਅ) ਨੈਨੂੰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਗੁਆਚ ਗਈ। ('ਦੀ' ਅਤੇ 'ਕਿਤਾਬ')

(ੲ) ਨੈਨੂੰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਗੁਆਚ ਗਈਆਂ ਹਨ। ('ਦੀਆਂ' ਅਤੇ 'ਕਿਤਾਬਾਂ')
(ਸ) ਨੈਨੂੰ ਦੇ ਘਰ ਕੋਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਘਰ ਹੈ। ('ਦੇ' ਅਤੇ 'ਘਰ')
(ਹ) ਨੈਨੂੰ ਦਿਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ('ਦਿਆਂ' ਅਤੇ 'ਭਰਾਵਾਂ')

(2) ਜੇ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਇਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ, ਤਾਂ 'ਦਾ' ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਰੂਪ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਉਸ ਦੀ ਘੜੀ ਤੇ ਮੁੰਦਰੀ ਗੁਆਚ ਗਈ ।
(ਅ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕਾਪੀਆਂ ਤੇ ਪੈਂਨਸਿਲ ਗੁਆਚ ਗਈ।

5. ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ

(i) ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ।
(ii) ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹਾਂ ।
(iii) ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ।
(iv) ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਾਂ ।
(v) ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ ।
(vi) ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਅਧਿਕਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ । ***(G.N.D.U. B.Com. 2006, Pbi. Uni. 2014)***

ਉੱਤਰ–ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਹੱਕ'। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵਰਗ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਾਕਾਤਮਕ ਤੇ ਅਰਥਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਰੱਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ :–

''ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਰਗ ਦੀ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।''

ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਜੁਗਤ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕ ਵਰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ; ਜਿਵੇਂ–

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਪਤੰਗ ਉਡਾਇਆ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ 'ਨੇ' ਸੰਬੰਧਕ 'ਮੁੰਡਾ' ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ 'ਉਡਾਇਆ' ਦਾ ਆਪਣੇ ਕਰਮ 'ਪਤੰਗ' ਦੇ ਲਿੰਗ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮੇਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ, ਦੀਆਂ, ਦਿਆਂ, ਆਦਿ ਦੋ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਨਾਂਵ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

ਕਾਕੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬੀਮਾਰ ਹੈ।
ਚਾਚੇ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?

ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਪਰੰਤੂ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਅਮੀਰ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
(ਅ) ਮਾਲਕ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ 'ਦਿੰਦਾ ਹੈ' ਅਤੇ 'ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ', ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਨ, 'ਮੰਗਤੇ' ਅਤੇ 'ਕੁੱਤੇ' ਦੋਵੇਂ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ 'ਪੈਸੇ' ਅਤੇ 'ਦੁੱਧ' ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ–

ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤੇ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹਨ–

1. ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਨਾ ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ ਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰੂਪ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) 'ਦਰਵਾਜ਼ੇ' ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰੋ। ('ਦਰਵਾਜ਼ਾ' ਤੋਂ 'ਦਰਵਾਜ਼ੇ') (ਅ) 'ਮੁੰਡੇ' ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਓ। ('ਮੁੰਡਾ' ਤੋਂ 'ਮੁੰਡੇ')

2. ਅਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਗਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) 'ਬੱਦਲ' ਗੱਜਦੇ ਹਨ। (ਅ) 'ਮੁੰਡਾ' ਰੋਂਦਾ ਹੈ।

3. ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਮੁੱਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ, 'ਬਲਵੀਰ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈ' ਵਿਚ ਬਲਵੀਰ ਸਧਾਰਨ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਭੂਤਕਾਲੀ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ 'ਨੇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਬਲਵੀਰ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ।

4. ਸੰਬੋਧਨੀ ਵਿਸਮਿਕਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਨਾਂਵ ਵੀ ਸੰਬੋਧਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਓ ਮੁੰਡਿਓ ! ('ਮੁੰਡਾ' ਤੋਂ ਮੁੰਡਿਓ') (ਅ) ਨੀ ਕੁੜੀਏ ! ('ਕੁੜੀ' ਤੋਂ 'ਕੁੜੀਏ')

5. ਜਦੋਂ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਕਰਮ ਆਉਣ ਤਾਂ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਨਾਲ 'ਨੂੰ' ਸੰਬੰਧ ਲਗਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–(ੳ) ਰਾਮ ਨੇ 'ਸੱਪ' ਨੂੰ 'ਡਾਂਗ' ਮਾਰੀ। (ਅ) ਮੈਂ 'ਰਾਮ' ਨੂੰ 'ਕਿਤਾਬ' ਦਿੱਤੀ।

6. ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਾਲ 'ਨੇ' ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ; ਜਿਵੇਂ–ਅਸੀਂ (ਤੁਸੀਂ) ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ । ਅਸ਼ੁੱਧ ਅਸੀਂ (ਤੁਸੀਂ) ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ । (ਸ਼ੁੱਧ)

7. ਪੂਰਨ ਭੂਤਕਾਲ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਸਦਾ 'ਨੇ' ਸੰਬੰਧਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–(ੳ) 'ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ' ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹੀ। (ਅ) 'ਰਾਮ ਨੇ' ਦੁੱਧ ਪੀਤਾ।

ਉਲੰਘਣ–(i) ਜੇਕਰ ਪੂਰਨ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ 'ਚੁੱਕਾ ਸੀ', 'ਚੁੱਕੇ ਸਨ' ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੇਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–ਸੁਰਜੀਤ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

(ii) ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਤੇ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ।

8. ਜਦੋਂ ਵਾਕ ਵਿਚ ਗੁਣਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਾਂਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਰਮ ਬਣੇ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਕਰਮ ਬਣੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਨੂੰ' ਸੰਬੰਧਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ –(ੳ) 'ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ' ਹਰ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਘ) ਉਹ 'ਕਿਸੇ ਨੂੰ ' ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

9. ਪੂਰਨ ਭੂਤਕਾਲ, ਸਧਾਰਨ ਭੂਤਕਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਆਦਰ ਲਈ 'ਆਪ' ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ 'ਨੇ' ਸੰਬੰਧਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) 'ਆਪ ਨੇ' ਬੜੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। (ਪੂਰਨ ਭੂਤਕਾਲ)

(ਅ) 'ਆਪ ਨੇ' ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। (ਸਧਾਰਨ ਭੂਤਕਾਲ)

(ੲ) 'ਆਪ ਨੇ' ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਪੂਰਨ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ)

ਉਲੰਘਣਾ–ਜੇਕਰ ਪੂਰਨ ਭੂਤਕਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ 'ਚੁੱਕੇ ਸਾਓ' ਅਤੇ 'ਚੁੱਕੇ ਹੋ' ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਆਪ ਸੌਂ ਚੁੱਕੇ ਸਾਓ। (ਅ) ਆਪ ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁੱਕੇ ਹੋ।

10. 'ਹੋਵੇ', 'ਹੁੰਦਾ' ਅਤੇ 'ਹੋਵੇਗਾ' ਆਦਿ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਨੇ' ਸੰਬੰਧਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਜੇ 'ਰਾਮ ਨੇ' ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਫੇਲ੍ਹ ਨਾ 'ਹੁੰਦਾ'।

(ਅ) ਜੇ ਰਾਮ 'ਨੇ' ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਬੀਮਾਰ ਹੋ 'ਜਾਵੇਗਾ'।

(ੲ) ਜੇ ਉਸ 'ਨੇ' ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਮੰਨ ਲਈ 'ਹੋਵੇ', ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ।

ਉਲੰਘਣ–ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਤੇ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(iii) ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ । *(G.N.D.U. 2001, 06, 11, 12; B.Com. 13)*

ਉੱਤਰ–ਵਾਕ-ਜੁਗਤ ਨਾਂਵ/ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ/ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਰਕ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਵਿਭਕਤੀ ਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀਵਾਹਕ (ਵਿਭਕਤੀ) ਕਿਹੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀਵਾਹਕ (ਸੰਬੰਧਕ) ਕਿਹੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੱਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅੱਠ ਕਾਰਕ ਤੇ ਛੇ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾਂਵ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਘਰੋਂ, ਘਰੀਂ, ਘਰੇ, ਹੱਥੀਂ, ਹੱਥੋਂ ਆਦਿ, ਪਰੰਤੂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਰੁਚੀ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪ ਥਾਂ ਮੱਲ ਲਈ। ਇਸ ਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਕਤਿਆਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਤੋਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ, ਘਰ ਵਿਚ, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਦਿ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਭਕਤੀ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀਵਾਹਕ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀਵਾਹਕ (ਸੰਬੰਧਕ) ਵੀ। ਜਿੱਥੇ ਵਿਭਕਤੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਹ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀਵਾਹਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ ਘਰੋਂ, ਘਰੇ ਆਦਿ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਨਾਂਵ ਤੋਂ ਵੱਖ ਸੰਬੰਧਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਹ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀਵਾਹਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ, ਘਰ ਵਿਚ ਆਦਿ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਕਾਰਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਕੀ ਹਨ ?
(Pbi. Uni. 1995, 2003, 19; G.N.D.U. 2000, 05, B.Com. 2015)

ਜਾਂ

ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ।
(G.N.D.U. B.A. 2006; B.Com. 13)

ਜਾਂ

ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ? ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸੋ ।
(G.N.D.U. B.B.A. 2012, 15) (G.N.D.U. 2006)

ਜਾਂ

ਕਾਰਕ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰਜਾਂ (ਵਰਤੋਂ) ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।
(G.N.D.U. 2011, Pbi. Uni. 2017, 18)

ਉੱਤਰ–ਕਾਰਕ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਾਂਵ/ਨਾਂਵ-ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਾਕੰਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਆਪਣੇ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕਾਰ ਅੱਠ ਕਾਰਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ–ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਸੰਪਰਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ । ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ ਤੇ ਸੰਪਰਦਾਨ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ਤੇ ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਛੇ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਦੇ ਹਨ :–

ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ, ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ।

1. ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਂਵ/ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੇ ਕਿਰਿਆ/ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਕ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਵਿਚਰਨ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਕਰਮਕ ਤੇ ਅਪੂਰਨ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਦੇ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਦੇ ਲਿੰਗ-ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜ਼ਰਾ ਦੇਖੋ–

(ੳ) **ਬੱਚਾ ਹੱਸਦਾ** ਹੈ।
ਬੱਚੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।
ਕੁੜੀ ਹੱਸਦੀ ਹੈ।
ਮੱਝ ਚਰਦੀ ਹੈ ।

(ਅ) **ਬੱਚਾ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦਾ ਹੈ।**
ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਤਾਬਾਂ **ਪੜ੍ਹਦੇ** ਹਨ।
ਬੁੱਢੀ ਗੀਤ **ਗਾਉਂਦੀ** ਹੈ।
ਤੀਵੀਆਂ ਚਰਖਾ **ਕੱਤਦੀਆਂ** ਹਨ।

(ੲ) ਮੁੰਡੇ ਨੇ **ਪਾਣੀ** ਪੀਤਾ।
ਬੱਚੇ ਨੇ ਕਾਪੀ **ਪਾੜੀ**।
ਬੁੱਢੀ ਨੇ **ਚਰਖਾ ਕੱਤਿਆ**।
ਕੁੜੀ ਨੇ **ਸੇਬ ਖਾਧੇ**।

2. ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ—ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਪਿਛਲੱਗੀ (ਵਿਭਕਤੀ ਯੁਕਤ) ਰੂਪ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਿਛਲੱਗਾਂ (ਸੰਬੰਧਕਾਂ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਭਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਭਕਤੀ (ਵਿਭਕਤੀ + ਸੰਬੰਧਕ) ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) /-ਆ/ ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ ਵਿਚ ਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ -ਏ-/-/ਸੰਬੰਧਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ :–
ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।
ਮਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(ਅ) /-ਆ/ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ/-ਇਆਂ+ਸੰਬੰਧਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–
ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ।
ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿਡੌਣੇ ਦਿਓ।

(ੲ) /-ਆ/ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸ੍ਵਰ ਅੰਤਕ ਵਿਚ ਵਿਅੰਜਨ-ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਇਕ ਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ/ਸੰਬੰਧਕ/ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–
ਡਾਕੂ ਨੇ **ਗ਼ਰੀਬ** ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟਿਆ।
ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਦਾ।

(ਸ) /-ਆ/ਅੰਕਿਤ ਨਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ/-ਵਾ/,ਸ੍ਵਰ-ਅੰਤਕ ਅਤੇ ਵਿਅੰਜਨ-ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ/ਆਂ+ਸੰਬੰਧਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜ਼ਰਾ ਦੇਖੋ :–
(ੳ) **ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬੱਸਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਪਰ ਨਾ ਬੈਠਣ ਦਿਓ।**
(ਅ) **ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ** ਧੋਖਾ ਨਾ ਕਰੋ।

3. ਕਰਨ ਕਾਰਕ—ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਰਨ ਕਾਰਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਾਂ ਢੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਾਕਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਵਿਭਕਤੀ/ ਈਂ/ ਨੂੰ ਪਿਛੇਤਰ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਨਾਲ, ਦੁਆਰਾ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–

(ੳ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾਇਆ।
ਜਾਂ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾਇਆ।

(ਅ) ਗੱਲੀਂ-ਬਾਤੀਂ ਮੈਂ ਵੱਡੀ, ਕਰਤੂਤੀਂ ਵੱਡੀ ਜਿਠਾਣੀ।
ਜਾਂ

ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਜਿਠਾਣੀ।

(ੲ) ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ।

ਜਾਂ

ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ।

4. ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ—ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਾਕਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਦੀਆਂ ਵਿਭਕਤੀਆਂ /-ਓਂ-, /-ਇਓਂ/,/-ਥੋਂ/ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਤੋਂ ਆਦਿ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਘੋੜਿਓਂ (ਘੋੜੇ ਤੋਂ)
ਘਰੋਂ (ਘਰ ਤੋਂ)
ਸ਼ਹਿਰੋਂ (ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ)
ਮੈਂ (ਮੈਥੋਂ)
ਉੱਥੋਂ (ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ)
ਨਿਕਿਓਂ (ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ)
ਮਰਨੋਂ (ਮਰਨ ਤੋਂ)
ਚਾਚੇ ਦਿਓਂ ਘਰੋਂ (ਚਾਚੇ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ)

5. ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ—ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਿਛੇਤਰ ਵਿਭਕਤੀਆਂ/-ਏ/(ਪੁਲਿੰਗ ਇਕ ਵਚਨ) ਅਤੇ /-ਈਂ/ (ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ) ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ, ਉੱਤੇ, ਹੇਠ ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ :–

(ੳ) ਤੁਸੀਂ ਘਰੇ ਬੈਠੋ।
ਤੁਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੋ।

(ਅ) ਮੈਂ ਹੱਥੀਂ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।
ਮੈਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।

6. ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ—ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੁਤੰਤਰ ਵਾਕ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਰਕ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪਿਛੇਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :–

(ੳ)/-ਇਆ/ਵਿਭਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ /-ਆ/ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ ਇਕ ਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ/ਇ-ਆ ਵਿਭਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਮੁੰਡਿਆ ! ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
ਪੁੱਤਰਾ ! ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੈਠ।

(ਅ) /-ਆ/ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ /-ਇਓ/ਵਿਭਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਬੱਚਿਓ ! ਖੱਪ ਨਾ ਪਾਓ।
ਮੁੰਡਿਓ ! ਸਮਾਂ ਨਾ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰੋ।

(ੲ) /-ਆ/ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਅੰਤਕ ਅਤੇ ਵਿਅੰਜਨ-ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਇਕਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ/-ਆ/ਵਿਭਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਬੇਲੀਆ ! ਆ ਚਲੀਏ
ਸੱਜਣਾ ! ਜ਼ਰਾ ਠਹਿਰ।

(ਸ) /-ਆ ਅੰਤਕ ਨਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੁਰ-ਅੰਤਕ ਅਤੇ ਵਿਅੰਜਨ ਅੰਤਕ ਪੁਲਿੰਗ/ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ /-ਓ/ਵਿਭਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਕੁੜੀਓ ! ਆਓ ਨੱਚੀਏ।
ਦੋਸਤੋ ! ਜ਼ਰਾ ਸਬਰ ਕਰੋ।

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–''ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇਅ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ ਸਮੂਹੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸਾਰਥਿਕ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇਕਾਈ ਵਾਕ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ।''

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਉਦੇਸ਼ ਵਾਕ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ; ਜਿਵੇਂ–'ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ' ਵਾਕ ਵਿਚ 'ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ' ਦੀ ਗੱਲ 'ਕਾਲੇ ਕੁੱਤੇ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਕ ਵਿਚ 'ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ' ਵਾਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਗ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਵਿਧੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਵਿਧੇ ਵਾਕ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ; ਜਿਵੇਂ–'ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ' ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ 'ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ' ਇਹੋ ਹੀ ਇਸ ਵਾਕ ਦਾ ਵਿਧੇ ਭਾਗ ਹੈ । ***(P.U. 2015)***

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਉਪਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–''ਉਪਵਾਕ ਵਾਕ ਵਰਗੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਾਕ ਦਾ ਅੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਉਪਵਾਕ ਨਾਲ ਯੋਜਕ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।'' ***(G.N.D.U. 1994 ; Pbi. Uni. 2008, 09)***

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਵਾਕ ਤੇ ਉਪਵਾਕ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–ਵਾਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਇਕਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਪਵਾਕ ਇਕ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਾਕ ਵਾਂਗ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਉਪਵਾਕ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :– ***(G.N.D.U. 2014 ; Pbi. Uni. 2018)***

'ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਆਇਆ' ਤੇ 'ਉਹਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ।' ('ਤੇ' ਯੋਜਕ)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਾਕ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਾਕ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ–ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ, ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ । ***(Pbi. Uni. 2019)***

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਕਿਰਿਆ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ :–

(ੳ) ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਹਰਜੋਤ ਹੈ ।

(ਅ) ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਫੁੱਟਬਾਲ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਹੈ ।

(ੲ) ਮੈਂ ਪਤੰਗ ਉੱਡਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਸਧਾਰਨ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪੈਟਰਨ ਹਨ ? ***(Pbi. Uni. 2019)***

ਉੱਤਰ–ਅੱਠ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ਤੇ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਦਿਓ । ***(Pbi. Uni. 2017)***

ਉੱਤਰ–''ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਨ ਯੋਜਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਉਦਾਹਰਨ–ਮੈਂ ਘਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ਤੇ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਦਿਓ । ***(Pbi. Uni. 2018)***

ਉੱਤਰ–ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਾਲੇ ਉਸ ਵਾਕ ਨੂੰ 'ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ (ਪ੍ਰਧਾਨ) ਉਪਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ।

ਉਦਾਹਰਨ–ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਉਪਵਾਕ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਕ ਮੁੱਖ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਪਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ–ਅਧੀਨ ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ, ਅਧੀਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ ।

ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੀ ਉਪਵਾਕ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ–ਅਧੀਨ ਯੋਜਕੀ ਉਪਵਾਕ, ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆਵੀ ਉਪਵਾਕ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਯੋਜਕੀ ਅਤੇ ਅਪੂਰਨ ਕਿਰਿਆਵੀ ਉਪਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਾਕ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ***(G.N.D.U. 1996; Pbi. Uni. 2017, 18, 19)***

ਜਾਂ

ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ–ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ–

(*i*) ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ (*ii*) ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ (*iii*) ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ਤੇ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਦਿਓ । ***(Pbi. Uni. 2019)***

ਉੱਤਰ–''ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਬੇਨਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ।''

ਉਦਾਹਰਨ–ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ਤੇ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–''ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।''

ਉਦਾਹਰਨ–ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ਤੇ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–''ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।''

ਉਦਾਹਰਨ–ਮਿਹਨਤ ਕਰੋ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ :–

(ੳ) ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

(ਅ) ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ ।

(ੲ) ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

(ਸ) ਸੀਤਾ ਨੇ ਪਾਣੀ ਡੋਲ੍ਹ ਕੇ ਫਰਸ਼ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

(ਹ) ਉਹ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ।

(ਕ) ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਬੀਮਾਰ ਹਾਂ ।

(ਖ) ਜਿਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਚੁਰਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ, (ਅ) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ, (ੲ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ, (ਸ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ, (ਹ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ, (ਕ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ, (ਖ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ–

(ੳ) ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਨਵ-ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀਉ, ਜੁਆਨੀਆਂ ਮਾਣੋ ।

(ਅ) ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੁਰੋ ।

(ੲ) ਉਹ ਅੱਜ ਸਕੂਲ ਗਿਆ, ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਘਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਇਆ ।

(ਸ) ਉਹ ਲਾਲਚੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕਮੀਨਾ ਵੀ ।

(ਹ) ਸ਼ਾਮ ਰਾਮ ਦੇ ਚਪੇੜ ਮਾਰ ਕੇ ਦੌੜ ਗਿਆ ।

(ਕ) ਉਹ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ।

(ਖ) ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਲਾਭ ਦੱਸੋ ।

(ਗ) ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ, (ਅ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ, (ੲ) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ, (ਸ) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ, (ਹ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ, (ਕ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ, (ਖ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ (ਗ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. ਪੰਜ ਸਾਧਾਰਨ ਵਾਕ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਕੀ-ਕੀ ਲਾਭ ਹਨ ?

(ਅ) ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਪਤਲਾ ਹਾਂ ।

(ੲ) ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਕ ਵਧੀਆ ਪੈੱਨ ਹੈ ।

(ਸ) ਹੈਂ ! ਤੂੰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ ।

(ਹ) ਚੰਗੇ ਬੱਚੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19. ਪੰਜ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਗਊ ਘਾਹ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

(ਅ) ਸੁਰਿੰਦਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਪਰ ਕੰਮਚੋਰ ਨਹੀਂ ।

(ੲ) ਉਹ ਸਾਰੀ ਵਾਟ ਤੁਰਿਆ ਵੀ ਗਿਆ ਤੇ ਰੋਂਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ।

(ਸ) ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮਹਿਕ ਪਸਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਇਕ ਸੱਪ ਨੇ ਸਾਰਾ ਮਜ਼ਾ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

(ਹ) ਜੇ ਉਹ ਘਰ ਨਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20. ਪੰਜ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ।

(ਅ) ਮੈਂ ਸੋਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਉਲਝਣ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕੀ ਕਰਾਂ ।

(ੲ) ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗਲਾ ਸੁਰ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਗੀਤ ਗਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

(ਸ) ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ।

(ਹ) ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੰਗ ਸਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21. ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ–

(ੳ) ਉਹ ਬੜਾ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹੈ ।

(ਅ) ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?

(ੲ) ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦੱਸੋ ।

(ਸ) ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੋ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ, (ਅ) ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਵਾਕ, (ੲ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ, (ਸ) ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇਅ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਲਿਖੋ–

(ੳ) ਮੈਂ ਘਰ ਛੇਤੀ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗਾ ।

(ਅ) ਤੁਹਾਡਾ ਪੈਰ ਜ਼ਰੂਰ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ।

(ੲ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੁਰਖ ਫੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(ਸ) ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਭੁੱਖਾ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ।

(ਹ) ਇਹ ਵਦਾਣ ਵਾਂਗ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) **ਉਦੇਸ਼**–ਮੈਂ ।

ਵਿਧੇਅ–ਛੇਤੀ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗਾ ।

(ਅ) **ਉਦੇਸ਼**–ਤੁਹਾਡਾ ਪੈਰ ।

ਵਿਧੇਅ–ਜ਼ਰੂਰ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ।

(ੲ) **ਉਦੇਸ਼**–ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੁਰਖ ।

ਵਿਧੇਅ–ਫੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(ਸ) **ਉਦੇਸ਼**–ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ।

ਵਿਧੇਅ–ਭੁੱਖਾ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ।

(ਹ) **ਉਦੇਸ਼**–ਇਹ ।

ਵਿਧੇਅ–ਵਦਾਣ ਵਾਂਗ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23. ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ (ਸਵਾਧੀਨ ਉਪਵਾਕ) ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸੋ ।

ਉੱਤ ੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਵਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ **'ਸਵਾਧੀਨ ਵਾਕ'** ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਕ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਤਬੀਰ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਭੇਜਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24. ਉਪਵਾਕ (ਪਰਾਧੀਨ ਉਪਵਾਕ) ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਕਿਸੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਹ ਵਾਕ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਵਾਕ ਦਾ ਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 25. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਧਾਰਨ, ਸੰਯੁਕਤ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਚੁਣੋ :–

(ੳ) ਇੱਥੇ ਹਰ ਸ਼ੈ ਉਖੜੀ-ਉਖੜੀ ਲਗਦੀ ਸੀ ।

(ਅ) ਵਾਹਗੇ ਵੱਡੇ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਠੇਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਓ-ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਪਿੰਡੋਂ-ਪਿੰਡ ਪੈਦਲ ਜਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਭੌਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ।

(ੲ) ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਵ ਹੀ ਤੌਖਲਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਨਦੀ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(ਸ) ਰੱਬ-ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਦਾ ਕਾਲਾ ਨਰਕ ਲੰਘਿਆ ਤੇ ਮਤਾਬ ਤਿੰਨ ਡਾਲੇ ਦਿਹਾੜੀ ਤੇ ਟੀਨ ਦੇ ਖੱਡੇ ਪੁੱਟਣ ਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ।

(ਹ) ਹੁਣ ਅਮਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਟਿਕਾਓ ਵਿਚ ਸੀ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ।

(ਅ) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ।

(ੲ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ।

(ਸ) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ।

(ਹ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਧਾਰਨ, ਸੰਯੁਕਤ ਤੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਚੁਣੋ :–

(ੳ) ਪਿੱਛੇ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਸਰਤ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖੇਗਾ ।

(ਅ) ਅਸਲ 'ਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਾਨ੍ਹਣੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈੱਲਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ।

(ੲ) ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ-ਨਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

(ਸ) ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਛਿੱਜਦੇ ਓਜ਼ੋਨੀ ਛਤਰ ਨੂੰ ਰੰਦਣ ਲਈ ਵਸੀਲੇ ਲੱਭ ਪੈਣਗੇ ।

(ਹ) ਆਪ ਨੇ 1897 ਈ: ਵਿਚ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਮੈਟਰਿਕ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਿਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਜਾ ਦਾਖ਼ਲਾ ਲਿਆ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ।

(ਅ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ।

(ੲ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ।

(ਸ) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ।

(ਹ) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜੋ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ :–

(ੳ) ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਠੀਕ ਚੱਲਿਆ ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਵੇਦਾਂਤੀ ਬਿਰਤੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ ।

(ਅ) ਚਾਰ ਸਾਲ ਚੰਗੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਆਂ-ਖ਼ਰੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਆਏ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਪਰਤੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜਾ ਸਿੰਧੀਆ ਸਾਲ ਭਰ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਦੀ ਰਕਮ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ ।

(ੲ) ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੋ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਘੰਟਿਆਂ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਛੜੱਪੇ ਮਾਰਦਾ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਕੇ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨ ਦੋਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ**–ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਠੀਕ ਚੱਲਿਆ ।

ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ–ਆਪ ਦੀ ਵੇਦਾਂਤੀ ਬਿਰਤੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ ।

ਸਮਾਨ ਯੋਜਕ–ਪਰ ।

(ਅ) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ**–ਚਾਰ ਸਾਲ ਚੰਗੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ।

ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ–ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਆਂ-ਖ਼ਰੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਆਏ ।

ਸਮਾਨ ਯੋਜਕ–ਪਰੰਤੂ ।

ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ–ਵਾਪਸ ਨਾ ਪਰਤੇ ।

ਸਮਾਨ ਯੋਜਕ—ਅਤੇ ।

ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ :—ਰਾਜਾ ਸਿੰਧੀਆ ਸਾਲ ਭਰ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਦੀ ਰਕਮ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ—ਹਾਲਾਂਕਿ ।

(ੲ) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ**—ਹੁਣ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ :—ਮੀਂਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੋ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਘੰਟਿਆਂ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਛੜੱਪੇ ਮਾਰਦਾ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਕੇ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ—ਜਦੋਂ .....ਤਾਂ ।

ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ—ਕੁੱਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨ ਦੋਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ—ਅਤੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਉਪਵਾਕ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਲਿਖੋ :—

(ੳ) ਪਲੂਟੋ ਦਾ ਇਕ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਦੋ ਸੌ ਸੰਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਬੁੱਧ ਦਾ ਇਕ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਤਾਸੀ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ।

(ਅ) ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ।

(ੲ) ਇਸ ਸੁੰਗੜਨ ਅਮਲ ਨਾਲ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਉਦੋਂ ਤਕ ਘਟਦਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਮਾਦਾ ਇਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਫਿਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬੇਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟ ।

(ਸ) ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਨ ਧਰਤੀ ਦੁਆਲੇ ਸਤਾਈ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤਕ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ 29 ਦਿਨ ਕਿਉਂ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

(ਹ) ਸਰੀਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਬਦੀਲੀ ਜੋ ਬੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਬਾਰੇ ਹੈ ।

ਉੱਤਰ—(ੳ) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ** :—ਪਲੂਟੋ ਦਾ ਇਕ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਦੋ ਸੌ ਸੰਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ।

ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ :—ਬੁੱਧ ਦਾ ਇਕ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਤਾਸੀ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ।

ਸਮਾਨ ਯੋਜਕ :—ਜਦਕਿ ।

(ਅ) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ** :—ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਏ ਹਨ ।

ਅਧੀਨ ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ :—ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ।

ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ :—ਕਿ ।

(ੲ) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ** :—ਇਸ ਸੁੰਗੜਨ ਅਮਲ ਨਾਲ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਘਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ :—ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਮਾਦਾ ਇਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

ਅਧੀਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ :—ਸਭ ਕੁੱਝ ਬੇਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ :—ਉਦੋਂ ਤੱਕ ... ਜਦੋਂ ਤੱਕ ; **ਸਮਾਨ ਯੋਜਕ** :—ਅਤੇ ।

(ਸ) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ** :—ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ।

ਅਧੀਨ ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ :—ਚੰਨ ਧਰਤੀ ਦੁਆਲੇ ਸਵਾ ਸਤਾਈ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਸਮਾਨ ਉਪਵਾਕ :—ਇਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤਕ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ 29 ਦਿਨ ਕਿਉਂ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਅਧੀਨ ਯੋਜਕ :—ਕਿ ; **ਸਮਾਨ ਯੋਜਕ** :—ਪਰੰਤੂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 29. ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ :—

(ੳ) ਤੇ ਸਾਹਬੋ ਦਿਲ ਦੀ ਗਾਹਕ ਸੀ, ਧੜ ਦੀ ਨਹੀਂ ।

(ਅ) ਧੜ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਸੀ ?

(ੲ) ਕੋਤਵਾਲੀ ਤਕ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਖਾਸਾ ਲੰਮਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ।

(ਸ) ਉਏ ਤਾਪ ਦਿਆ ਬੱਚਿਆ, ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿਉਂ ?

(ਹ) ਜਾ ਨੀ, ਕਿਸੇ ਗੋਹੇ ਕੂੜੇ ਵਾਲੇ ਘਰੋਂ ਮੰਗ ਲਿਆ ।

ਉੱਤਰ—(ੳ) ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ ।

(ਅ) ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਵਾਕ ।

(ੲ) ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ ।

(ਸ) ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਵਾਕ ।

(ਹ) ਹੁਕਮੀ ਵਾਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30. ਮੇਲ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–''ਵਾਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਰੂਪਾਤਮਕ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਧੀਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਵਿਚਲੀ ਸਮਤਾ ਨੂੰ 'ਮੇਲ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 31. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ?

ਜਾਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ***(Pbi. Uni. 2017, 18)***

ਉੱਤਰ–(1) ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ।

(2) ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ।

(3) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਨਾਂਵ) ਨਾਲ ਮੇਲ ।

(4) ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ।

(5) ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਮੇਲ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32. ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–ਬੱਚਾ ਖੇਡਦਾ ਹੈ (ਪੁਲਿੰਗ ਇਕ-ਵਚਨ), ਬੱਚੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ (ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁ-ਵਚਨ), ਕੁੜੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ । (ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਇਕ-ਵਚਨ), ਕੁੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ (ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 33. ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–ਵਚਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਕਰਕੇ ਪੜਨਾਂਵ ਉਸ ਨਾਂਵ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ : ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(ਅ) ਸੁਰਿੰਦਰ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੋਸਤ ਹਨ । ਉਹ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 34. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੱਕੋ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਵਚਨ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ, ਅਮੀਰ-ਗ਼ਰੀਬ, ਨਿੱਕੇ-ਵੱਡੇ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ ।

ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵਚਨ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35. ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਮੇਲ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿਓ । ***(Pbi. Uni. 2019)***

ਉੱਤਰ–ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ।

('ਪੜ੍ਹਦਾ' ਮੁੱਖ ਕਿਰਿਆ; 'ਹਾਂ' ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 36. ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸਨੂੰ ਦੋ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ । ***(Pbi. Uni. 2017, 18, 19)***

ਉੱਤਰ–ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਰਗ ਦੀ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਤਾ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ, 'ਕਾਕੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬਿਮਾਰ ਹੈ', ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ 'ਦੀ' ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨਾਂਵ ਨੂੰ 'ਕਾਕਾ' ਇਕਵਚਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਕਾਕੇ' ਇਕਵਚਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਅਮੀਰ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ' ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ 'ਪੈਸੇ' ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਪਰੰਤੂ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ 'ਮੰਗਤੇ' ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 37. ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਦੱਸੋ ।

ਉੱਤਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕ ਵਰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਲਿੰਗ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ : ਜਿਵੇਂ–

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਪਤੰਗ ਉਡਾਇਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 38. ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਦੱਸੋ ।

ਉੱਤਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਕਰਮਕ, ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰੰਤੂ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

ਅਮੀਰ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 39. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਦੱਸੋ–

(ੳ) ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ।

(ਅ) ਹਰਨਾਮ ਦੀ ਸਿਰ ਤੇ ਬਾਂਹ ਤੇ ਚੋਟ ਆਈਆਂ ਹਨ ।

(ੲ) ਚਿੜੀਆਂ ਦਾਣਾ ਚੁਗਦੀ ਪਈਆਂ ਹਨ ।

(ਸ) ਉਸਨੇ ਨੀਲਾ ਪੱਗ ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਕਮੀਜ਼ ਪਾਈ ਹੈ ।

(ਹ) ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕ ਆਏ ਸੀ ।

ਉੱਤਰ–(ੳ) 'ਕਾਲੇ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ 'ਕੁੱਤਾ' ਨਾਂਵ ਵਿਚਕਾਰ ਵਚਨ-ਮੇਲ ਦੀ ਅਸ਼ੁੱਧੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ 'ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(ਅ) 'ਦੀ' ਅਤੇ 'ਸਿਰ' ਵਿਚਕਾਰ ਲਿੰਗ-ਮੇਲ ਅਸ਼ੁੱਧੀ ਹੈ । 'ਚੋਟ' ਅਤੇ 'ਆਈਆਂ ਹਨ' ਵਿਚਕਾਰ ਵਚਨ ਦੀ ਅਸ਼ੁੱਧੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ "ਦੇ ਸਿਰ' ਅਤੇ 'ਚੋਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(ੲ) 'ਚਿੜੀਆਂ ਚੁਗਦੀ ਪਈਆਂ ਹਨ' ਵਿਚਕਾਰ ਵਚਨ-ਮੇਲ ਦੀ ਅਸ਼ੁੱਧੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ 'ਚਿੜੀਆਂ ਚੁਗਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(ਸ) 'ਨੀਲਾ' ਅਤੇ 'ਪੱਗ' ਤੇ 'ਚਿੱਟਾ' ਤੇ 'ਕਮੀਜ਼' ਵਿਚਕਾਰ ਲਿੰਗ-ਮੇਲ ਦੀ ਅਸ਼ੁੱਧੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ 'ਨੀਲੀ ਪੱਗ' ਤੇ 'ਚਿੱਟੀ ਕਮੀਜ਼' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(ਹ) 'ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕ' ਅਤੇ 'ਆਏ ਸੀ' ਵਿਚਕਾਰ ਵਚਨ-ਮੇਲ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ । ਸਹੀ ਮੇਲ 'ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕ ਆਏ ਸੀ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 40. ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ।

(G.N.D.U. 2001, 06, 11, 12; B.Com. 13; Pbi. Uni. 2017)

ਉੱਤਰ–ਵਾਕ-ਜੁਗਤ ਨਾਂਵ/ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ/ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਰਕ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 41. ਵਿਭਕਤੀ ਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

ਜਾਂ

ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ***(Pbi. Uni. 2018)***

ਉੱਤਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੱਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਂਵ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਘਰੋਂ, ਘਰੀਂ, ਘਰੇ, ਹੱਥੀਂ, ਹੱਥੋਂ ਆਦਿ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗੀਆਂ 'ਓਂ, ਈਂ, ਏ' ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਵਾਕ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 42. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀ ਵਾਕ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਕਿਹੜਾ ?

ਉੱਤਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਜੀ ਵਾਹਕ ਵਿਭਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਕ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਕਾਰਕੀ ਵਾਹਕ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 43. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਛੇ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :–

ਸਾਧਾਰਨ ਕਾਰਕ, ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ, ਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ, ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 44. ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਂਵ/ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੇ ਕਿਰਿਆ/ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਕ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਵਿਚਰਨ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਕਰਮਕ ਤੇ ਅਪੂਰਨ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਦੇ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

ਜਦ ਕਿ ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਦੇ ਲਿੰਗ-ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਬੱਚਾ ਹੱਸਦਾ ਹੈ।
ਬੱਚੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।
ਕੁੜੀ ਹੱਸਦੀ ਹੈ।
ਮੱਝ ਚਰਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 45. ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੇ ਪਿਛਲੱਗੀ (ਵਿਭਕਤੀ ਯੁਕਤ) ਰੂਪ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਿਛਲੱਗਾਂ (ਸੰਬੰਧਕਾਂ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕਰਤਾ ਜਾਂ ਕਰਮ ਦੇ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਭਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਭਕਤੀ (ਵਿਭਕਤੀ + ਸੰਬੰਧਕ) ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ–

(ੳ) **ਮੁੰਡੇ** ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।
(ਅ) **ਮਾਂ ਬੱਚੇ** ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।
(ੲ) **ਮਿੱਤਰਾਂ** ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਨਾ ਕਰੋ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 46. ਕਰਨ ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ***(Pbi. Uni. 2017, 18)***

ਉੱਤਰ–ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਰਨ ਕਾਰਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਕ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਾਂ ਢੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਾਕਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨ ਵਿਭਕਤੀ/ਈ/ ਨੂੰ ਪਿਛੇਤਰ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਨਾਲ, ਦੁਆਰਾ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾਇਆ।

ਜਾਂ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾਇਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 47. ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਾਕਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ਦੀਆਂ ਵਿਭਕਤੀਆਂ /-ਓਂ-, /-ਇਓਂ/, /-ਥੋਂ/ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਤੋਂ ਆਦਿ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ :–

ਘੋੜਿਓਂ (ਘੋੜੇ ਤੋਂ)
ਘਰੋਂ (ਘਰ ਤੋਂ)
ਮਰਨੋਂ (ਮਰਨ ਤੋਂ) ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 48. ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਨਾਂਵ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਿਛੇਤਰ ਵਿਭਕਤੀਆਂ/-ਏ/(ਪੁਲਿੰਗ ਇਕ ਵਚਨ) ਅਤੇ /-ਈ/ (ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ, ਉੱਤੇ, ਹੇਠ ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧਕ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ :–

(ੳ) ਤੁਸੀਂ ਘਰੇ ਬੈਠੋ।
ਤੁਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੋ।
(ਅ) ਮੈਂ ਹੱਥੀਂ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।
ਮੈਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 49. ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੁਤੰਤਰ ਵਾਕ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਰਕ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪਿਛੇਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :–

(ੳ) ਮੁੰਡਿਆ ! ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
(ਅ) ਬੱਚਿਓ ! ਖੱਪ ਨਾ ਪਾਓ।
(ੲ) ਬੇਲੀਆ ! ਆ ਚਲੀਏ ।

(iv) ਵਿਹਾਰਿਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(i) ਛੱਲਾਂ ਸਾਡੀ ਝੁੱਗੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੀਕ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਨੇ । (ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(ii) ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਕੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਨੱਸੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । (ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਪਛਾਣੋ ।)

(iii) ਉਸ ਦਿਨ ਉਸਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਪਈ ਬੇੜੀ ਠੇਲ੍ਹ ਕੇ ਜੰਡ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਚੱਪੂ ਹੀ ਤੋੜ ਲਿਆਇਆ। (ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ ।)

(iv) ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਭਣੇਵੀਂ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਏ । ('ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ?)

ਉੱਤਰ–(i)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਛੱਲਾਂ	ਸਾਡੀ ਝੁੱਗੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੀਕ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਨੇ ।

(ii) ਲੋਕੀਂ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ

ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ

(iii) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ।

(iv) ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(i) ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੋਗਮਈ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੁਰ ਉੱਭਰਦੇ ਹਨ । (ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(ii) ਸਿਆਣੇ ਆਂਹਦੇ ਨੇ ਪਈ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਹੋਵੇ, ਤੇਹੀ ਚਪੇੜ ਚਾਹੀਦੇ ਏ । (ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ ।)

(iii) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਸ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਫਸ ਗਈਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ? (ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਪਛਾਣੋ ।)

(iv) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਮੋਟੇ ਤਿਰਛੇ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ 'ਮਿੱਕੀ' ਲਿਖਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ('ਨਾਲ' ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ?)

ਉੱਤਰ–(i)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਇਕ ਸੋਗਮਈ ਸੰਗੀਤ ਦੇ	ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਵਿਚੋਂ ਸੁਰ ਉੱਭਰਦੇ ਹਨ ।

(ii) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ।

(iii) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਹਵਸ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ – ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।

ਜਾਲ ਵਿਚ – ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

ਚਿੜੀਆਂ – ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।

(iv) 'ਨਾਲ' ਸੰਬੰਧਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ 'ਦਰਵਾਜ਼ਾ' ਨੂੰ 'ਦਰਵਾਜ਼ੇ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬਹੁਵਚਨ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਕਵਚਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(*i*) ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਥਕ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(*ii*) ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਥਾ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਵੰਨਗੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਚਾਰ ਹੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

(ਉਪਵਾਕ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ ।)

(*iii*) ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਵਲ ਜਾਂਦੀ ਗਲੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੈ ?)

(*iv*) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਮੰਦਰ ਹੁੰਦਾ । ('ਤੋਂ' ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ?)

(*v*) ਗਲੀਆਂ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਕੋਠੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਟੱਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ।

(ਅਪਾਦਾਨ ਤੇ ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ ।)

(*vi*) ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸੂਝ ਦਾ ਦਖ਼ਲ ਹੋਇਆ ।

(ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਪਛਾਣੋ ।)

ਉੱਤਰ–(*i*)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ	ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਥਕ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(*ii*) (ੳ) ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ (ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ) ।

(ਅ) ਜੇਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਥਾ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਵੰਨਗੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । (ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ)

(ੲ) ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਚਾਰ ਹੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਪਵਾਕ)

(*iii*) ਕਿਰਿਆ 'ਹੋਵੇਗੀ' ਦਾ ਮੇਲ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ 'ਗਲੀ' ਦੇ ਇਕ-ਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ-ਵਚਨ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(*iv*) 'ਤੋਂ' ਸੰਬੰਧਕ ਨੇ 'ਦਰਵਾਜ਼ਾ' ਇਕ ਵਚਨ ਦਾ ਰੂਪ 'ਦਰਵਾਜ਼ੇ' ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਬਹੁਵਚਨ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਵਚਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(*v*) ਕੋਠੇ 'ਤੋਂ – ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ; ਕੋਠੇ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

(*vi*) ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ਰੂਪ – ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ, ਸੂਝ ਦਾ)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(*i*) ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਇਕ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਇਕਾਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । (ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(*ii*) ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਵਾੜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਵਾੜੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ।

(ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ ਤੇ ਯੋਜਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ ।)

(*iii*) ਭੂੰਮੀਆ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹਰ ਥਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ?)

(*iv*) ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਵੇਲੇ ਵੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਖੇਤਰਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਟਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਲ ਹੈ ?)

(v) ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਫ਼ਸਲ ਵੱਢਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭ ਮਹੂਰਤ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰੋ ।)

(vi) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਓਂ ਤੇ ਫਿਰ ਫਿਰਨੀਓਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਆ ਵਸਿਆ । (ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ ।)

ਉੱਤਰ–(i)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਪਿੰਡ	ਹੁਣ ਇੱਕ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਇਕਾਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ।

(ii) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ/ਸੰਬੰਧਕ– ਅਤੇ ।

(iii) ਕਿਰਿਆ 'ਹੁੰਦਾ ਹੈ' ਇਕਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਮੇਲ ਆਪਣੇ ਇਕ ਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਕਰਤਾ 'ਭੂੰਮੀਆ' ਨਾਲ ਹੈ ।

(iv) ਕਿਰਿਆ 'ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ' ਬਹੁਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮੇਲ ਇਕ-ਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਕਰਮ 'ਭੇਂਟਾ' ਨਾਲ ਹੈ ।

(v) (ੳ) ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।
(ਅ) ਫ਼ਸਲ ; ਫ਼ਸਲ ਮਹੂਰਤ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।
(ੲ) ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।

(vi) (ੳ) ਦਰਵਾਜ਼ਿਓਂ–ਦਰਵਾਜ਼ਾ (ਨਾਂਵ) + ਓਂ (ਵਿਭਕਤੀ) ।
(ਅ) ਫ਼ਿਰਨੀਓਂ–ਫ਼ਿਰਨੀ (ਨਾਂਵ) + ਓਂ (ਵਿਭਕਤੀ) ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(i) ਭੂੰਮੀਏ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ ।)

(ii) ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਉਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ? (ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ ।)

(iii) ਤਪ ਨੂੰ ਧੰਦਾ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । (ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ ।)

(iv) ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਲਸੂੜੇ ਦਾ ਦਰਖ਼ਤ ਆਪਣੀਆਂ ਲਸੂੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਿਟਕਾਂ ਕਿਉਂ ਚਿਪਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? (ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ)

(v) ਉਹ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ, ਔਰਤਾਂ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੀਤ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋੜਨ । (ਸੰਬੰਧਕ ਨੂੰ ਨੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ-ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ?)

(vi) ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਪਿਆ ਹੈ । (ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰੋ ।)

ਉੱਤਰ–(i) ਪੂਜਾ ਕਰਤਾ ; ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ–ਕਿਰਿਆ ।

(ii) (ੳ) ਧਾਰਨਾ ਹੈ–ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ।
(ਅ) ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਉਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ–ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ ।
(ੲ) ਪਿੰਡ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ–ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਉਪਵਾਕ ।

(iii) (ੳ) ਤਪ–ਅਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ
(ਅ) ਧੰਦਾ–ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ।

(iv) 'ਦਾ' ਇਕਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ 'ਦਰਖ਼ਤ' ਇਕਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਨਾਲ ਅਤੇ 'ਦੀਆਂ' ਬਹੁਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ 'ਲਸੂੜੀਆਂ' ਬਹੁਵਚਨ - ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਸੰਬੰਧਮਾਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(v) ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੂੰ' ਨੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਬਹੁਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਕਰਤਿਆਂ 'ਬੰਦੇ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ' ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ 'ਬੰਦਿਆਂ' ਤੇ 'ਮੁੰਡਿਆਂ' ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

(vi) (ੳ) ਅਸਲ ਵਿਚ, ਮਾਧਿਅਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।
(ਅ) ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।
(ੲ) ਉੱਤਰ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(*i*) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਮੁਹਿੰਮਾਂ । (ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(*ii*) ਉਹ ਲੋਕ, ਜੋ ਆਰੀਆ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਮੋਹਨਜੋਦੜੋ ਵਰਗੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ? (ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ ਤੇ ਉਪਵਾਕ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(*iii*) ਪੰਜਾਬੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਘੋਖ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ । (ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਿਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੈ ?)

(*iv*) 'ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਿਆ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਦਾ, ਘਾਟੇ ਵਾਧੇ ਕਰਕੇ' ।' (ਵਾਕ ਵਿਚ 'ਤੂੰ' ਦਾ ਲਿੰਗ ਕੀ ਹੈ ?)

(*v*) ਪੇਕੇ ਘਰ ਦਾ ਗੀਤ ਹੋਰ ਹੈ, ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦਾ ਹੋਰ । (ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਪਛਾਣੋ ।)

(*vi*) ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦੀ ਨਾਨਕੀਂ, ਖਾਂਦੀ ਦੁੱਧ ਮਲਾਈਆਂ ।
ਤੁਰਦੀ ਦਾ ਲੱਕ ਝੂਟੇ ਖਾਂਦਾ, ਪੈਰੀਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਪਾਈਆਂ । (ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਕ ਪਛਾਣੋ ।)

ਉੱਤਰ–(*i*)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੰਮਿਆਂ ਨੂੰ	ਨਿੱਤ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ।

(*ii*) (ੳ) ਮਿਸ਼ਰਤ ਵਾਕ ।
(ਅ) ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣਗੇ–ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ
(ਅ) ਆਰੀਆ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਮੋਹਨਜੋਦੜੋ ਵਰਗੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਸਨ – ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਉਪਵਾਕ ।

(*iii*) ਕਿਰਿਆ 'ਵੇਖਦਾ ਹੈ' ਇਕ ਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਮੇਲ ਇਕ ਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਕਰਤਾ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਨਾਲ ਹੈ ।

(*iv*) ਪੁਲਿੰਗ ।

(*v*) ਗੀਤ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ
ਘਰ, ਘਰ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।

(*vi*) (ੳ) ਨਾਨਕੀਂ – ਨਾਨਕੇ (ਨਾਂਵ) + ਈਂ (ਵਿਭਕਤੀ); ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।
(ਅ) ਪੈਰੀਂ – ਪੈਰ (ਨਾਂਵ) + ਈਂ (ਵਿਭਕਤੀ); ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(*i*) ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਨ-ਬਦੋਸ਼ੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ? (ਬਣਤਰ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ ।)

(*ii*) ਬਾਤਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੇ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । (ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਤੱਤ ਕਰਤਾ, ਕਰਮ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(*iii*) ਨੀਤੀ-ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਕਾਰਜੀ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ?)

(*iv*) ਚੋਰ ਰਾਜ-ਕੁਮਾਰ ਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੈ ?)

(*v*) ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । (ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰੋ ।)

(*vi*) ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਗੰਡ-ਗੰਡੋਏ ਤੇ ਡੱਡੂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । (ਵਿਭਕਤੀ ਤੇ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ ।)

ਉੱਤਰ–(*i*) (ੳ) ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ–ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ।
(ਅ) ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ–ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਕ ਵਾਕ ।

(*ii*) (ੳ) ਕਰਤਾ–ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੇ ਮਨੁੱਖ ।
(ਅ) ਕਰਮ–ਬਾਤਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ ।
(ੲ) ਕਿਰਿਆ–ਸਿਰਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ।

(*iii*) 'ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ 'ਯਤਨ' ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਮ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ।

(*iv*) 'ਲੈ ਗਿਆ' ਕਿਰਿਆ ਦਾ 'ਚੋਰ' ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਹੈ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਨ ।

(*v*) (ੳ) **ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ**, ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

(ਅ) **ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ**–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।

(ੲ) **ਬੁਝਾਰਤਾਂ**–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।

(*vi*) **ਦਿਨੀਂ**–ਦਿਨ (ਸ਼ਬਦ) + ਈਂ (ਵਿਭਕਤੀ)–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(*i*) **ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।**
(ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(*ii*) **ਚੋਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੱਥਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ?**
(ਵਾਕ ਵਿਚਲੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ ।)

(*iii*) **ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹੈ ।**
(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੈ ?)

(*iv*) **ਕਲਾਸੀਕਲ ਨਾਚਾਂ ਤੇ ਲੋਕ-ਨਾਚਾਂ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅੰਤਰ ਨਾਚ-ਪੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਨਾਚ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਤੇ ਨਿਭਾਉ-ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।**
(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਹੜਾ ਕਾਰਜੀ ਰੂਪ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੈ ?)

(*v*) **ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਹਿਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਉੱਕਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।**
(ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰੋ ।)

(*vi*) **ਤਰਖਾਣ ਲੱਕੜੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ।**
(ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ ।)

ਉੱਤਰ–(*i*) **ਉਪਵਾਕ**–(ੳ) ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਹਨ ।
(ਅ) ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
(ੳ) ਉਹ	ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਹਨ ।
(ਅ) (ਉਹ)	ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(*ii*) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ**–ਚੋਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।
ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਉਪਵਾਕ–ਮੈਂ ਪੱਥਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ।
ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਉਪਵਾਕ–ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ?

(*iii*) 'ਹੈ' ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਪੂਰਕ 'ਭਾਗ' ਨਾਲ ਹੈ ।

(*iv*) ਕਿਰਿਆ 'ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ' ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਮ ਦਾ ਕਾਰਜੀ ਰੂਪ ਨਿਭਾ ਰਹੇ 'ਅੰਤਰ' ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੈ ।

(*v*) (ੳ) **ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ, ਚੰਦ-ਸੂਰਜ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ**–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।

(ਅ) **ਆਮਦ 'ਤੋਂ**–ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ।

(ੲ) **ਗਹਿਣਿਆਂ ਉੱਤੇ**–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

(ਸ) **ਮੂਰਤੀਆਂ**–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।

(*vi*) ਤਰਖਾਣ, ਕਮਾਲ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(*i*) **ਚਾਦਰਾਂ, ਸਿਰਹਾਣੇ, ਰੁਮਾਲ, ਝੋਲੇ ਆਦਿ ਦੀ ਕਢਾਈ ਨਾ ਕੇਵਲ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਬਣਦੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਲਾ ਦਾ ਜੋ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ।**
(ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜੋ ਤੇ ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ ।)

(ii) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਬੁਣਨ ਦੀ ਕਲਾ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਕਸਿਤ ਰਹੀ ਹੈ । (ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਵੱਖ ਕਰੋ ।)

(iii) ਬੁਣਾਈ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦਰੀਆਂ ਬੁਣਨ ਦੀ ਕਲਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯ ਰਹੀ ਹੈ ।
(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਹੜਾ ਕਾਰਜੀ ਰੂਪ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੈ ?)

(iv) ਨੀਲਕ ਵੰਨਗੀ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਕਾਲੇ ਜਾਂ ਨੀਲੇ ਖੱਦਰ ਉੱਤੇ ਪੀਲੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ?)

(v) ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਹੈ ।
(ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰੋ ।)

(vi) ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਧਾਗਾ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । (ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਪਛਾਣੋ ।)

ਉੱਤਰ–(i) **ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ**–ਚਾਦਰਾਂ, ਸਿਰਹਾਣੇ, ਰੁਮਾਲ, ਝੋਲੇ ਆਦਿ ਦੀ ਕਢਾਈ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਸੀ ।

ਨਾਂਵ ਉਪਵਾਕ–ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਲਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਉਪਵਾਕ–ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਪ੍ਰਸੰਸਾਯੋਗ ਸੀ ।

(ii)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਬੁਣਨ ਦੀ ਕਲਾ ਵੀ	ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਕਸਿਤ ਸੀ ।

(iii) 'ਰਹੀ ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਇਕਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਮੇਲ ਕਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਇਕ ਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵ 'ਕਲਾ' ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(iv) 'ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਇਕ ਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਫੁਲਕਾਰੀ' ਕਰਮ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ।

(v) (ੳ) ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ, ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਦੀ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।

(ਅ) **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ**–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

(vi) **ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ**–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ-ਧਾਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(i) ਫੁਲਕਾਰੀ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਅਕਸਰ ਘਰੇ ਕੱਤੇ, ਘਰੇ ਬੁਣੇ ਤੇ ਘਰੇ ਰੰਗੇ ਖੱਦਰ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
(ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਵੱਖ ਕਰੋ ।)

(ii) ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੀ ਕਢਾਈ ਦਾ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
(ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲਾ ਯੋਜਕ ਪਛਾਣੋ ।)

(iii) ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੋਲ-ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਖੁੱਤੀਆਂ ਪੁੱਟ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । (ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?)

(iv) ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਲਈ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।
('ਧਿਰਾਂ' ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ?)

(v) ਲੋਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਖੇਡਣੋਂ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਝੂਲਣੋਂ ਹਟ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਬਿਮਾਰ ਹੈ ।
(ਵਿਭਕਤੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਪਛਾਣੋ ।)

(vi) ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । (ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਪਛਾਣੋ ।)

ਉੱਤਰ–(*i*)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਫੁਲਕਾਰੀ ਦਾ ਕੱਪੜਾ	ਅਕਸਰ ਘਰੇ ਕੱਤੇ, ਘਰੇ ਬੁਣੇ, ਘਰੇ ਰੰਗੇ ਖੱਦਰ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(*ii*) ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ । **ਯੋਜਕ**–ਕਿ ।

(*iii*) 'ਦੀ' ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਮੇਲ ਇਕਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਗਣਤੀ' ਸੰਬੰਧੀ ਦੇ ਵਚਨ ਤੇ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਦੇ' ਸੰਬੰਧਕ ਦਾ ਮੇਲ ਇਕਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਅਕਾਰ' ਸੰਬੰਧੀ ਦੇ ਵਚਨ ਤੇ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(*iv*) ਧਿਰਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਬਹੁ-ਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਮੇਲ ਬਹੁ-ਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਕਿਰਿਆ 'ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ' ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(*v*) (ੳ) ਖੇਡਣੋਂ–ਖੇਡਣ + ਓਂ (ਵਿਭਕਤੀ) ; ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ।
(ਅ) ਝੂਲਣੋਂ–ਝੂਲਣ + ਓਂ (ਵਿਭਕਤੀ) ; ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ।

(*vi*) ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।
ਲੋਕ-ਖੇਡ, ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।
ਖੇਡਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ–

(*i*) ਗੀਤ ਅਧਾਰਿਤ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਵਜੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਰਬੜ ਦੀ ਗੇਂਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
(ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਨਿਖੇੜੋ ।)

(*ii*) ਇਹ ਟੁਕੜਾ ਹੇਠੋਂ ਗੋਲ ਤੇ ਸਮਤਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਇਸਦਾ ਆਕਾਰ ਘੜੀ ਹੋਈ ਪੈਨਸਿਲ ਵਾਂਗ ਨੋਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
(ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੋ ਤੇ ਯੋਜਕ ਪਛਾਣੋ ।)

(*iii*) ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ।
(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ।)

(*iv*) ਮੰਡੀਵਾਦ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।
(ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਤੱਤ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਨ ।)

(*v*) ਲੋਕ-ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਹਿਜ-ਚਾਹਤਾਂ ਦਾ ਮੰਡੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਇਹ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸੂਚਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ।
(ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਪਛਾਣੋ ।)

(*vi*) 'ਰਾਤੀਂ' ਆਪ ਬਕਿਆ ਇੰਟੈਰੋਗੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ' ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦਾ ਜੁਆਬ ਸੀ ।
(ਵਿਭਕਤੀ ਤੇ ਕਾਰਕ ਪਛਾਣੋ ।)

ਉੱਤਰ–(*i*)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਗੀਤ ਅਧਾਰਿਤ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ	ਖੇਡਣ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਵਜੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਰਬੜ ਦੀ ਗੇਂਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(*ii*) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ । **ਯੋਜਕ**–ਅਤੇ ।

(*iii*) 'ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ' ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਬਹੁਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਤਾ 'ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ' ਦੇ ਵਚਨ ਤੇ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(*iv*) **ਮੰਡੀਵਾਦ**–ਕਰਤਾ । **ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ**–ਕਰਮ ।
ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ–ਪੂਰਕ ।
ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ–ਕਿਰਿਆ ।

(v) (ੳ) ਮਨ ਦੀਆਂ, ਸਹਿਜ-ਚਾਹਤਾਂ ਦਾ, ਮੰਡੀ ਦੀਆਂ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।
(ਅ) ਲੋੜਾਂ, ਰੂਪਾਂਤਰਨ, ਸੂਚਕ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।

(vi) ਰਾਤੀਂ–ਰਾਤ + ਈਂ – ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ–

(i) ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਲੋਮੈਕਸ ਵਰਗੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਓਨੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ।
(ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਿਧੇ ਵੱਖ ਕਰੋ)

(ii) ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਮਿੱਥ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਹਾਜ਼ਰ ਸਰੋਤਾ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰੋਤਾ ਵਰਗ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
(ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਾਕ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੱਸੋ)

(iii) ਟੀ.ਵੀ. ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਮਿੱਥਾਂ ਤੇ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਨਵੀਆਂ ਮਿੱਥਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।
(ਦੋਹਾਂ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੈ ?)

(iv) ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਕਿੱਲਾ ਗੱਡ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
(ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੇਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ)

(v) ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਘੋੜੀ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਕੜਨਾ ਜਾਂ ਛੂਹਣਾ ਵੀ ਹੈ ।
(ਕਾਰਕੀ ਸੰਬੰਧ ਪਛਾਣੋ)

(vi) ਆਓ ਸਹੇਲੀਓ, ਕੰਮਾਂ ਬਾਝ ਨਾ ਮਿਲਣ ਮਜ਼ੂਰੀਆਂ ਨੀ ।
(ਸੰਬੋਧਨ ਕਾਰਕ ਪਛਾਣੋ)

ਉੱਤਰ–(i)

ਉਦੇਸ਼	ਵਿਧੇ
ਲੋਮੈਕਸ ਵਰਗੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ	ਇਸੇ ਕਰਕੇ..... ਓਨੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ

(ii) (ੳ) ਮਿਸ਼ਰਤ ਵਾਕ ।
(ਅ) ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਮਿੱਥ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਹਾਜ਼ਰ ਸਰੋਤਾ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । –ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ।
ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰੋਤਾ ਵਰਗ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ–ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਉਪਵਾਕ ।

(iii) 'ਕੀਤਾ ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਇਕਵਚਨ-ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮੇਲ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਰੂਪ ਦੇ ਵਚਨ ਤੇ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਕਿਰਿਆ 'ਕੀਤੀ ਹੈ' ਇਕਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਮੇਲ 'ਸਿਰਜਣਾ' ਦੇ ਵਚਨ ਤੇ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

(iv) 'ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ' ਕਿਰਿਆ ਇਕਵਚਨ-ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਮੇਲ ਕਰਮ 'ਰੱਸੀ' ਦੇ ਵਚਨ ਤੇ ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

(v) ਖ਼ਾਨ ਨੇ, ਘੋੜੀ ਦੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ–ਪਿਛਲੱਗੀ ਕਾਰਕ ।
ਰਖਵਾਲੀ–ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਕ ।
ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ–ਅਧਿਕਰਨ ਕਾਰਕ ।

(vi) ਸਹੇਲੀਓ ।